

కథలు

నీతి, పురోణ, పాడుపు

నీతి కథానిధి

సదాశివ సమారంభం

గురు దక్షిణామూర్తి

గురు వేదవ్యాస మహర్షి

గురు కుక మహర్షి

గురు నాటర మహర్షి

గురు వాశ్మికీ మహర్షి

గురు శిక్షప్తి

శంకరాచార్య మధ్యమాం

గురు దత్తాత్రేయ

గురు బాలాబట్

గురు గోరమ బుద్ధ

గురు ఆదిశంకరాచార్య

గురు రామానుజాచార్యులు

గురు జ్ఞానేశ్వర్

గురు రవిదాస్

గురు కబీర్ దాస్

గురు చైతన్య మహా ప్రభువు

గురు నానక్

గురు రాఘవేంద్ర స్వామి

గురు వీరబ్రహ్మేంద్ర స్వామి

యోగి వేమన

అస్మదాచార్య పర్యంతం

గురు శ్రీలింగ స్వామి

గురు లాహిరి మహాశయి

గురు రామకృష్ణ పరమహంస, అమ్మ శారదాదేవి

గురు వివేకానంద

గురు సాయి బాబా

గురు ఆరబింద్

గురు రమణ మహర్షి

గురు యోగానంద

గురు చక్రవర్తి ప్రభుపాద

గురు మళయాళస్వామి

గురు విద్యాప్రకాశానందగిరి

గురు చంద్రకేశవర పరమారాధ్య

వందే గురుపరంపరాం...

నన్ను “నేను” తెలుసుకోవటానికి

నన్ను “నేను” మార్పుకోవటానికి

“నేను” గా ఉండటానికి

మరియు అత్యుత్తమ జీవన విధానానికి

కావలసిన భక్తి,జ్ఞాన,కర్మ,ధర్మ సమాచారం ఒకేచోట తెలుగులో ఉచితంగా!

సాధారణంగా వేదాంతం తెలుసుకోవాలనే కోరిక వుంటుంది, కాని గ్రంథాలు అందుబాటులో లేవు. ఇంకొకరి దగ్గర గ్రంథాలు వుంటాయి, కాని జిజ్ఞాసువులకి ఎక్కడ ఉన్నవో తెలియదు. అలాగే కొన్ని లైబ్రరీ లో కొన్ని రకాల పుస్తకాలు మాత్రమే లభ్యం అవుతున్నాయి, అంతేగాక విలువైన గ్రంథాలు సరైన సంరక్షణ లేక కనుమరుగైపోతున్నాయి, కనుక మన అందరి కోసం భారత ప్రభుత్వం పురాతన ఆధ్యాత్మిక గ్రంథాలను సంరక్షించే నిమిత్తం ఎంతో శ్రమతో కంప్యూటరీకరణ ద్వారా ఒక చోట చేర్చుతూ ఆన్ లైన్ చేయటం జరిగింది. ఇటువంటి విలువైన జ్ఞాన సంపదను మరింత సులభంగా అందుబాటులోకి తీసుకురావటానికి సాయి రామ్ సేవక బృందం ఉడతా భక్తి గా ఇప్పటివరకే దాదాపు 5000 పుస్తకాలను వివిధ వర్గాలుగా విభజించి PDF(eBOOK) రూపంలో ఆన్ లైన్ లో ఉచితంగా అందించటం జరిగింది. కనుక ప్రతి ఒక్కరు ఈ సదవకాశాన్ని సద్వినియోగం చేసుకోగలరు. ఇందుకు సహాయం అందించిన భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్(డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా <http://www.new.dli.ernet.in>), ఆర్కైవ్ వెబ్ సైట్(<https://archive.org>), గూగుల్ వెబ్ సైట్(<https://www.google.co.in>), మైక్రోసాఫ్ట్ వెబ్ సైట్(<http://www.microsoft.com>) కు మేము ఋణపడివున్నాము.అలాగే ఇటువంటి బృహత్తర కార్యక్రమానికి పెద్ద మొత్తం లో గ్రంథాలను అందించిన తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానమునకు కూడా మనం ఋణపడివున్నాము. సాయి రామ్ సేవక బృందం కోరుకొనేది ఒక్కటి, ప్రతి ఇల్లు ఆధ్యాత్మిక జ్ఞాన గ్రంథాలతో నిండిపోవాలన్నదే మా కోరిక.

ఈ గ్రంథాలను ఉచితంగా ఆన్ లైన్ లో చదువుటకు, దిగుమతి(డౌన్లోడ్) చేసుకొనుటకు గల మార్గాలు:

- 1) భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్: <http://www.new.dli.ernet.in> లేక <http://www.dli.ernet.in>
- 2) సాయి రామ్ వెబ్ సైట్: <http://www.sairealattitudemanagement.org>
- 3) సాయి రామ్ గూగుల్ సైట్: <https://sites.google.com/site/sairealattitudemanagement>
- 4) ఆర్కైవ్ వెబ్ సైట్: <https://archive.org/details/SaiRealAttitudeManagement>

ఈ జ్ఞాన యజ్ఞం పై గల సలహాలు,సూచనలకు సేవక బృందాన్ని సంప్రదించుటకు: sairealattitudemgt@gmail.com

సాయి రామ్ భక్తి,జ్ఞాన సమాచారం: <https://www.facebook.com/SaiRealAttitudeManagement>

సాయి రామ్ భక్తి,జ్ఞాన సంబంధ వీడియోలు: <https://www.youtube.com/user/sairealattitudemgt>

ఈ జ్ఞాన యజ్ఞంలో ప్రతి ఒక్కరు పాల్గొని, ఈ అవకాశాన్ని సద్వినియోగం చేసుకొని,మీరు సంతృప్తులైతే మరొక సాధకునికి, జిజ్ఞాసువులకు మార్గం చూపించగలరని ఆశిస్తున్నాము. మీరు చదువుకోవటంలో ఏమైనా ఇబ్బంది కలిగితే సేవక బృందంను సంప్రదించగలరు. ఒకవేళ మా సేవలో ఏమైన పొరపాటు వస్తే మన్నించగలరు.

ఈ గ్రంథపు భారత ప్రభుత్వ డిజిటల్ లైబ్రరీ గుర్తింపు సంఖ్య: 2020050005812

గమనిక: భక్తి,జ్ఞాన ప్రచారార్థం ఉచితంగా eBook రూపంలో భారత ప్రభుత్వపు సహాయంతో ఇవ్వడం జరిగింది. ఈ గ్రంథముపై వ్యాపార,ముద్రణ హక్కులు రచయిత,పబ్లిషర్స్ కి గలవు, కనుక వారిని సంప్రదించగలరని మనవి చేసుకొంటున్నాము.

SaiRealAttitudeManagement(SAI RAM) - సాయి నిజ వ్యక్తిత్వ నిర్వహణ(సాయి రామ్)

*** సర్వం శ్రీ సాయినాథ పాద సమర్పణమస్తు ***

భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్ - డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా

<http://www.new.dli.ernet.in>

Digital Library of India: Inc. X

www.new.dli.ernet.in

Digital Library of India

Hosted by: Indian Institute of Science, Bangalore in co-operation with
CMU, IIT-H, NSF, ERNET and MCIT for the Govt. of India and 21 major participating centres.

Home Vision Mission Goals Benefits Content Selection Current Status People Funding Copyright Policy FAQ RFP

Books Journals
Newspapers
Palm-Leaves (Manuscripts)

Title:

Author:

Year: to

Subject: Any Subject

Language:

Scanning Centre: Any Centre

[Presentations and Report](#)
[Statistics Report](#)
[Status Report](#)
[Feedback](#) | [Suggestions](#) |
[Problems](#) | [Missing links or Books](#)

Click [here](#) for PDF collection
DLI MIRROR at IUCAA Data Center PUNE

For the first time in history, the Digital Library of India is digitizing all the significant works of Mankind.

[Click Here to know More about DLI](#) ^{New!}

Books	Journals	Newspapers	Manuscripts
<ul style="list-style-type: none">Rashtrapati BhavanCMU-BooksSanskritTTD TirupathiKerala Sahitya Akademi	<ul style="list-style-type: none">INSA	<ul style="list-style-type: none">Times of IndiaIndian ExpressThe HinduDeccan HeraldEenaduVaartha	<ul style="list-style-type: none">Tamil Heritage FoundationAnnaUniversity ^{New!}

Title Beginning with.

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z					
Author's Last Name																														
A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z					
Year																														
1850-1900					1901-1910					1911-1920					1921-1930					1931-1940					1941-1950					1951-
Subject																														
Astrophysics	Biology	Chemistry	Education	Law	Mathematics	Mythology	Religion	For more subjects...																						
Language																														
Sanskrit	English	Bengali	Hindi	Kannada	Marathi	Tamil	Telugu	Urdu																						

అతి విశిష్టం ఈ దానం!

స్వామి వివేకానంద

“దానాలలోకెల్లా ఆధ్యాత్మిక విద్యాదానం చాలా శ్రేష్ఠమైంది! దాని తరువాతిది లౌకిక జ్ఞానదానం, ప్రాణదానం, అన్నదానం” అని వ్యాసమహర్షి చెప్పారు.

మన ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానం భారతదేశ హద్దులలో నిలిచి పోకూడదు. లోకమంతటినీ ఆవరించాలి! ఇలా లోకవ్యాప్తమైన ధర్మప్రచారాన్ని మన పూర్వులు చేశారు. హైందవ వేదాంతం ఎన్నడూ ఈ దేశం దాటి పోలేదని చెప్పేవారూ, మతప్రచారార్థం తొలిసారిగా, పరదేశాలకు వెళ్ళిన సన్యాసిని నేనే అని చెప్పేవారూ, తమ జాతిచరిత్ర నెరుగని వారే! ఇలాంటి సంఘటనలు ఎన్నోసార్లు జరిగాయి. అవసరమైనప్పుడల్లా, భారతీయ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానప్రవాహం వెల్లువలా లోకాన్ని ముంచెత్తుతూ వచ్చింది.

రాజకీయ ప్రచారాన్ని రణగొణధ్వనులతో, యోధులతో సాగించవచ్చు. అగ్నిని కురిపించి, కత్తిని జళిపించి, లౌకిక జ్ఞానాన్నీ సంఘనిర్మాణ విజ్ఞానాన్నీ విరివిగా ప్రచారం చేయవచ్చు. కానీ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానదానం కళ్ళకు కనిపించకుండా, చెవులకు వినిపించకుండా కురుస్తూ, రోజూ పువ్వుల రాసుల్ని వికసింపజేసే మంచులాగా నిశ్శబ్దంగా జరగవలసి ఉంది. భారతదేశం నిరాడంబరంగా, లోకానికి మళ్ళీ మళ్ళీ చేస్తూ వచ్చిన దానమిదే!

మిత్రులారా! నేను అవలంబించే విధానాన్ని తెలియజేస్తాను వినండి. భారతదేశంలోనూ, ఇతర దేశాల్లోనూ మన పారమార్థిక ధర్మాలను బోధించడానికి తగినవారుగా మన యువకుల్ని తయారు చేయడానికై భారతదేశంలో కొన్ని సంస్థలను నెలకొల్పాలి! ఇప్పుడు మనకు కావలసింది బలిష్ఠులు, జవసంపన్నులు, ఋజువర్తనులు, ఆత్మ విశ్వాసపరులు అయిన యువకులు. అలాంటి వారు నూరుమంది దొరికినా, ప్రపంచం పూర్తిగా పరివర్తన చెందగలుగుతుంది!!

ఇచ్చాశక్తి తక్కిన శక్తులన్నీ కన్నా బలవత్తరమైంది. అది సాక్షాత్తూ భగవంతుని దగ్గరి నుండి వచ్చేదే కాబట్టి దాని ముందు తక్కినదంతా లొంగిపోవలసిందే. నిర్మలం, బలిష్ఠం అయిన ‘ఇచ్చ’ (సంకల్పం) సర్వశక్తిమంతమైంది. దానిలో మీకు విశ్వాసం లేదా? ఉంటే మీ మతంలోని మహోన్నత ధర్మాలను ప్రపంచానికి బోధించడానికై కంకణం కట్టుకోండి. ప్రపంచం ఆ ధర్మాల కోసమై ఎదురుచూస్తోంది. అనేక శతాబ్దాలుగా ప్రజలకు క్షుద్రసిద్ధాంతాలు నేర్పడం జరిగింది. వారు వ్యర్థులని ప్రపంచమంతటా బోధలు జరిగాయి. ఎన్నో శతాబ్దాల నుండి వారు ఈ బోధనల వల్ల భయభ్రాంతులై, పశుప్రాయులైపోతున్నారు. తాము ఆత్మస్వరూపులమనే మాటను వినడానికైనా వారెన్నడూ నోచుకోలేదు. “నీచాతినీచుడిలో కూడా ఆత్మ ఉంది. అది అమృతం, పరమ పవిత్రం, సర్వశక్తిమంతం, సర్వవ్యాపకమైనది” అని వారికి ఆత్మను గురించి చెప్పండి. వారికి ఆత్మవిశ్వాసాన్ని ప్రసాదించండి. ❖

మూలం: శ్రీ రామకృష్ణ ప్రభ - ఫిబ్రవరి 2014

శ్రీ రస్తు.
విషయసూచిక.

1. సుకృతి పరితిష్ఠ	...
2. పతినితామాహర్త్యము	..
3. మిత్రదోహము	
4. విద్యలైస్థము	..
5. అతిథి సత్కారము	.
6. సంజరావతరణము	.
7. అన్నదానమహిమ	..
8. అన్నదాతృత్వము	...
9. సూక్ష్మనిర్విభానము.	.

నీతి కథానిధానము.

I

సుకృతిప్రతిష్ఠ.

వింధ్యపర్వతప్రాంతమునం గునుమఘలవృక్షసంతాన కాంతంబగు కాంతాంబు గలదు. అందుఁ 'బుణ్యశాలి' యను విప్రుఁడు 'మహ్మథు' యను పడఁతితోడఁ గాలముగడఁ పుచుండు ఆ బ్రాహ్మణోత్తముఁడు యథార్థాలాపనంశీలుఁ డును సంతతాధ్యయనతత్పరుఁడు నయి యెల్లరకుఁ గరంబు మేలొనర్చు. అతఁనిభార్య దురహంకారిణియు ననాచారముల ప్రోచియు దుర్గుణములబుంగయు దుశ్శీలములకు రావును నెల్లకలహంబులకు మూలకగదంబును బొంకులకుఁ బుట్టయుఁ బ్రెల్లదంబులకుఁ బుట్టినిల్లును గూరిత్యమునకుఁ జోటును నై వెలయుచుండెను. మఱియు నాయమ కతిభులన్న నాగ్రహమును నిరుగుపొరుగన్న నింగలముగను భర్త యన్న ఖైతు కుఁడుగను నుండెను.

పుణ్యశాలి తొలి బామునఁ దాఁజేసినదానికయి విరించి తన కట్టి యిల్లాలును బ్రసాదించె నని మనంబునఁ గరంబుఁ

జెంతించు. నిర్మలచిత్తుఁడును ధర్మకర్మకర్తుఁడును నగునావిప్ర) రత్న మనుదినంబును వేకువన మేల్కొంచి కాలకృత్యములఁ జక్కఁబెట్టికొని తనవాసస్థలమునకు మార్గస్థు లేతెంచెడుదారి నతిఘటకొఱకు నిరీక్షించుచుండు. తాఁగన్న బాపనిఁదనగీము నకుఁ దోడ్కొనిపోయి యుచితాసన మిడి 'అర్యా! తమ నామధేయ మెయ్యది? వాసస్థల మేగ్రామము? ఎటనుండి యెట కరుఁగుచున్నారలు? ఏయేపుణ్యస్థలముల దర్శించితి'రని సవినయముగఁ బ్రశ్నించు.

ఒక్కనాఁ డతడు భార్యం పరి 'చెలీ! మనయింటికి నేఁ డొకవిప్ర)రత్న మరుగుదెంచినాఁడు వంటకంబు త్వరితముగఁ గావలయునుమీ'యనవు డాయమ 'చాలు,కడుబాగుగఁజెప్పి నాఁడవు. పనియా పాటయా' చేయలేక నే నేడ్చుచుండనతిఘ లఁట! అభ్యాగతు లఁట! వేళకు కుడిచి కూర్చుండక నీకీవెట్టి యాఢిపత్యము లేల? నీయాటలు నాకడ సాగనిచ్చెద ననుకొం టివా? చూడు మిడే యేమిచేసెననో'యని దూఱుచు, 'నెవ రయ్యా! నీ విటకేల వచ్చితివి? మీ కిట నెవరు వంటలునేసి కుడువఁబెట్టుటకు ! నావలన నాపని గాదు. వెడలుము. "పిల్ల కాకి కేమితెలియు నుండేలుడె"బ్బన్న ట్లాడుకూయి మగవారి కేమితెలియు' వేళ కింత కుడిచి కూర్చుండక లేనిపోనిఒరు వులనెన్నియో నెత్తినఁ బెట్టుకొందురు' అని యతిథిం గని యఱువసాగెను.

పాప మా పుణ్యశాలి కర్మద్వయంబుఁ గరంబు గట్టిగ మూసికొని శిరంబు వంచుకొని "హరి హరీ! యెంతదారుః

మెంతదారుణము! సాక్షాత్తురబ్రహ్మస్వరూపుఁ డగు బ్రాహ్మణు నొక్కని గృహమునకుఁ దోడ్తెచ్చిన నసువు లెగిరిపోవునట్లు వాక్కుచెప్పెనే. “అభ్యాగత స్వయం విష్ణుః” అందుగదా! నవినయముగ స్వగృహమునకుఁ దెచ్చిన పాటు నే నెట్లంపుదు? ఆహాహా! ఎట్టి విపరీతపుటిల్లాలిని నా కా పడ్డగిర్రుఁ డనగ్రహించె! ఏ దేవశ్రేష్ఠుఁ డంబర మను నీలంపుపట్టువస్త్రముపయిఁ దాపడమొనర్చిన వజ్రములరీతిఁ గాంతితో మెఱయు వనంఖ్యాకము లగు నక్షత్ర జాలములమధ్య నొప్పు శశధరునివలె దేవలోకమునంగల యెల్లర కున్నతపదపుల నొసఁగిన పుణ్యమూర్తియో యట్టి నలినాసనుఁడు నా కిట్టి దయిత ననగ్రహింపనేల? అయ్యో! ధరణీసురోత్తముల కెగునేయఁ దలపెట్టినవా రెవ్వరిల నుఖ ముండ గలిగిరి? వారలప్రభావములు వర్ణనాతీతములు గదా! అగస్త్యుఁ డను విప్రుఁడు వాతాపి యను రక్కసు నొక్కుమట్టడి మ్రింగి యఱగించుకొనఁడే? పరశురాముఁ డను భూసురాధరణ మతులితకోధమాససంబునఁగాదె రాజ నామముని బోకార్ప సమకట్టి యిటువదియొక్కమారు రాజ చూడామణులఁ బరిమార్చుట? నతీ! నీ కింత మూర్ఖత్వ మేలే? విప్రుల కెగ్గాడిన మన కిహపరముల నుఖ మున్నదా? గర్వముడిఁగి బుద్ధిశాలినివయి వంటకంబుఁగావించునది యని హితవుగఁ జెప్పెను.

దుర్మదాంధత్వమున నున్న యా మగువ మగని మాటలఁ బెడచెవించెట్టి లోని కేగెను. అతిథి కన్న మిడఁజాల

కునికి 'పుణ్యశాలి' పెక్కు తెలుగుల వగచెను. కడుదప్పు నడచివచ్చినయతిథియు నాపెమాటలకాశ్చర్య మగ్న మానసుడై 'పడతీ! నే ననేక దేశముల సంచరించితిఁగాని నీ యట్టిదానిఁ నెక్కడఁ జూడ నోచుకొననైతి. అగ్నిసాక్షిగఁ బెండ్లాడినపతి నావలఁ దోసిపుచ్చితివి. ఇవియా స్త్రీ ధర్మములు? సతికి పతి కన్న వేఱొందుదైవ మున్నదే? శ్రీమన్మహావిష్ణుస్వరూపుఁ డగు దశరథరాముఁడు దండకాటవి కేగుతఱి నామహానుభావుపాదపద్మముల ననుసరించిన సాధ్వీమణి యగు సీతయుఁ, బతియె సతికి మూలమని చాటి తమ పవిత్రచరిత్రములచే నగ్నిహోత్రములట్లు బాపపుంజముల భస్మీపటలమునేయు పతి వ్రతాశిరోమణులగు సావిత్రి లోహముద్రమున్నగు చంద్రానసలు వన్నెకెక్కుట పాతివ్రత్యమహిమవలననేగదా! శాంతమూని ప్రియంబున భర్తతోడఁ గాఁపురంబు నేయు' మని చెప్పి యెంచేని వెడలెను.

విప్రోత్తముఁ డగు పుణ్యశాలి, 'యేమి యీచిత్రము? ఎన్ని చెప్పినను వినదయ్యెనే! గృహమున కొక్కనిఁ దెచ్చి సత్కరించుట కర్హతలేకుండఁజెసెగా, యాకట్టడి బ్రహ్మ! నేఁ జింతింపనేల? సౌప్తచేష్టలన్నియు సట్టులె యున్నవి. కస్తూరివలెఁ బరిమళము గలిగిన వీణకు ధగధగలాడు వెలుగునియ్యక నేత్రముల కనహ్యముఁ బుట్టించు నలుపురంగును, ననమానమగు సౌరభముచే నెల్ల ప్రపంచము నాకర్షింపఁజేయు పుష్పమున కిభిరుచిలేకుండుటను, సుర్వింగల యెల్లలోహముల నత్కృష్టమగు సువర్ణంబునకుఁ దావిలేకుండుటను, నిలు వెల్

మధురమైన చెఱకునకుఁ జివఱకుఁ బండు నొసఁగక వెన్నును గూర్చుటను జూడమా? అటులే నా కిట్టి దుర్మార్గురాలి నంట గట్టె' నని తలపోయుచు చిత్తరువువలె నిలిచెను.

ఒక్కనాఁడు నేలపయి వ్రేలాడెడి జటాభారముతో న్య గ్రోధవృక్షము భంగిఁ గన్పించుచుఁ గోమలములయిన దర్శనతో నొసర్చిన పవిత్రపంచకముతోడి యంగుళీసఘాగ్రిములఁ బ్రవాళజపమాలికఁ బూనిభస్మత్రిపుండ్రాంచితఫాలదేశంబును గతుగతయోగదండంబును గృష్ణాక్షతోత్తరీయేంబును దీపించుచుండఁ బ్రత్యక్షమైనయోగిశ్రేష్ఠు నొక్కనిఁ బుణ్యశాలి కాంచి యబ్బురవడి తనమనమున 'నితఁ డిందుకళాధరుఁడా? కాఁ డాతఁడైననందివాహనమును బినాకమునుండవలెఁగదా? శ్రీవశయనఁ డని తలంతునా? కాఁడు, గరుడవాహనమును శంఖచక్రము లేడ? లేక పురుహూతుఁ డందునా? వెల్లయేనఁ గుండవలెనుగదా! కాదు కాదు. మానవాకృతితోవచ్చిన నలినాసనఁడై యుండనోపు. ఇంకఁ దడవునేయనేల? గృహిణి యింతకుమున్నె జలంబులకయి నూతికి వెడలినది. ఇంక నంది యమేల? అగయ్యాళిరాకమున్న నీభూసురాధరణము నిప్పు డె నత్కరించి పంపెద'నని తలచి 'ఆర్యా! మునికులతల కా! లోనికి రండు. మీరాకంజేసి మద్భహంబు పావనంబయ్యె నానోఁగి మునులు సిద్ధించె. నాజన్మతరించె. మిమ్ముగనుటం జేసి నాకోరికయము సాఫల్యపాత్రం బయ్యె' నని వచింపుడు, నాపరిఘోజితముండు, 'గృహమేధీ! నీబత్తికిఁ గడు సంత సిందితిమి. వింటివా? నా కొకకోర్కీ యయ్యెడు. వారము దిన

ములనండి యశనమున్న దెట్టిదియో యెఱుంగ. నుడతితోడఁ జక్కఁగఁ గాఁపురముండు నిరుఁజూడ మా కెంతయు సంతసం బయ్యెడు. కొలఁదిగ నాహార మిఁ మదీయక్షుద్బాధ వాపు' మనెను.

పుణ్యశాలి త్వరితగతి వంటసాలఁ జొచ్చి భార్యచేఁ దయారుచేయఁబడిన పదార్థముల నయ్యోగిపుంగవున కర్పణ సేయ నెంచి మనంబున భార్యరాకంగూర్చి జంకుచుఁ దొట్టి పాటుతో బలుదిశల వెదకఁ దొడఁగెను. ఒక్కమూల కుండల దొంతులక్రింద దాచియుంచిన పాయసమును గాంచి యమం దానందభరితుఁ డగుచు నద్దానిఁ జేతితోఁ బోయుటకుఁ బ్రయత్నింప, నయ్యది కడువేడిగ నుండెను. పాప మా భూసురుఁ డధికసంరంభంబున తైలతో నాపాయసముం బోయ సమకట్టుడు నయ్యది కాసరామింజేసి తోలుపాయతో నావేడి తీరఁనన్నమునం బోయ నా నన్నాన్ని త్రాగి యెటకేనిం బోయె.

దుర్ముఖ భుజమున నీశ్వకడవ నంచుకొని యిలుసేరి యొకప్రక్కన భయభ్రాంతుఁ డయి మార్చుండియున్నవిభునిఁ గని వంటసాలఁ బ్రవేశించి తా ననిచిన ప్రదేశమున నె దర్వియుఁ గుండలదొంతులు నంటఁ గాంచి యెట్టి యిక్కట్టును దనభర్త నాఁటిదినమునఁ దేలేదని యెంచి, నంతపించి, గృహ కృత్యములఁ జక్కపెట్టుకొనుచుండెను.

పెద్దకాల మాదంపతులిరువురు భూలోకమున పసించి యొక్కనాడు తమతనవులఁ బాసిరి. యమకింకరులిద్దఱు

నల్లనై కాటుకలు దేరుచుండు నినుమువంటి కర్కశకాయలు భీకరంబు లగు శూలంబులును నాగుబాములవంటి పాశంబులును హస్తముల ధరించి దుర్మాన్యురాలును గరినచిత్తయుఁ బడిదూషణియునగు దుర్ముఖయసువులం గొని కరంజెట్టిఁగాఁ గాలియున్న యింకొకములకుఁ గట్టియుఁ బొంగురాఁగాచిన నూనియలో వైచియు దుడ్డుకట్టలతో నొడలెల్ల విఱుంగఁ గొట్టియు వాడిబాడిసెలచే మేనునెల్ల జెక్కియుఁ బలుతెఱంగుల బాధ లొనరించిరి.

సన్మార్గవర్తియు సకలకామ్రవేత్తయు నగు పుణ్యశాలి జీవమల ముజ్జగములతేనికడ కిరువురు వేల్పులు రథంబునఁ గొనిపోవుడు నా పుణ్యశాలి భయసంతోషాదులు ముప్పిరిగొనఁ బులకితాంతరింగుం డగుచు సర్వాంగాలింగితోర్వితలుండై దండప్రమాణంబు లొనర్ప నా శచీపతి యతనిం గరుణావిస్తారితవిలోకనామృతమ్మున సంతర్పితుంజేసెను. మఱియు నా సుతామునియాజ్ఞను శిరంబున ధరించి పుణ్యశాలి లేజగుళితోడన నింపుఁగూర్చు పుష్పములతోడను గాయలతోడను బలసియున్న రసాలములు మందమారుతంబునకుఁ గడలుచుండ, వానిపయింగల కలకరంబులు శుకములు తుమ్మెదలు మధురనాదములు నేయుచుండ వాని వినుచును, శృంగారమగు నరస్సులను జూచుచును నొక్కనాఁడు తుట్టిడితొగ్గడై యాహారంబు వేడిన దేవతలు తోలుచాయ మడచి వెడిచాయసముం బోయసమకట్టుడు నా ద్విజుఁడు రోసి, 'అయ్యో? నే జేసిన యపరాధ మెయ్యది?

తలిదండ్రుల కపకార మొనర్చితినా? పెద్దల దూరితినా? కులసతిని దోసిపుచ్చితినా? కూశలఁ జేరితినా? అతిథుల నాదరింపనా? నా కీర్తి యమర్యాదఁ జేయఁదగునే? పరమ చండాలు గారవించునట్లా నర్వశాస్త్రవేత్త నగు నుత్తమకుల సంజాతు సత్కరించుట? అహర మిడకున్న మానెఁగాని నా కీపదార్థము గిట్టదు. నానేత్రములు దీనిఁ దిలకింప నొల్లవు. నావల కద్దానిం గొనిపొండని దేవదూతలతోడ నన, వారలు తమ ప్రభువున కెఱింగింప నాదేవేందుడు మంత్రిపుం గవుఁడగు చిత్రగుప్తుని రావించి కవలయఁ దిరికింపు మన నా యథార్థాలాపసంఖీలుఁ డాదేవనాదుఁ జూచి, 'యమరలోక వల్లభా! ఈవిప్రుఁ డెన్నఁ డన్నదానము సేసినవాఁడు కాఁడు. యోగిశ్రేష్ఠు నొక్కనిఁ బూజింపఁ గుఱువాలుఁడై యొక్క నాఁడు నిజసతి గృహమున లేనపుడు వంటనాఁజొచ్చి దర్శిం గానక వేడిపాయసంబును జెప్పగూడతోఁబోసి, నక్కారణ మున భూలోకమునం దొక్కకర్మముసేసికొన్నవల్లోకమునందుఁ గోటిరెట్లధికముగ నగుఁగనుక నీతఁ డిక్కడ పెక్కువత్సరములు తోలుపాయతోఁ బోయు నుడుకుపాయసముం ద్రదాగ వలయు' నని వాక్యించెను.

చిత్రగుప్తుఁ డట్లు వచింప నా సహస్రాక్షుఁ డాద్విజుని పీఠించి, "భూలోకమున నెంతఁజేసితివో యట్టిదాని నిట ననుభవింపక తీరదు. చేసినకర్మము దీసివేయ నజుడు నేరఁడు గదా! బాపఁడా! ప్రాప్తవ్యం బనుభవనీయంబుకాదా! ఇట్లని తెలియుటకొక యితిహాసముగలదు. తెలిపెదను వినుము.

భూమండలమునం దుజ్జయనీ నగరమునఁ గళావతి యను సౌందర్యవతి కలదు. అపెగేహమున కొకయోగీశ్వరుండు వెడలి 'భిక్షాం దేహి!' యనవు డాపద్మాక్షి మాటాడక యాతనిరూపాతిశయమున కత్యద్భుతరసనిమగ్న యయి నిలువఁబడియుండ నాతఁ డాయబ్బాక్షితోడ, 'నోగృహిణీ! నే నీగృహమున కేతెంచి యెంత తడవయ్యె? ఇంతదనుక నశన మిడక యన్యచ్ఛక్తులు దగునే? నా కన్నమిడుట కిష్టము లేదేని బొప్పున్న వేటొండు గృహమునకుఁ బోనా? (బ్రాహ్మణోత్తములప్రభావములు నీ వెఱుంగవు కాఁబోలు! ఒక్క భూసురుఁడుగాదె ముల్లోకపాలుఁ డగు నాదివిష్ణుతోమ్ము నగు లునట్లు దన్నినది? ఒక్కపాటుఁడకదా సప్తసముద్రోదకముల కరపుటమునఁ గొని యాచమించినది? అఱకాల భగవానుం గనఁబఱచిన మేటి బాపఁడేకదా? బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరులఁ బసికూనలుగ నొనర్చినది బ్రాహ్మణోత్తముని కమండలూదకముగాదే?' యని కోపావేశమునఁ బలుకు నామునిపుంగవుం గని యామచ్చైకంటి వెఱగండి లోని కేఁగి యొక్క మట్టిముద్దను దెచ్చి యాతనిభిక్షాపాత్రీయం దిడ నతఁ డది చూచుకొనకయె యెటకో వెడలెను.

కొంతకాలమున కా లేమ మృతినొంద మత్స్యింకరు లాపెప్రాణములఁ గొనివచ్చి, మట్టిముద్దలాపె కాహారముగ నిడుచుండ నానరసిజాక్షి వాని భక్షింపనేరక నాపాలి కేతెంచి మొఱలువెట్ట నే జిత్రగుప్తుచే గవిలయ విప్పించి చూడ నం దాలలనామణి యోగి కిడిన మట్టిముద్దయం దొక యవగింజ

మాత్రమున్నట్లు కనపడఁ దాఁ జేసినకర్మమును దనవండిన కూడును చాననభవింపక తప్పనికతన పెక్కుదినములు మట్టిని యొకటి రెండు రోజులు యవపిండిని భక్షింపఁజాలక వగచుచున్న, యాపెవయి నేఁ గరుణించి 'భూలోకమున జన్మించి సుకృత మార్జించి యీ దుష్కృతకర్మమును నాశ మొనర్చున' దని వచించితి.

అమె యపఠీసగరమున 'చంపక' యను నామధేయ మతో నొక బ్రాహ్మణగృహమునఁ బుట్టి స్వకలాచారి ప్రకార మొక విప్రుఁ డరిణయమాడి, పుట్టినంటి పెసించు చుండ, నొకయోగపుంగవుఁ డామెను ౭౬ భిక్ష మడుగ, నాపె చీకాకువడుచు వెడలుచుండ, నాతఁ డో మదిరాక్షీ ! నీ కింత గర్వమేల ? తొల్లఁజన్మమున ఘోరపాపమొనరించి తద్దుష్కృతఫలితముగ లభించిన మట్టిఁ దిననొల్లక దేవ నాథుం బ్రార్థించి, పాపము వాఁకొందు నని యిటఁ బుట్టితి, వింకనైన జ్ఞాన మేల పొంది' వని వచించి వెడవెడఁ బోవుతఱి, నా యోహమణి త్వరత్వరగా నడచి యతనిపదములఁబట్టి 'స్వామీ! యతిచంద్రమా! నా పాప మెట్లు బోవునో యానతీయరే' యనపు డతఁడు కరుణా భుండయి, 'యంగనా మణి ! నీవు జారకాంతరీతి శృంగార ముట్టిపడుచుండ, నెల్ల దేశములఁ గ్రమ్మరుచుండుము. అట్టితఱి పరమదుర్మార్గులు నీ సౌందర్యాతిశయమున కచ్చెరువంది పలురీతుల నినుఁ దూలనాడుచుండుదురు. అందువలన నీ పాపమంతయు విచ్ఛిత్తి యగును. వారిని నీవు మఱలఁ దిట్టకము. అట్లనర్చుట

వలన సుకృతము నార్జింపఁగలవు. నీ నుష్కృత మెల్లయుఁ దీఱు. పోయిర'మృని నీతిగఱప, నా నతీమణి యా యతినస్త్రముఁడు సెప్పిన చొప్పున నూహారుఁ దిరుఁగుచుండ నెందఁజెందఁతో యా యబ్జాననసౌందర్యవిలాసముల కోటువడి, నోటికివచ్చినట్లెల్లఁ దూలనాడుచుండ, నానతీతిలక మావంతయుఁ గినుకఁబూసక, పోయిపోయి యొక మాదిగపల్లెకడ విహరించుచుండెను.

ఒకనాఁడు దండకారణ్యమునఁ దననతితోడఁ దపమాచరించుచున్న యొకమునికడకు మలినవస్తుఁడయి యేతెంచిన యోగిశ్రేష్ఠున కాతనిభార్య బువ్వ నిడఁబోవ సతఁడా మలినాంగుఁడగు యోగిక ధైర్య మిడవల దని వారింప, నా యతితిలకుఁడుగూర్చి "మీరుచండాలురు గం"దనిశపించె. అంత భయవిహ్వలులై వార లాతనిపాదరేణువులు సోక సాగిలి మ్రొక్కి. తమశాపవిమోచనమార్గముఁ జూపుఁడని వేడఁ గరుణించి, మీర లొక్కపతివ్రతాతిలకముం గని యాయమసుగుణముల వర్ణించుచుండుతేటి మీనిజహాపములఁ బొందఁగల్గుటయేకాక యాపెకు పాపనిష్పత్తి యునగునని ఋషిస్త్రముడనుగ్రహించె. అట్లే యా చండాలదంపతు లొకనాఁ డీ చంపకం గని పొగడుట దటస్థింప వారిచండాలత్వంబు బోయె. వారలవలనఁదనచరిత్ర నెఱిగి తనపాపముగూడ ఏడుటచే మగిడి యీ నాకలొకమున కేతెంచి యాచంపక సుఖంబుండ. కనక నో భూసురా ! ఈవును బుద్ధిమంతుఁడవై తేని మర్త్యలోకమున కేగి సుకృత మార్జించి ర'మృని దేవేం

ద్రుఁడు కరుణాప్రపూర్ణుడయి వచింప, నాద్విజుఁడు కళింగ
దేశమున విష్ణుభొట్లను నామమున బునర్జన్మము నొంది
సకలసద్గుణగరిష్ఠుఁ డయి యావలావణ్యవతి యగు కన్నెం
బరిణయమాడి పెక్కుజన్మముల నర్జ్యసురులఁ బూజించి
సహధర్మచారిణి యగు గృహిణితోడఁ గాలముగడఁపి మఱల
నింద్రోక్తమున కేగి సుఖం బుండెను.

కం. కావున గృహిణి నవశ్యము

సూర్య యతిధిపూజ యట్టి సుకృతకీర్తియకుం

దావలము భార్య యది స

ద్భావసరణి మెలఁగకున్నఁ దిప్ప సఖలమున్.

ఒకలాఠీ! దీనంగల నీతి ప్రతిగృహస్థునకును నతిధిపూజ
ముఖ్యధర్మ మనియుఁ దదాచరణము కులసతిప్రాప్తనంగాని
సిద్ధింపనేర దనియు మన మెఱింగితిమి. దాననే యాద్యులు
“గృహిణీ గృహ ముచ్యతే” యని నుడివెదరు.

II

పతివ్రతా మాహాత్మ్యము.

శ్రీమన్మధ్యమలోకపురీమతల్లి యగు రత్నపురము నందలి బ్రాహ్మణోత్తములు యజన యాజన అధ్యయన అధ్యాపన దాన ప్రతిగ్రహంబులఁ జేయుచు వేదపఠనమున వార్ధక్యమునఁ జవలుఁ డయియున్న బ్రహ్మసగూఢ ధిక్కరించు చుండిరి; శ్రుతియులు వీరధర్మము మెఱయ నెల్లపరి పంధిరాజచూడామణులఁ దమకరివాలముల కెరఁజేయుచుఁ గార్తవీర్యార్జున పరశురామాదులనేని నావలకుఁ ద్రోసిరా జనఁగల భుజాశక్తిగలిగి చక్కఁగ భూపాలన మొనర్చుచుండిరి. వైశ్యు లితరదేశములందు నవరత్నముల బేరమాడుచుఁ గుబేరుఁ జీరికిఁగొనకుండిరి. శూద్రు లుగ్రమగు చట్టల నయితము భుజబలమున బగులద్రోబ్బి తొమ్మిది పైరులఁ ఒండించుచుండిరి. అనగరమునంగల ప్రతిభూజమును గల్ప వృక్షముమాడ్కి సర్వవిధముల నవయుక్తమై నెలయు చుండెను.

మఱియు మరరా జెక్కి తిరిగెడు నైరావతముకులపు మాతంగములతోడను, సరుణురథమునకుఁ గట్టిన వాజాలనం తతిగుఱ్ఱములతోడను, వెన్నుం డధిష్ఠించు దివ్యరథజాతి యరదములతోడను, ద్రివిష్టపైకవల్లభుని బలమువంటి కాల్బలముతోడను, బవిత్రములయి నేతోత్సవము గలుగఁ

జేయు కామధేనవుంబోలిన గోసముదాయముతోడను, బృహ
స్పతిపాటి పండితోత్తములతోడను, సనన్యసామాన్యంబయి
వెలయు నారత్నపురమును ముఖ్యపట్టణముగఁ జేసికొని
మాళవదేశమును నండనుఁ డను తోడ తివిక్రమము మెలయఁ
బరిపాలించుచుండు.

రాకుమారుఁడు రత్నమండనుఁడు సుగుణపుంజమై
యెల్లవిద్యలమేటియయి ధనర్విద్యావిశారదుఁడయి యొప్పువాఁ
డొక్కనాఁడు తన మిత్రురత్న మగు నింద్రుడత్తుం దీసికొని
వేటాడ సరణ్యమున కేగి పెక్కు దుష్టమృగములఁ జించి
చెండాడి నలుదిశలు దిరుగుచు వివిధకుసుమపరిమళభార
మును వహించిన కమ్మతెమ్మెరల ననుభవించుచుండెను. తరు
వులనుండి రాలిన పుష్పములఁ జూచుచు, మధురరసము లాని
మత్తిల్లి మధుకరములుచేయు రుంకారములును మయామి
నినాదములును శ్రోత్రసాయనముగా వారిరువురు విను
చుండిరి. మధురసతము లొసర్చుచున్న వివిధశకుంతసంతా
నము వారల నానందపరవశులఁ జేయుచుండెను. అక్కడ
కొండలు జటాధరులు, కొండలు పర్వాతములు, కొండ ఊర్ధ్వ
భాగాలు పై తప మొనర్చుచుండిరి.

ఆ వనము సుందరితరుబృందములతో నిండియుండి
ముగలకు వాసయోగ్యముగ నుండెను. నేలయంతయుఁ
బచ్చితోఁ గప్పఁబడి రత్నకంఠము పరిచిన ట్లొప్పు
చుండెను. కోయిలలు హృదుమధురగానములు నేయుచుండెను.
పువ్వులగుత్తులతో నిండియున్న పల్లు లల్లిబిల్లిగ పల్లుకొన్న

నికుంజపుంజములు నేత్రముల కాసంక మొరర్చుచుండెను. ఎల్లవృక్షములు ఫలభారముచే శిరిములు వంచి మానవుల క్షుద్బాధను వాపుచుండెను. నెత్తావి గుబులుకొనఁగా నారత్న ముండనునిమిఁదఁ బూలురాలెను. చిత్రీవిచిత్రీవర్ణములు గల పక్షులఁ బరికించినపు డా వనమెల్ల నింద్రచాపము లతో నింపఁబడి యున్నట్లు రాజనందనునిదృష్టికి భ్రమకలుగు చుండెను. కొంతదూరమున కిచకిచలాడుచు శాఖామృగము లొకకొమ్మపయ్యుండి వేటొండుదానిమిఁదికి గంతులువేయు చుండుటలోచనగోచరము లగుచుండెను. అపైన నిశ్శబ్దముగఁ బ్రసహించునేఱుచు దానిగట్టులనున్న పచ్చికమేయుచున్న సుందరవిశాలచందలలోచనములుగలలేళ్లును నాలేళ్లునుబట్ట చెలికత్తెల పిండుతో విహరించుచున్న రత్నప్రభాభావమాన మగు మేనికాంతులుగల యొక రాజకుమారిం గని భూమి కే తెంచిన సాక్షాల్లక్ష్మియో, యరణ్యమున విహరింపఁదలఁపు పుట్టి మారుహాపమును దాల్చిన రతీదేవియో యని దానిరూప లావణ్యరంపదల కత్యాశ్చర్యపడుచు నయ్యది యవివాహితగా నిశ్చయించి దాని పాణిగ్రహణ మెట్లు లభించువా యని రత్న మండనుఁడు తలపోయుచు నిశ్చేష్టితుఁ డయ్యెను.

పుష్పగంధియుఁ గొలఁదిదూరమునఁ దళతళ మెరయు చున్న రత్నమండనుం గని భూలోకమును బరీక్ష సేయ నవతరించిన శవీనాథుఁడో రతీదేవుఁడో యని డెందమున దలంచుచు వానిఁ బరిణయమాశీ కాలముగడపని జన్మమేల యని యెంచుచు నావార్తను జెలులకుఁ జెప్పవెఱచుచు లోలోనఁ జిం

తించుచు తెప్పలల్లార్చుచు మనోజాతశరబాధితయై సోలి భూమిపయి వ్రాలెను.

పుష్పగంధిచెలికత్తీయలలో మేటియగు మాలిని యారాకమార్తై వచ్చువిల్తునచ్చపువిరితూపులచే నొచ్చియుంటఁ గాంచి, రాజావార్త విన్నఁ దన్నఁ గరంబు దండించు నని మనంబునఁ దలంచి, తక్కుంగల చెలులఁ బేరుపేరునఁ బిలిచి 'చెలులారా! మన ముదయమున నీవనమున కేతెంచి యింత పొదైక్కుదనక గృహమున కేగకుండ నండరాదు. మన తేడు మనల మన్నింపఁడు. మఱియు నీకోవలాంగి యెవ్వనిపయిననో మనంబు నిల్పి యున్నట్లు గనపడుచున్నది. కాకున్న నింతదనక శృంగారముగ విహరించినదాని కీ మనోతాపమేల కలిగె ! ఇకముం దిట మన ముండిన బెట్టుచెడి రట్టు గలుగు. రండురండు వెడలుద' మని చెప్పుచుఁ బుష్ప గంధిశరీరమునిండఁ బుష్పములను దీఁగెల నంచి నలువురేసి చొప్పున మోసికొనుచుఁ బురమును బ్రవేశింపఁజూపుచుండిరి.

ఇంద్రిదత్తుఁడు సెలయేటిలో నీరు ద్రావి యటగల చిత్రముల గాంచుచు మెల్లనవచ్చి తనమిత్రుడగు రత్నమండనఁడు మూర్ఛనోయియుంటకుఁ గారణ మారయఁజాలక పరిపరివిధముల వితర్కించుచుఁ జివర కతేడు మదనశీలలఁ గ్రాలుచున్నవానిగఁ దలపోసి 'మిత్రమా! రత్నమండనా! ఉత్తిమవంశసంజాతఁడవయి చతుస్సముద్ర పేలావలయితంబగు భూమండలముపకుఁ గర్తవై యొక్కకన్మకై యిట్లు జం దము నీరుగాఁజేయఁదగునే? ఎంతమంది కన్నియలులేరు ?

నీవు కోరినచో స్వర్లోకముననున్న రంభాయూర్వశులఁ జేనా? నాగలోకమునంగల ఘటిరాజుబిడ్డంగోరిన నొక్కనిముసమునఁ దెచ్చిపెట్టనే? హీనునిపగిదిఁ గరంబు జింతఁగొనకు 'లేమ్మని ధైర్యోక్తులు వలుకుచున్న యింద్రదత్తు నారాకుమారుఁడు కన్నెత్తిచూచి నెమ్మదిగ, 'మిత్రరత్నమా! నీవు జలపానార్థము వెల్లినపు డొకయిందీవరాక్షిం గంటి. ఆపద్భాక్షిచూపు విర్ణింపనేర. ఘటిరాజును దెలుపఁజాలఁడు. ఇంద్రదత్తా! నే నేమని చెప్పదు దానిరూపమహిమ! దానిపాదములును హస్తములును లేమావిచిగుళ్ళవలె మృదువులయి మనోహరముగ నున్నవి. ఆలేమశరీర సౌకుమార్యము పదియార్వన్నై పసిండిని ధిక్కరించుచున్నది. ఆపూఁబోడివదనము పోడక కళ్ళతో నిండియున్న పున్నమచంద్రుఁ దిరస్కరించి వైచుచున్నది. ఆపడఁతినేత్రములు విశాలములయి పద్మపురేకులఁ దీసివైచుచుఁ దళతళఁ గ్రొమ్మెఱుంగుదీవెవలె మెఱయుచున్నవి. ఆపాటలగంధి వఁనము దరహాసితమై యధరము కావిరంగున వెలయుచున్నది. అన్నా! దానియొక్కారపు నడకలు దానినేత్ర రుచులును దానిముద్దులమాటలు నే నేమని చెప్పఁగల' నని కన్నీరొలికించుచు నేల కొరిగెను.

ఇంద్రదత్తుఁడు రత్నమండనుని లేపదీసి కూర్చుండఁ బెట్టి వానివలన నాకన్నియలేగినజాడల నెఱింగి త్వరితముగ నాపుష్పగంధిని నెచ్చెలిపిండు తోడ్కొని వెడలిన ప్రదేశము నకుఁబోయి యొక విశాలవృక్షమునీడఁ బరుండఁబెట్టి యుత్తరీ

యములతో నేడదీఱునట్లు వినరుచున్న వారిం గని సంతోషా
యత్తచిత్తుడయి యిట్లని సంభాషించు.—

‘కొమ్మలారా! మీరేల యిట వసించి యున్నారలు?’

‘రాకుమారా! మాతేనికూతురు పుష్పగంధి డస్సి
యుండ నాయమ కుపచారములు సేయుచున్నారము.’

‘వద్దమిత్రు! డుగ్గు! డుగలే! ఇంత పొద్దుకే తడ
బడినదా?’

‘రాజపుత్రా! నేటియదయము మారాజనందిని పుష్ప
గంధియు మేమును గృహము వీడి పరిసరారామభూముల
గుమ్మరుచుంటిమి. లట్టితటి నెవ్వరో నవమస్మధాకారుం డీపె
నేత్రములకుఁబొడకనట్టెనట. వానిసూక్ష్మమున కీమెచిక్కునడి
తపించుట మేముగాంచి కన్యాత్వమునకు భంగము వాటిల్లునని
తలచి. ..’

‘తర్వాత నేమి జరిగినది?’

‘తీసికొనివచ్చి యిటఁబరుండఁబెట్టి, యెన్నెన్నియో
రీతుల మనస్సు మార్చవలయు నని ప్రయత్నములు సేయు
చున్నాము, కాని... ..’

‘సంపూర్ణముగఁ జెప్పకున్న మాకెట్లు తెలియు? ముద్ద
ముద్దకుఁ గొత్తరుచులా?’

‘మారాజనందిని వానిం దనడెందమున నిలిపి వాని
కయి పరితపించుచున్నది.’

అప్పు డింద్రదత్తుఁ డీకఁ దానాలసింపఁడగదనియెంచి,

‘చెలులారా ! విన్నఁడు. మీపుష్పగంధి యేయువకుని
కొఱకు పరితపించుచున్నదో యారత్నమండనఁ డక్కడ
మీ పద్మాక్షికయి పెక్కుతెఱఁగుల విరహబాధ కొందు
చున్నాఁడు. నేనాతని ప్రియమిత్రుఁడ. నన్నింద్రదత్తందురు.’

‘అన్నా ! రత్నమండనఁడా యాతఁడు? నిజముగా
మాకన్నియను వరించెఁగా? నీపలుకులు నిక్కములేకదా!
మాదుఃఖమును వారింపఁగాదుగా నీవిటు లనుట?’

‘అంగనలారా ! మీతో నబద్ధములాడునంతపని నా
కేల? నా మిత్రుఁ డీ యోషామణికిై పోయిరమ్మనుటచే నే ని
టు లేతెంచితి.’

‘బాబూ ! ఆతఁ డెవ్వఁడనువాఁడు?’

‘రాజోమరుఁడు.’

‘బాబూ ! ఆ రాకుమారుఁ డేదేశముఁ బాలించెడి
రాజు కొడుకో!’

‘లేమలారా ! ఆతఁ డత్యధికవిధవాభిరామంబగు రత్న
పురమును ముఖ్యపట్టనముగఁ జేసికొని మాశవదేవమును
బాలింపుచుండు మేటిపరాక్రముఁడగు ‘నందను’ నకును సుగుణ
వతియగు ‘సంబిక’కును బట్టిన రాజచూడామణియగు రత్న
మండనఁడు.’

‘అట్లులనా!’

‘అమ్మా!’ యీ పె రాజనందిని యంటవే ! ఏరాజు కుమారితే నవిస్తారము లెఱుంగవచ్చునా!’

‘రాజమితా! ఎఱుంగరాకేమి. ఆవృత్తాంత మాలింపుము. అవకాశముగు వికాసమున మేవాడరాజ్యమును బాలించు ‘సంపాతి’ నృపాలునకును ‘జంగరేఖ’కును సుదృఢ విందిన సుగుణపుంజ మిపుష్పగంధి’

‘మంచిది. అనకూలముగు దాంపత్యమేకదా?’

అని యింద్రదత్తుఁడు పుష్పగంధిచరిత్రమును జక్కఁగ నెఱిగి, తనమిత్రునికోర్కిఁ దీర్పవచ్చు ననెడి కొండంత యాశతో, నెప్పు డింద్రదత్తుఁ డేలేంచునా? ఎప్పు డాకన్నియను జేపట్టుదునా? యని యువ్వభూరుచున్న రత్నమండననిఁ ద్వరితగతిఁ జని కలిసికొని మృదుమధురశైలితోఁ దాఁ బుష్పగంధి నెచ్చెలిపిండుతోఁ పుచ్చటించుటను గూర్చియు నాయమగాఢాన రాగమును గూర్చియుఁ దా నారలతోఁ జెప్పిన దానిని, నామూలాగ్రముగ వచించి యిట్లనియె.

ఆ! “మరలఁ బనిచి, రేను నరుగుదెంచితి, నింకఁ జింతఁ దక్కి యాలతాంతగంధి నఖిలబంధుచయము ననుమతింపఁగఁ బెండ్లి యగుదుగాక వేడ్క లగ్గలింప.”

పుష్పగంధి నిజగృహమునకు వెడలినది మొదలు ‘సతత మారత్నండునని స్వగూఢమును స్మరించుచుఁ జెలులతో నాటలనాడదు. పాటలఁబాడదు. వేళకుఁ గుడువదు.

పానీయములు గొనదు. పంజరములలోని రామచిలుకలు రొదసేయుచున్నను గన్నెత్తి చూడదు. కోయిలల గానము నకుఁ గర్తము లొగ్గదు. మధురములగు ఫలములఁ దరికిఁ రానీగు. తల్లిదండ్రులకుఁ దన డెండము విప్పి చెప్పదు. చక్కని నిద్రలేదు. నెఱులు ముడుచుట నెఱుగదు. సొమ్ముల సింగారింపదు. ఇట్లున్న చంచలాక్షి యవస్థ లొక్కనాఁడు మాలిని రాజునకుఁ దెలుప నా రాజశ్రేష్ఠుఁడు పుష్పగంధిని రాఁ బిలిచి నిజాంకమునఁ గూర్చుండఁజెట్టుకొని 'తనయా! షోడశకళాపరిపూర్ణుఁ డగు చంద్రునివై న వంకగలదుగాని నీ యాననమునఁ గానమే? అట్టి పద్మాననకు నీ కిట్టి చింత యేల? సమస్తభాగ్యభోగ్యములఁ దులఁదూఁగు మహా రాజునకుఁ గూరిమిఁ గూర్చు కొమరిత కీ మనోవేదనయేడ? 'బిడ్డా! నేను సంతానములేక పరమేశ్వరింగూర్చి పెక్కేడులు ఘోరితప మొనరింప నంబిక నాకుఁ బ్రత్యక్షమై నిన్నుఁ బ్రసాదించె. నీ జన్మనక్షత్రమును కులగురువులుసూడ నీవు పరిణయమాడిన నెలలోపల నీదుభర్త మడియు నని వచించిరి. ఆకారణమున నీకేను బరిణయము నేయఁదిలఁపక కాలముఁబు చ్చుచుంటి'నని చెప్పిన జనకునిపలుకు లొకన్నియకుఁ జెవులకు ములుకులుగఁ దోఁపఁ గొంతతడ వూరకుండి వినయముమీఱి సంపాతిన్మౌనాలునితోఁ గుమరితె యిట్లనెను. 'జనకా! ప్రపంచమునఁబుట్టి యుత్తమపురుషుఁ జేవట్టిగదా సంసార మనెడుదానిఁ బొందుట. సతికిఁ బతిలేని బ్రదుకేల? నన్నుఁ బరిణయమాడఁగనే యా పురుషుఁడు చచ్చిన నేనాపురుషు

సింహమును విడువఁజాల మనోవాక్కాయకర్మములచేత నే నా యువకుఁ గోరితి, నింక నా మనసు మాటదు. త్రికరణము లలో మనస్సు దొడ్డది. అట్టి మనస్సునఁ గోరఁబడ్డవాని విడువ నొల్ల. శీఘ్రగతి న న్నారత్నమండనున కిచ్చి పరిణయమొన ర్పము. కాదేని యనువులఁ బాసెద' నని గట్టిగఁ జెప్పెను.

అంత నారాజునకు కొమరితెమాట కెదురాడుటకుఁ దోచినది కాదు. లేక లేక కలిగి కుమారికి ముందెన్నఁజో ముప్పురాఁగల దని ముద్దుగులుకు సౌందర్యముఁ గోల్పోవుని చెప్ప నేవాడు సాహసించు? ఆభూకాంతుఁడు తనడెండమున 'దైవమా' ఎన్నెన్నియో ప్రతము లాచరింపఁ బ్రత్యక్షమై సంతానము నిచ్చితివి. నే నేమి దోసమొనర్చితి నని నా కి కన్నియ నిచ్చితివి. పోనీ దానికిని సంతోషించి కాలము గడఁపకుండ నల్లున కర్థాయవ్యమేల? దురదృష్టమిగాఁ జేయ నెంచికాదె నీవిట్లానర్చుట? నాయొసర్చిన యకార్యము లెయ్యవి? అతిథుల గారవింపనా? అహింసఁ దలంపనా? ముచ్చుల దండింపనా? పండితులఁ జోషింపనా? ప్రజల బిడ్డలవలెఁ జూడనా? అనపరాధులఁ గోపించితినా? మఱి యింక నెందు నాతప్పు? నేవకులనయితము ప్రాణబంధు వులవలెఁ బరిగణింతునే! నాకీగతియేల? అన్నా! ఈకన్నియ నుకుమారాకారముంగన్న గుండెకుఁ గూడువట్టదు. కంటికి నిదురపట్టదు. పోనీ మూర్ఖత్వమున నొక్కరాజపుత్రుని కొనంగి పరిణయమొనర్తునందునా గురుఁ డింతకుమున్నె భవిష్యదర్థము నెఱిగించె. చేతులార నీపద్మాక్షికి వివాహము

నేని వైధవ్యమును గొని తెచ్చుటకు మనసొప్పును. కన్నియగ నుంచుటకా నాబిడ్డ సమ్మతించదు. దైవమా! ఇంక నే నొ నర్పఁ దగినది తెలియరాకున్నదికదా' యని తలపోయు చుండెను.

అట రత్నమండనఁ డశనముచు మాని యెల్లప్రాద్దులు 'పుష్పగంధీ! పుష్పగంధీ!' యని తలంచుచుండు. రాజ్య పరిపాలనఁ జూడఁడు. తండ్రికి తనసందేహము విన్నవింపఁడు. ఇంద్రిదత్తు సనవరతము తనమోల నిలిపికొని పెక్కుతెఱఁ గుల నారమణీమణిసౌందర్యాతిశయములఁ జెప్పించుకొనఁచుఁ దనలోఁ దా నా పుష్పగంధిని గలిసికొన్నట్లును నాయమతో నరననల్లాపము లాడుచున్నట్లును డలంచుచుండు. మాటి మాటికి 'మిత్రీమా! ఇంద్రిదత్తా! అలనాఁ డా వనమునఁ గాన వచ్చినపద్మగంధిని దెచ్చి పరిణయ మొనర్చెడ నంటివే య దెన్నఁడోగదా' ఇంక నే నీమదనజ్వాలల భరింపజాల' ననుచుండు.

ఇంద్రిదత్తుడు రత్నమండనని విరహవేదనను జూడఁ జాలక నందనమహారాజున కావార్త నేకాంతముగఁ జెప్ప నాభూవల్లభుడు నిజనందనం బిలిచి, 'కుమారా! రత్నమం డనా! సమస్తమహీచక్రము నేకచ్ఛత్రాధిపత్యమునఁ బాలనమొనర్చు నాకుఁ బుత్రుఁడ వగు నీకిట్టిచింత తగునే' బిడ్డా! నీవుకోరినదాని స్వల్లోకమునండియైన దెమ్మిన్న నుత్తర ఊణంబున దెచ్చియియ్యనా? అట్టియెడ నీక భూలోకమున మన కడ్డఁ ఇట్టి దిగులు బూసనేల? ఇదె చూడుము. చతురంగ

బలసమేతముగ మేవాడదేశాధీశుఁ బరిమార్చి వానికూతుఁ
డెచ్చి నీకుఁ బరిణయము నేసెద' నని దైర్యమున ధీరోక్తులు
వలుకుచు బలముల నాయత్తపఱపించుచుండ కులగురువును
జ్యోతిశ్శాస్త్రపారంగతుఁడును సకలసద్గుణభియు సగు చం
ద్రశర్మ యను బ్రాహ్మణోత్తముఁడు నందననితో, 'రాజ
కులతలకా! మేవాడాధీశువయి నర్వబలములతోడ విడియుట
కతఁడు తమకోర్కి కడ్డుసెప్పు ననియా? మున్ముందుగ దాడి
వెడలఁబాడియగునే? సామదానభేదదండోపాయము లని చెప్ప
వినమా? మనస్విల్లవానిరూపము నొకపటమునఁ జిత్రింపించి
మేవాడదేశాధిపతికడ కంపుఁడు. ఆతఁడును దనకన్నీయ
స్వరూపముగలదాని మనకంపు సనివచింపనారాజు నట్లచేసెను.

కన్నీయచే వరింపఁబడినరత్నమండనఁ దేనాపువాఁడా
యని తలపోయుచున్న సంపాతినృపాలుకడకు నందనమహా
రాజుచే నంపఁబడిన బ్రాహ్మణోత్తము లాధరావల్లభునిచే
జక్కఁగ బహూకరింపఁబడి, యాతనితో నందనఁడు సెప్పు
మన్న యర్థమునంతయుఁ జెప్పి, రత్నమండనుని చిత్రీఫలక
ము నీయ, నామేవాడదేశాధీశుఁడు వానిరూపసౌందర్యముల
కమితసంతోషము నొందుచు గురువులచేత లగ్నము వెట్టింప
మనసురాక తనకూతు చిత్రీఫలకము నాభూసురుల కిచ్చి తొల్లి
తనకన్నీయపుట్టినపుడుగల దుష్టగ్రహసంపుటింగూర్చి వచిం
చెను.

పుష్పగంధిచిత్రీఫలకమును దెచ్చి భూసురోత్తములు
వందనమహారాజున కిచ్చి పుష్పగంధిం బరిణయమాడెడు పురు

మఱుడు నెలరోజులలోపల మడియటంగనార్చి
అంత నందనుఁ డాచి త్రరువును నేలకుఁ గొట్టి 'మొండనా!
ఇంకెక్కడి వివాహము! వింటివిగదా పుష్పగంధ' బ్రాహ్మణులు
బ్రాహ్మణులు సెప్ప. అన్నా! ఇంక నీవూవుఁబోడివయింగల
మోహలతలు గోసివై వ్రుము. ప్రపంచమున నెందఱు కన్నియ
లులేరు? దీనిందప్ప మఱి దేనినైనఁ దెచ్చి పరిణయ మొనర్చెద.
భగవదనుగ్రహమునలన గలిగిన సకలసద్గుణములమేటివగు
ని నీ రాకాశికి గట్టిపెట్ట నేల? దానిచరిత్ర విన్నంతనే నా
గుండియ లవియుచున్నవి. ఉత్తమవంశజాతుఁడ వగు ని నీ
యువతి పొట్టన తెట్టకుండఁ బాప మా సంపాతి యథార్థవాది
గనక తెలియపఱచినాఁడు. వత్సా! నా కులదీపకా! ఆ కన్ని
యనుగోరకు'మని హితవుగఱప, రాకుమారుఁడు జనకునితో
'జనకా! ఏది చెప్పినను విందుఁగాని దాని వీడుటకు నా మన
సాప్పుకున్నది. ఎట్టి వింతగ నున్నది బ్రాహ్మణులరాయ
బారము' పరిణయమాడిన మాసములోపల వరుఁడు మడియ
ననియా? అయిన మడియని దెవరు? "బాలేన్య మరణంధృవ"
మ్మని యెఱుంగరు కాఁబోలు! పురుషుఁడుగాని స్త్రీగాని బ్రతి
కిన కొలఁదికాలములో నన్యోన్యప్రేమానురాగము లుండ
వలదా? త్రికరణశుద్ధిగ నే నా కన్యను వరించితి. నా ప్రాణ
ములనైనఁ గోల్పోయెదగాని దాని వీడనొల్ల' నని మన్మథో
ద్రోకమున గట్టిగఁ బలుక పాప మా నందనమహారా జేమియు
వచించనేరక కన్నీ రొలికించుచున్నాఁడు. ఇంతలో పుష్పగంధము
నుఁడువిప్రారాధనతత్పరుఁడని చక్కఁగఁ జెప్పినవాఁడు గాన

నందనభూపాలునన్నిధి కేగి, 'రాజకులభూషణా ! ఇది నీకుఁ దగునే' గట్టిగఁ బరిణయమాడి నెంచిననీతిమరు వాఁడనుట తగదు. అతఁడు విప్రుల నెంతో గౌరవించు చుండు. వారల యాశీర్వాదఫలితముచే నతఁడు మృత్యుశిర మును దన్ని చక్కనికాఁపురము నేయఁగలఁడు. విప్రాశీర్వచ నమున నెందఱెందఱు మహామృత్యువాతనఁజీ బయలు పడరు' తొల్లి నేపాళదేశమును బొలింపు భద్రకుఁ డను తేఁ డొక్కనాఁడు పరిసరారణ్యమునకు వేఁటాడువేడుకం జని దుష్టమృగముల ఖండించి యొక్కమట్టిక్రిందికి విశ్రామింపజన దానిశాఖపయిచున్న కాలజ్ఞుడనపట్టి దానినతితో 'ఏఱివా! నేఁ డీయరణ్యమునఁ బూరిగోయుట కేతెంచెడు కాఁపువాఁ డొక్కఁడు సర్పదప్తఁడగుఁగదా' యనెను. భద్రకుఁ డా పులుగులవాక్యసరణిని గనిపెట్ట నెంచి కాఁపురై నిరీక్షించు చుండ నొక్కపొడ వగు మానిసి శిరమున గడ్డిమోపును ధరించి చేతదుడ్డుకట్టిన బూని గృహోన్ముఖుఁడై చనుచుండెను. ఆధరాధిపుఁ డాకాలజ్ఞువైపుఁజూపు నిలిపి, 'ఓయీ! శకున పక్షి! నీ వింతకుముం దేమేమో నీపడతికిఁ దెలుపుచుంటి, వది యేమయ్యె' కాఁపువాఁ డల్లదె మోపును ధరించి వచ్చు చున్నాఁ, డతనికిఁ గాలునిదూతలు వెఱచిరా? చంపవచ్చిన మృత్యువును ధిక్కరించెనా? కాఁపులఁ జంపరా దని సర్పము పరువెత్తెనా? లేక నీ పుల్లనమున కట్లు నీరతితో నంటివా?' యని హేళనఁజేయ నాశకునపక్షి రైతువానిఁ దనకడకుఁ బిలిచి వానిచేతనన్న కక్కులగొడవలికి దండకూకపుతల

యంటియుంట రాజునకుఁ జూపి, 'యోకాఁచా! నీ వడవి కేగి నపు డేమి జరిగినదో తెలుపు'మనవుడు వాడు 'పక్షి రాజమా! ఎద్దులఁ బొడుచుకొని వ్యవసాయము సేయు మాబోంట్ల కేమి తెలియు? నేఁ గొండచెంతఁ గనవుఁగోయ వెళ్ళుచుండ నెవ్వ రో యొక్క బ్రాహ్మణుఁడు నా కగపడ నే నాతనికి నమస్కరింప న న్నతఁ డేమియో దీవించె, నింతకన్న నొండు నే నెఱుఁ గ'నని యాకాఁపువాఁ డని నాకాలజ్ఞుఁడు భద్రకునకు సర్వముఁ దెలిపి విప్రాశీర్వచన పృథావమును బెక్కు తెఱఁగుల బోధించెను. కనుక నీపుత్రుఁడును విప్రాశీర్వచనమున దీర్ఘాయుష్కంతుఁ డవుననట కెట్టి సందియములేదు. మార్కండేయుఁడు చిరంజీవి యగుట బ్రాహ్మణాశీర్వాదఫలితమెగదా!

ఆ॥వె॥ అల మృకండునుతున కల్పాయువని మున్న
వ్రాసె బ్రహ్మ, యతని వ్రాతతెల్లఁ
దెంపుచేసి విప్రదీవన నతఁ డిట్టి
బ్రదుకుబ్రదికె; వినవె పార్థివేంద్ర!

అని చెప్ప మాళవాధీశ్వరుఁడు వేఱుపాయము గానక మనస్సును గుదురుపఱచుకొని తనకుమారునకుఁ బుష్ప గంధిని బెండ్లిసేయ నెంచి శుభలేఖల వ్రాయించి సంపాతి మహారాజున కంపెను

మేవాడదేశాధీశ్వరుఁడు సంకననిచేఁ బంపఁబడిన శుభ లేఖం గని భవితవ్యమునకు వందురుచుఁ గన్నీరుఁగార్పకుల గురుఁ డతని బ్రాహ్మధారఁ గని 'రాజా! ఇది సంతోషింపఁదగిన సమయముగాని దుఃఖింపఁదగినది కాదు. సమస్తము నెఱిఁ

గిన తమ బోంట్ల ట్లట్లు ఖమ్మలు గాఁ దగునే ? విధి కృతము నెవఁడు తప్పింపఁగలఁడు? పరిణయమాడిన పండ్రిఁడు నెలలలోపల సత్యవంతుఁడు మడియు నని దేవముని సెప్పినను కుమార్తె మనోరథఁబుఁ దీర్చునెంచి యశ్వపతి మహారాజు సావిత్రి నిచ్చి పెండ్లిసేసి యశఃకాముఁడు కాఁడ ? మనము తలఁచినదే జరుగునా ? తా నొకటి తలఁచిన దైవ మొండు తలఁచు; నిందుల కొక తార్కాణము నాలింపుఁడు. సావీరదేశమును బాలించు సునందనఁ డను రాజున కనన్య సామాన్యగుణవతి యగు సుశీల యను కన్యారత్నముగల, దద్దానిం దనచెలియలికొడుకున కిచ్చి పెండ్లిసేయవలయు నని యాతఁడును, తనయన్నపుత్రుని కియ్య నాతని భార్యయు నెంచి యిరువురును దమతమఁబులుల రావించిరి. బ్రహ్మ విష్ణు మాహేశ్వరు లాకాశమున విమానాగూఢులై పోవుచు, హైమవతీపతి భారతీపతిం జూచి 'హిరణ్యగర్భా ! సునంద నందనకు భర్త నేవానిగ నొనర్చితి, వని యడుగ నతఁడా కన్నియ కొక పిచ్చుగుంటువాఁడు పతి కాఁగలఁడనియు నద్దానిం బరీక్షింప నెంచితిరేని గరుత్మంతుఁడు తన పక్షములపయి నా పిచ్చుగుంటునం గొంపోయి వార్ధి కావలనున్న కాననమున నుంచున ట్లనుజ్ఞ ని మ్మని లక్ష్మీపతిం బ్రార్థింప నతఁ డట్లొనర్ప నా పిచ్చుగుంటు నలుదిశలు బరికించి తా నశపమునకయి యనవరతము దిరుగుగృహములఁ గాంచఁ జాలక విభ్రాంతుఁ డగుచు "నాఱుబోసినవాఁడు నీరుఁ బోయ కుండునా!" యని తలంచి శ్రీమన్మహావిష్ణుంగూర్చి ప్రార్థింప,

నాతఁ డతనిబట్టికి హెచ్చుగమెచ్చి వైనతేయు నంప నతఁ
డా పురంబునంగల ఘృతపాయసాపూపాది వివిధపదార్థము
లుంగల బువ్వకావడి నొక్కదానిం దెచ్చిపెట్టి వెల్గెను. వాఁ
డా పదార్థములఁ దిన నెంచుచుండఁ బసిండిమేనుగల యిందీ
వరాక్షి యొక్కతె వెలువడి మురిపెమునఁ దలఁబ్రాలఁబ్రోసి
మధురపదార్థముల నియ్య భక్షింపుచు వరుఁ డాయమచరి
త్రమును విని బ్రహ్మదేవుని సృష్టి కత్యాశ్చర్య మందుచుండెను.
అట సునందనుఁడును నతని బార్యయుఁ దమసుతను గాంచఁ
జాలక దుఃఖించుచుండ వచ్చిన బంధువులెల్లఱు దమతమ
పురముల కేగిరి. బ్రహ్మవిష్ణు మహేశ్వరులు మువ్వరును
భూసురనూపముల ధరించి కాననముననున్న యా దంపతుల
కడ కేగి వారల పరస్పరానురాగములకుఁ గరంబు మెచ్చి
తిమతమనూపములు సూపి విష్ణుం డున్నతపదంబు నొసఁ
గె. బ్రహ్మదేవర యైదువతనంబు చాల యనుగ్రహించె.
పార్వతీకుఁ డధికజ్ఞానము బ్రసాదించె. లక్ష్మీకుఁడు
వారల నిర్దోష గరుత్మంతుడే సావీరనగరమునకుఁ బంప
నాసుశీలయుఁ దన తల్లిదండ్రులకుఁ దాఁబోయి వచ్చిన
తెఱఁగుంజెప్పి నాకుంజూప సునందనఁ డపరిమితానందమున
రాజ్యమునంతయు నాపిచ్చుగుంటున కిచ్చి సుఖం బుండె.
కనుక దై వవిధి యనివార్యము. సందియ ముడిగి తమతనయ
కుఁ బరిణయమొనర్పుఁ డాయమ తననద్గుణములచే నాకుంబున
రీతితు నొనర్చుకొనునేమో? తొల్లి సావిత్రి యమునిబారి
నుండి ప్రాణనాథుయనువులఁ దెచ్చి పుట్టినయింటిని మెట్టిన

యింటిని బవిత్రిత మొనర్పడే? యని చెప్ప నానంపాతి తన ఊతు రత్నమండనన కియ్యఁ గుతూహలియై యంగీకారమును దెలిపెను శుభలేఖల నండనమహారాజున కంపెను.

నందనుఁడు సమస్తమంత్రసామంతభూసురపారజాన పదఁగిహితుఁడయి సకలవాద్యములు మాటుమోత లీనుచుండ మేవాడదేశమున కేగి యొక్కశుభముహూర్తమునఁ దనకుమారునకుఁ బుష్పగంధిం బెండ్లి సేసెను. రత్నమండనుఁడు మణికలితకనకాననాసీనుఁడయి యెల్లవిపుల దాంబూలాది వివిధనత్కారంబులఁ దృప్తిపఱచి యాశీర్వాదములఁ బడసి బంధువులిచ్చు జాంబూనదాంబరాభరణాదుల స్వీకరించి చక్కని భోజనము సేసి ప్రొద్దువుచ్చి యారాత్రియం దాలనామణియుఁ దానును బరస్పరానురాగమునఁ జిత్తజకేళిం దేలిరి.

రత్నమండనుఁడు లబ్ధమనోరథుండయి సంపాతినృపాలు పలన సత్కృతుండై యపారవిభవంబున తన ముద్దులగుమ్మయగు పుష్పగంధిం దీసికొని తన పట్టనమున కేతెంచి నండన మహారాజునకును నంబికకును బ్రణమిల్లి యథానుఖవిహారములఁ బ్రొద్దులు పుచ్చుచు నగ్నిసన్నిధిఁ బొగిగ్రహణవిధి లభ్యమైన పుష్పగంధి నింటికడనుంచి తా నొకనాఁ డరణ్యమున కేగ వికృతాకారుం డగు బ్రహ్మరాక్షసుఁ డొకరుండు విశాలవృక్షమునఁ గూర్చుండి యెలుఁగెత్తి 'యోరాజనందనా! నీ విఁక నెట కేగెడు? నేఁడు నీదు మేనిం జించి యాహారముగఁ జేసికొనియెడ నిదె యిటు ర'మృని పలుక నానుండరాకారుఁ

ఉత్సాహమున నాపిశితాశనుఁ జూచి డెందమున నిసుమం
తయు దీనత్వము నానక తనకలనాఁడు పుష్పగంధినఁ బరిణ
యమాడ నెంచెడుతఱి గురువులు సెప్పినదాని స్మరించి
బహురక్కనువాతఁడక తప్ప దని మనమునఁ దలంచి 'రాక్ష
సోత్తమా' నీవు చెప్పినట్లు చేసెదఁగాని నామొఱ నొక టా
లింప నెంతయుఁ బ్రార్థించెద. నే నీయుదయమున నేరికి జెప్ప
కుండ నీకాననమున కేతెంచితి. నే నింటికి వెడలనిచో నరుఁ
జాడక యొకనిమునమైనఁ గాలముగడఁపఁజాలని నాతలిదండ్రు
లెంతగుందురో కదా! నే భూమిమీఁదఁ బడ్డదాది చన్ని
చ్చిపెంచి పెద్దవానిగఁ జేసినదాది నను విడిచి బ్రదుకునా? ఒ
కకంచమున గుడిచి యొకమంచమునఁ బవ్వళించు మన్మథుని
డిండ్రదత్తు నాకొఱకయి యెంత పరితపించుచుండునో! మనో
వాక్కాయములచే గోరఁబడి యగ్నిసాక్షిగఁ బెండ్లియాడఁ
బడిన పద్మపత్రాయతేక్షణ పుష్పగంధి నను విడచియుంట
కెంతవగచునో? దానవేశ్వరా! నాయందుఁ గనికరించి సెల
వొనంగిన నొక్కసారి యింటి కేగి వారలనెల్లఱఁ గడసారి
చూపు చూచినీకడ కేతెంచి ని కాహారమయ్యెద' నని రత్న
మండచుండు నుడువ నారాత్రించరు డుగ్రుండై 'రాజా! ప్రపం
చమునఁ బుట్టి నేర్చితివా పుట్టక నేర్చితివా యిట్టిముచ్చట్లు?
ఎన్నఁడైన వింటిమా కంటిమా, మృత్యువాతఁ బడనున్న
వాఁ డింటికేగి మఱలవచ్చుటలు! చాలు చాలు నీముచ్చట్లు.
త్వరితముగ నీభూరుహముకడకు రమ్మని నిర్దయస్వాంతుఁడై
పలుక నాధరాధిపనందనుఁడు మృదుమధురవాక్కులతో

‘దనజోత్తమా! ప్రతిజీవియుఁ బుట్టి చావకపోడు. ఎల్లప్రాణులందు మనఁజ నగ్రగణ్యునిగఁ బరమేశ్వరుఁ డొనర్చినాడు. వీజీవి యెల్లజంతువుల నగ్రగణ్యుఁడో యట్టివాఁడు యుక్తాయుక్తవిచక్షణ నెఱుంగక యబద్ధములాడిన ఘోరనరకము నకుఁ బోవుననట కెట్టి సందియమును లేదు. ధర్మమువలన నెట్టి యత్కున్న తపదవితై సఁ జోఁగలఁడు. దానికి సాటియైన దిలఁగానము. కనకఁ గృపవహించి నన్నంపుము. ఉత్తమక్షత్రియ కులజుఁడనై పుట్టి యబద్ధమాడి పాపమొడిఁ గట్టకొందునే? తొల్లి తిర్యగ్జాతిజంతు వగు భేనవు నిజము వలికిగాదె విష్ణుపదంబు నొందె. దాని నాకర్ణింపుము. నకలశాస్త్రుపారంగతుఁ డగు సుకర్మ యను బ్రాహ్మణునకు నిత్యసత్యవర్తినియు సదాచార మూర్తియు క్షీరసమృద్ధిఁగలిగినదియు నగు పవిత్రమైన గోవొక్కటి కలదు. అయ్యది యొక్కనాఁడు కనవుమేయఁగాననమున కేఁగ నొక్కపుండరీకము గోం డ్రనచు మీఁది కఱుకఁజోవ నా సురభి ‘యో మువ్వన్నె మెకమా! నిలు నిలు!’ మని గంభీరముగ లలక నాతఁడు చిత్తరువువోలె నిలువ నగ్గోవు, ‘పులులతేడా! నే నొకధర్మపుఁ జెప్పెద నాలింపు. ఆకలిభాధచే ననఁజంప నీ వె శ్లేతెంచుచుంటివో యశ్లే కను తెఱవని పసిదూఁడయు నంబా! యంబా! యని నా కొఱకు విలపించుచుండు. వేకువజాముననే దాని నింటికడ దించి పచ్చికమేసి మెచ్చుగ దానిం బోషంప నెందితి. వ్యాఘ్రరాజమా! తల్లిలేని బిడ్డఁ డిడుమలు గుడుచుఁగదా! బూరుగు దూదికంటెను ధూళికంటెను తల్లిలేనివాఁడు తేలికయందుకే.

నమస్తము నెఱిగిన నీ కీ న్యాయము తెలియదా ? నీకు జెప్ప నే నెంతదాన? బ్రాహ్మణులును నతివలును నర్భకులును గోవులును నవధ్యులందురే ? నీ కాకలిగనుండిన మఱియితరములఁ గానవా? నన్నే భజించి యాకలి వాపుగొనఁదలఁచితేని నన్నొకసారి లేగదూఁడకడ కేగి పాలిచ్చి రానిమ్ము. మగిడి త్వరితముగఁ జేరి నీకోర్కీ దీర్తు. భూమ్యాకాశములును సూర్యచంద్రులును రాత్రింబవళ్ళును నే రాకున్నచోఁ దమ తమ నియమితకార్యములఁ దప్పఁగాఁత! ఇదె పోయి వచ్చెద' నని వచించి నెలపుగొని వెడలి, కన్నీరు గార్చుచు గడువారి నాదూఁడకు పాలిచ్చి 'బిడ్డా! నేటితో నీకును నాకును బాంధవ్యము తీతినది. త్వరితముగఁ బాలుద్రావుము. పులి యెంత కోపించునో' యన నాపాపఁడు బిట్టువగచి 'యో చతుర్ముఖా! నే నేమి దోస మొసర్చితి నని యిట్లు చేసెడు. నీకన్యాయ మింతదగునే?

క॥ ఆర్యులకు విహీనతయు న

నార్యుల కున్నతియుఁ జేసి * యవిసీతుఁడవై

కార్యము తప్పితి నీకు న

నార్యులు చుట్టములె యార్యు * లరులె విధాతా!

యని కోపావేశమున బలుకుచున్న శిశువు సూరార్చి యాగోవు 'వత్సా! బుద్ధిమంతుఁడవై మనున' దని బోధించి పుండరీకముకడ కేగి 'పులీ! నన్నిదె భజించి నీయాకలి దీర్చు గొ'మ్మని దగ్గఱకుఁబోవ నాపెద్దపులి చంపక వెనుకకుఁ బోవుచు 'నోగోవా! నే పుట్టి పెక్కుజంతువులఁ జూచితిఁగాని

నీయట్టి నీతిగలదాని నెఱుంగ. నీసత్యవాక్యమునకేను పాచ్చుగ మెచ్చితి. ఈతప్పు సైరించి నీవిడ్డకడ కేగి దానిఁ బోషింపు కొమ్మని చెప్ప నా సురభి 'పులిని భక్షింపు భక్షింపు' మని పార్థించుచు ముందంజ వేయుటయుఁ బుండరీకము వలదు వలదని వెనకంజ వేయుటయుఁ బద్మనాభుఁడు సూచి వెఱగఁది నిజహాపము సూచి యారెంటికిఁ గైవల్యముఁ బ్రసాదించె. రాత్రించరా! నేనును ద్వరితగతి నిదె వచ్చెద లేనిచో నెంతయో పాప మనుభవించు సుమీ!" యని కొన్ని శపథములు నేసి సెలవుగొని తన గృహమున కేతెంచి సర్వమును దలిదండ్రులకును నింద్రదత్తునకును బ్రయురాలునకును దాదికిని జెప్పెను.

కొమరుఁడు సెప్పిన దంతయు విని సందనభూపాలుఁ డన్న పానాదుల మఱచి మొదలంట నఱుకఁబడిన కదలీస్తంభములీల భూమిపయింగూలి దుఃఖసముద్రమున మునిగి తేలుచుఁ 'బుతా!' రత్నమండనా! సకలసౌందర్యరాశి వగు నిన్నా యసురపొట్ట నెట్లుబెట్టెదను? సకలసద్గుణగరిష్ఠుండ వగు నినుఁ జంప నతఁ డెట్లు సమ్మతించెరా' ఆహా! కుమారా! జోతిశ్శాస్త్రముల సమ్మనంటివి. నాపలుకులు ప్రల్లదములని భావించితివి. పుష్పగంధికయి పరితపించితివి. వలదని చెప్పుచుండఁ జంద్రీవర్ణ పరమదుర్మార్గుఁ డడ్డు దగిలి యేమేమో వచించెనే? అన్నా! నీప్రాణములఁదీయ నాపురోహితుఁ డేలఁదలపెట్టెరా? బ్రాహ్మణులు భోజనసహాయులుగాని కార్య సహాయులు గాదండ్రు. ఇందునకే కాఁబోలు. పుతా! నాకుల

వధూ! నవమాసములు మోసి కనిన నీతల్లియు నీకై పరితపిం
చెడు నింద్రదత్తుడును నీవదపద్మారాధనతత్పర యగు
పుష్పగంధియు నీమంగళప్రదమగు యాననమే సర్వపాప
క్షయమని యెంచెడు నేనును నీ వొకయసురవాతఁబడిన బ్రదుక
కఁగలమా? నాయనా! అస్మద్వింశముక్తామణీ! ఆ రక్కసుఁడు
సమస్తమహిచక్ర మడిగిన సప్తగింతు. నిన్నుఁగాక నాప్రాణ
ముల నర్పింపు మన్న నర్పింతు'నని గంభీరముగ విలపించుచుండ
నాపుత్రరత్న మగు రత్నమండనఁడు 'తండ్రి! నీ కీవెట్టిదుఃఖ
మేల? భగవంతుఁ డేరితిగఁ బుట్టించెనో యారీతిగఁడనలోనికఁ
దీసికొను నని మీరెఱుంగరా? చావునకై వగవనేల? పాప మా
రక్కసుఁ డెంతతపించుచున్నాఁడో నాకై. తలదండ్రిలారా!
దిగులాండకుఁడు. దేనికైన వగవఁదగుఁగాని చావునకుఁగూ
డదు. సత్యవ్రాసులయినచో నీశ్వరానుగ్రహమున నస్మాదృశు
లగు పుత్రుల నెందఁ తెందఁటినో పడయవచ్చు'నని చెప్పి మిత్ర
రత్నమగు నింద్రదత్తుం జీరి తాను వెడలఁదలఁచినపయనముం
గూర్చి వచింప సతఁడు ఖేదపూరితమానసుఁడై 'మిత్రమా!
రాజనందనా! సమస్తాశ్రమములలో గృహస్థాశ్రమము
దొడ్లది. దీని విడఁచి యరణ్యమున నసుర కాహారమైన నతిథి
సభ్యాగతుల నాదరించువా రెవరు! అగ్నిసాక్షికముగఁ బరి
ణయమాడిన భార్య నోదార్చువా రెవరు? సమస్త మీగృహ
స్థుతోడనే యున్నది గదా!

నీ॥ వేదవ్రతముల నాపాదించి చరియించు

బ్రహ్మచారుల కెల్లఁ బట్టుగొమ్మ

నతిభులై చరియించునట్టి గృహస్థుల
 నాదరింపంగఁ గల్పగమంబు
 భార్యైకయుక్తులై వనమునఁ దిరుగు వా
 నప్రస్థులకు రక్షణప్రసక్తి
 సంసారహింసారిరంసావిరక్తుల
 సన్న్యాసులకును విశ్రాంతిభూమి

గీ॥ యైన గార్హస్థ్యముననుండి యఖిలకర్మ
 ముల నొనర్చి తుదకు ముక్తిఁ బొందవచ్చు
 నట్లు కాదేని యవ్వసీష్ఠాదిముచుల
 కేల? గార్హస్థ్యముననుండు టెఱుంగఁ జెప్పుమ? *

యని పలుకుచున్న యింద్రదత్తునకు రత్నమండనుడు
 సత్యప్రభావమునుగూర్చి బోధించి యగ్నిసాక్షిగఁ బాణి
 గృహణము చేసిన ప్రతివతాశిరోమణి యగు పుష్పగంధికడ
 కేగి 'చెలీ! బ్రహ్మదేవుడు నన్నొకరక్కనున కాహారము
 గమ్మనివ్రాసె. నిండుపున్నమచందురువంటి నీయాసనమును
 పీఠించుట కాపద్మగర్భుఁ డోర్వఁడయ్యె. అయ్యో! ప్రేయసీ!
 నీతోడ నే ప్రాదువుచ్చినఁ బాప మాదనుజఁ డెంత తపించునో?
 విధివ్రాత లూరకపోవునా! నద్గుణరాశివై యెల్లఱకును
 దలలోని నాల్కభంగిఁ బ్రవర్తిల్లు'మని ధైర్యుడైన న్యము లుట్టి
 పడుచుండఁ బలికి వివాహగమనోన్ముఖుండుంబలె సుముఖుండై
 వెళ్లుచుండ నానీఘంతిసీలలామయు సతని యనుజ్ఞఁ బడసి
 ప్రాణములం దక్కించుకొన నెంచి యతని వెన్నంటి పెడలు
 తుండెను.

కాననముననున్న రాక్షసుడు తనమనమున “నయ్యో!
ఎంతప్రొద్దుపోయినను దప్పక వచ్చెద నని చెప్పి వెళ్లిన సర
నాభుడు రాడయ్యెనే? ఎంతవినయవిధేయత లతడునూపె
ఎన్నికథలుసెప్పె? ఆహాహా! మానవు లెంతపాపులు! ప్రజలను
బాలించు రాజులు పరమదుర్మార్గులు సుమీ! అందునకే
‘రాజ్యాంతే సరకంధ్రవ’మ్మని యందురు. రత్నమండనఁడు
న న్నెంత మోసపుచ్చె. ఎన్నడు నేరికీఁజిక్కనివాడ నేడు
వీనికిఁ జిక్కిరి” నని తుద్యాధావీడితుడయి తలపోయుచుండు
తఱి భార్యాభర్తలిద్దరు నాతని యెదుటికిఁజోయి నిలువఁ
బడ నారాత్రించరుండు రత్నమండనని స్రింగఁ బ్రయత్నించు
చుండ నాపతివ్రతాశిరోమణి వినయవిధేయత లుట్టి పడుచుండ
నంజలిఘటించి పెక్కురీతుల నా దనజగుణములఁ గొనియా
డుచు నతని కరుణకు పాత్రురాలయి పతిభిక్ష పెట్టు మని
ప్రార్థింప, నాతడు రత్నమండనని సత్యమునకును పుష్ప
గంధిపతిభక్తికి మెచ్చి చంపనొల్లనితఱి గోవిందుడు వ్రత్య
క్షమయి రక్కసునకు దేవరూపముఁ బ్రసాదించి తనలోక
మునకుం గొంపోయెను.

పదంపదీ రత్నమండనఁడును పుష్పగంధియుఁ బుండరీ
కాక్షుఁ జెక్కుతెఱఁగుల స్తుతియించి నిజపురంబునకుఁ జని
తలిదండ్రులకును బంధుసమూహంబునకుం దమగమనాగమన
క్రమంబు సంతయుఁజెప్పి పరమానందభరితులఁజేసి యొక్క
శుభముహూర్తమునఁ బట్టాభిషిక్తులయి చక్కని పాలనమొన
ర్చుచు సంతానంబు బడసి, ధైర్యహింసభోగంబు లనుభవింప.

నాఁ డట గరుడధ్వజుండు కరుణాభుండయి యా దంపతులఁ
గరుణారసప్రీతి విస్తారితవిలోకనామృతమ్మున సంతర్పితులంజేసి
వైనతేయుపయఁ గూర్చుండ నిడుకొని వైకుంఠమున కరిగెను.

ఓ సుమతీ! సతీమతల్లుల యుత్తమేతిహాసము మతి
మంతులకు స్తుతిపాత్రమగుట జగద్విదితము. ఈ యర్థమును
పతిదేవత యగు పుష్పగంధి తనశీలమున సావిత్రీప్రభృతులలీల
నొకింత వంత జింతిలియుఁ బతిప్రాణములఁ దక్కించుకొని
యువతీతిలక మైనదికదా !

III

మిత్ర దోహము

శ్రీమదఖండభూమండలమండనాయమానంబగుభరిత
ఖండంబునం దపృతిమానవైభవసనాథంబై నానాచిత్ర
విచిత్రవర్ణంబుల జానొంది యోన్నత్యంబున సూర్యమండ
లంబు డీగొనుచు రంగారు సౌధపాలీవిరాజితంబై ఖడ్గర
కదళీనారికేళద్రాక్షానారంగాదిఫలవృక్షవిభ్రాజమానంబై మ
ల్లికానందివర్ధనజాతిపున్నాగాది పుష్పవాటికాలంకృతంబై
శుకపికశారికాదికూఠ మనోహరంబై వేదశాస్త్ర రాజ్య
పాలన వాణిజ్య కృష్యాది నైజవిధివిధానదక్షాన్యోన్యసౌభ్రా
తృగరిష్ఠ బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్యశూద్రచతుర్వర్ణమండి
తంబై పురీమతల్లి యగు నజ్జయినీపురంబు కరంబురాజిల్లు.

అప్పరంబున సంపత్నమృద్ధి నలకాధీశు నధఃకరించుచు
వైభవసమృద్ధి నిందు సీనడించుచు జయంతనలకూబరులో
యన నిద్దఱు వర్ధమాన విష్ణుగుప్త నామధేయంబులఁ
జెన్నలరారు వణిగ్యుగ్మం బన్యోన్యస్నేహలతాలవాలంబై
వెలుంగు.

ఒక్కనాఁడు విష్ణుగుప్తుఁడు వేఁకువ మేల్కొంచి కాల్య
కృత్యంబులు నిర్వర్తించి కులదైవంబు నారాధించి సముత్సా
హంబున మిత్రీనత్వముండగు వర్ధమానుడరి కేగి, 'సుహృ
న్మణి! వార్తావిశేషం బొక్కండు విని నీచెవిని వేయ నేజను
దెంచితి. అదేమంటివా? జనఁబుదీవి నినుమునకు నిబ్బడి బం
గారు సాటాబేరము జరఁగుచున్నదని. ఈవిషయ మతిగోప

నీయము. కొన్ని కలంబుల నీయము నెగుమతఁజేయింప నమ కట్టి నీతో సంప్రదించితి. ఈయెడ నీయభిప్రాయమెద్ది? సత్వరంబుత్తరం బిమ్ము. అద్య “లాలస్య దమృతం విష”మృతం ద్రుగదా! వాణిజ్యరహస్యగమవేదివగు నీ కొరులకుంబోలె మిక్కిలి నొక్కి వక్కాణించుట పిష్టపేషణం బగుననెను.

సజ్జనమూర్ధన్యఁడగు వర్తమానుఁడు చెలికాని మాటలు సాకల్యంబుగ నాకర్ణించి తీనలో ‘నాహా! ఏటివితగ నున్నది! నిన్న మొన్నటివఱకు నుత్తరప్రత్యుత్తరములు వచ్చుచుఁ జోవుచునే యుండెనే యింతలో నింతధర యెట్లు పెరిగె? పరికించిచూడ నచ్చెరువయ్యెడు, నయినను మఱల సందియంబు వాపిఁగొనియెడ’నని తలఁచి ‘విష్టుగుప్తా! నీకెవరీ వర్తమానము దెచ్చిరన్నా? ప్రస్తుత మిట్లు ధర పెరుగుటకుఁ గల కారణము తెలియదుగదా’ యని ప్రశ్నింప నతఁడన్న యేల నీకీ వెట్టిప్రశ్న! గుఱ్ఱమెగురుటయు మేఘముఱుముటయు నాడుదాని నడువడియు మగవానిభాగ్యంబును వాన గురియు టయు ధర పెరుగుటయు జనన మొందుటయు మృతి జెందుటయు దేవతలునయిత మెఱుంగరన మానవులమగుమనమెల్లెఱుంగఁ గలము! కాలయాపనం బొనర్చిన సుంతయులాభముండదు. నేను నేడే కలముపయి నాడువదిలొరువులలో హమును వేసి కొని పయనమయ్యెద; నీక నీయిష్టమునుమీ! చిరకాలము నుండియు నీకును నాకును గల మైత్రింజేసి యింతగఁజెప్ప వచ్చితి. దబ్బఱలాడ నాకొంప మునిఁగినదా? యని గంభీర స్వరమున నమ్మకము బుట్టించుమాటల నాడెను.

మిత్రుడగు విష్ణుగుప్తుడు సుడివివదాని నంతయు వర్థమానుడు గ్రహించి, 'చెలికాడా! చూచితివికదా నాదు దేహస్థితి! వారము దినములనుండియు జ్వరవీడితుండ నయి యన్నమన్న నెట్టిదియో యెఱుంగక నోట యీగ జొచ్చినను తెలియకున్నది. సరియె, లాభమో నష్టమో నీతోబాటు నాదియు నొకకలమువయి వేసికొనిపోయి నానేవ కులఃశక్త్యగఁ జూచుకొని సుఖంబున రమ్మని వాక్కుచెను.

కొంతతడ వాలోచించి ధైర్యము సెప్పువాడువోలే 'వర్థమానా! దీని కింత దిగులా? నేనన్న నొకటి నీవన్న నొకటియునా? శ్రీమ న్నారాయణాంశసంభూతుడగు చతు ర్ముఖుడు మన కరువురకు రెండు దేహముల నిచ్చెనేకాని యా త్మయొక్కటయే యని యెంచుము. నేను నీకుఁగ్రోతనా? అది యనుంగాక మిత్రోమా! ఇట్టిలాభముగల బేరము తేపుండునా యని తలచి నిను వదలి వెళ్ళవలసివచ్చినందుల కెంతయు విచారమయ్యెడు. అరు గరుగో మనుష్యులు నాకయి వచ్చు చున్నట్లు న్నది! త్వరలోఁ బోయివచ్చెద. భగవంతుని కృపా విశేషమున నతిశీఘ్రకాలములో సుఖంబుండుదువుగాత' యని నచ్చఁజెప్పి వర్థమానుని యనుచరులతనికలంబుతో వెంటరా నంద్రమున బయన మొనర్చుచుండెను.

గృహమువీడిన కతివయదినములకు జీనఁపుదీవిఁ జేరి యచ్చట బేరమాడఁ దన కిరువది బారువుల సువర్ణమును వర్థ మానునకు నలుబదిపుట్ల బంగారును రాగా వలం దమందానంద భరితుడయి, 'యాహ! ఏమి మాయదృష్టము! పుట్టినఁగోమట్ల

లోఁ బుట్టవలె నందు రిందునకే కాఁబోలునుమీ! ఏమా నవుఁ డిట్లతిరవ్యాపారమున నొక్కఁతూరి భాగ్యశాలికానోపు. పాడై, నాయొద్ద లోహము పదిబారువులేగాదా! వర్థమానఁ డెట్లు సంపాదించెనోకదా యిరువదిబారువులు? అనవస రంబుగ వర్థమాననకే నలుబదిబారువుల సువర్ణము నెట్లెత్తు? చూడఁ జూడ మిక్కిలిగఁ గన్నులు కుట్టుచున్నవి. ఏమి యీ బంగారుకళ? దీని నేనపహరింప నొక్క యుపా యుంబు తోఁచెడు. మార్గమధ్యమున మన్నిత్రునినచరుల నెల్లఱి మత్పరివారంబున కొకింత ద్రవ్య మాశఁబెట్టి యగాధ మగు నంబుధిఁ బడఁదోయిందెడ. వార లియ్యకొన కుందురా? ఏల? ఎవరి కీప్రపంచమున ద్రవ్యమన్న నాశలేనిది? “ధనమూల మిదం జగత్తందు”గదా! కనుకనే

“జరయు మృతియులేని జనునట్లు పాజ్ఞుడు

ధనము విద్యఁగూర్చు దలఁపవలయు”

నని యార్జ్య లుదోభింతురు.

దుర్మార్గఁపు టాలోచనలుగల విష్ణుగుప్తుఁడు గృహభి ముఖుండయి తన నేవకులకు నాలుగుబారువుల కనకంబు నాశఁబెట్టి మిత్తుని నేవకుల నెల్లఱి దోయములఁ ద్రోయించి నకల శోభాయమానం బగు నజ్జయినీనగరప్రాంతముం జేరి వరిసరారణ్యమధ్యంబున హిరణ్యంబు సర్వంబు భూగుప్తం బొనరించి “పెన్నిధిఁగోల్పోయిన పేద”వోలె దుఃఖాక్రాంతం డయి దారిద్ర్యమున తట్టముట్టాడడివదనముతోఁ దొట్టుపా టువడుచు వర్థమానుగృహంబున కేగి యెలుంగునెత్తి యెడ్చు

చుండ, నతఁడు లోనండి విని కత్కొంతరంబులు దాటివచ్చి
 'యేమి విష్ణుగుప్తా! చిట్టువగచెద'నని యదుగ విష్ణుగుప్తుఁడు
 సేత్రము లెఱ్ఱబారఁ జొటచొటఁ గన్నీరు గార్చుచుఁ 'జెలి
 కాఁడా' ఇంకేమని తెల్పుదు? మనకొంప గుభాలున గూలి
 న'దని తొమ్మప్పలించుకొనుచుండ 'నాహా! ఇతఁడేమి యిట్లు
 వలుకుచున్నాఁడు. మున్నుం దేనెంత మనంబున నదియంబు బడి
 తినో యంతఁజరిగినది. కాని మ్మిఁక నీతఁడేమి చెప్పఁదలఁచెనో
 చూచెద'నని తలఁచి ధైర్యముగాని 'వయస్యా! విష్ణుగుప్తా! ఏల
 వగచెదు. "గతజల సేతుబంధనంబు"నం గల లాభమేమి? గ
 తించినదానికయి నీవి ట్లువరంబు బ్రద్దలగున క్లేడ్వఁ
 దగునే? తగదు తగ దూరుకో. ధైర్యముగొని జరిగినదానిఁ
 జెప్పుము. ఎవరికిగాని దైవము ప్రతికూలమైనపు డెల్లుకాక
 మానదు అందులకు వెనఁజవచ్చునా? ఏకాలమున కేది
 రానున్నదో యదిరాకమానదుగదా' యని యోదార్పు
 మాటలు వలుక, విష్ణుగుప్తుఁడు తనమాయోపాయము
 చక్కఁగాసాగునని మాయఁపుడందంబుబదిలవఱఁచుకొని 'వర్త
 మానా! నే నేమని వచింతు. మనయిరువురిలోహము ఓనఁపు
 దీవింగల భద్రంబగు నొకగేహమున బదిలపెట్టి తాళములు
 వైచి బేరమాడుట కే విపణికి నెడలి మగిడివచ్చునరికిలోహ
 మావంతయైనఁ గన్పింపదయ్యె. అంతఁగడుంగడు దీర్ఘకాలము
 విచారించిచూచి యయ్యో! ఇదేటిగతి. నమస్తలోహమును
 నెలుకలరాయిడి వాతఁగొట్టి గేహమున కెట్లగుదునా యని
 తలఁచి చిట్టచివఱ కెట్లో యిచ్చటకు వచ్చితి. మిత్రరత్నమా!

నాకును నీహృదయంబు తెలియు. నీ వితరులపంటివాడవుగా, వయినను ప్రపంచములో నట్లనకొందురా తండ్రి! “లోకులు పలుగాకు”లని వచించెదరుగదా! నాసామ్యందువా పదిబారువులు మాత్రమే. అబ్బా! విష్ణుగుప్తుడు తన్న నమ్మి సంగడిఁ డియ్యగా లోహము నపహరించె నని యందు గదా! నిజాని కానాఁడు పరమమిత్రుడ వగు నీచెప్పెడి హితోక్తులఁ బెడచెవించెట్టి సంద్రమునఁ బ్రయాణమేల చేయ వలసివచ్చె? ఎంతదురదృష్టవడను? నాయుట్టివానికా మాట దక్కుట! ఆబాల్యప్రవర్థమానమగు మనచెలిమి కీ పాడయిన ప్రయాణ మెన్నఁజెఱుంగని కళంక మొక్కఁడు దెచ్చిపెట్టినే? యని పలు తెఱంగులఁ జంతాకులితమానసుండుంబోలె పలికి యింటికివెళ్లి వచ్చెద ననిచెప్పి నిజగోహముం జొచ్చెను.

సద్గుణరాశియగు వర్థమానఁడు ధనం బపహరించిన దుష్టచిత్తుడగు విష్ణుగుప్తుం బొల్లుమాటలాడక యుల్లంబునం దల్లడమంది “యేమి యీవంత! దుర్మార్గులగుణము లిట్లు లుండుగదా! అందులకే మాన్యులు “నీచా కలహ మిచ్చున్తి నధి మిచ్చున్తి సాధవ” యందు. వీని నెట్లైనఁ దగిన యుపాయంబున వంచించెద. “మాయకులయెడ మాయావియయి ప్రవర్తింపవలయు” ననెడి యార్థ్యోక్తి స్మరించి తొల్లియట్ల మెలంగుచు సమయమునకు వేచియుండెను.

ఒక్కనాటి సాయంసమయమున వర్థమానఁడును విష్ణుగుప్తుఁడును ముంగిటితెన్నెపయిఁగూర్చుండి ముచ్చట లాడెడుతఱి విష్ణుగుప్తుని ముద్దులబిడ్డఁడు గజ్జయలు గల్లు

గల్లున మోగిన నట్టలువైచుచును బరుగుపరుగున నప్పకడ కేగి 'యయ్యా' అవలివీధిన నేవియో పండ్లమ్మచున్నారు. నాకుఁ గొన్నియిప్పింపవేయని యడిగిన ముద్దులబాలకుని వర్థమానుడు 'బాబూ! ముకుందము!!' నే నీ కిప్పించెదరమ్మని సంతనమున జంకనిడికొని వెడలిపోయి స్వగృహముఁ బ్రవేశించి యొక్కగదియందు భద్రపఱచి మధుఃపదార్థము లందించి యటునిటుఁ దిరుఁగాడఁజొచ్చెను.

సూర్యుం డస్తంగతుం డాయెను. సరోవరసీలజలంబుల పయి సీలచ్ఛాయ లావరించుకొనెను. విహంగంబులన్నియు మగిడి కులాయంబులఁ జేరఁజొచ్చెను. అంధశారమంతట నా వరించెను. చంద్రమండలము నక్షత్రమండలితో గండుమీఱి పిండివెన్నలఁ గాయుచుండెను. ఆవుదూడ లంబా యని తమ తల్లులకడకు గంతులతో వెడలుచుఁ జూపరులకుఁ గడువినోద మొసంగుచుండెను. పురంధ్రీమణులు కరకలితకంకణఝణ ఝణతార్కరంబులు మిన్నముట్ట గోఱీరంబులు పితుకుచుండఁ బసిండి పాలగిండియలలో సుధాకరుండు త న్నాహ్వనించిరో యన్నట్లు సాక్షాత్కరించెను.

విష్ణుగుప్తుఁడు తనముద్దల కొమరుండు ముకుందుం డిల్లు నేరమింజేసి చిత్తంబు త్రలంబండఁ దత్తరించుచుఁబు తా'న్వేషణార్థియై వర్థమానుని గృహమున కేగి, 'సఖుఁడా! ముకుందుఁ డేడీ?' యన 'నన్నా! విష్ణుగుప్తా!!' నే నేమని వాకు'త్తు. నానోట మాట రాకున్నది. వీధివెంట జంకనిడికొని నే వెడలు పప్పుడొక పాడయిన టక్కరిగృద్ధ యొక్కండు బలాత్కరించి

వాడియగు తన చంచువుల నన్ను గరంబు బొడిచి ముద్దల కుప్పయగు ముకుందు నెట్లో నేపీక్షించుచుండగ నె యెత్తుకొని తిప్పున గగనమున కెగసిన' దని దుఃఖ ముట్టిపడఁ జలికెను.

ప్రళయకాలరుద్రునిభంగి నేత్రద్వయం బెఱ్ఱజేసి నిష్పలు గ్రొక్కుచు 'నేమిరా' ఓరీ మదాంధ!' దుర్మతి!!! నీ కీ యూహాపాహ లెట్లబ్బెరా? నీ నో డెట్లాడెరా' నా సర్వస్వమగు ముద్దలపుత్రుఁ డస్కరింప నిట్టి యుపాయంబు నొక్కండు బన్నితివిగా? ఆ చూడు మిదే ని'న్నేమి చేసెదనో' రా' పావీ! రా! రా!' యని కేకలువేయుచు ట్టెట్టెట్టి యీడ్చుచు బురవీధిని వెడలుచుండ, గుంపులు గుంపులుగ గుమిగుంఁడిన జనసమూహము తమలోఁ దమరు పలురీతుల ముచ్చటించఁగడంగఁదొడంగెను. కొందఱు 'గ్రద్ద యంట! పసిబాలు నంట! ఎత్తుకొనిపోయె నంట! ము న్నెన్నఁడై నఁ గన్నారమా' విన్నారమా, యిట్టివిత? పాప మా పసి బాలు సా మ్మపహరింపవలె ననెడికోర్కితో వర్థమానఁడీ పన్నుగడఁ బన్నియుండ నోపు' ననియుఁ గొంద 'అట్లనఁ దగునా? గ్రద్దమాత్రము సామాన్యమైనదా యేమి? బాలు నెత్తుకొని వెడలుట దాని కొక లెక్కయా? వర్థమానఁడు భాగ్యరాశియై యిట్టి పన్నుగడఁ బన్నె నన జన'దనియుఁ, గొందఱు 'కాదుకాదు. విష్ణుగుప్తుఁడు తొల్లి తనధనం బవహా తించుటచే మేధాశాలి గనక యోజించి సమయము గనిపెట్టి "కుక్కకాటునకుఁ జెప్పుదెబ్బ" న్నట్లతం డ ట్లొనర్చియుండ నోపు'ననియు, మరికొందఱు 'ఊరకుండుఁ డూరకుండుఁడు.

వస్తు వొకచోట యనుమాన మొకచోట యన్నట్లు దమకు దమకుఁ గయ్యము లున్నచో ముక్కుపచ్చలారని ముద్దుల ముకుందుఁడేమి దోస మొనర్చె నని వర్థమానుఁడు పసిబాలకు దాఁచిపెట్టు? ఇంక విష్ణుగుప్తు సాధించు నుపాయ మొందు లేదా ?' యనియు ననకొనఁ జొచ్చిరి.

దుర్వారత్రోధభీష్మణుఁడగు విష్ణుగుప్తుఁడు తండ్రిపతఁడ ములు గుమిగూడియున్న జనలనండి ధర్మమున కొడిగట్టుకొని యున్న వర్థమానుని కరదవయంబుఁ బట్టుకొని న్యాయాధికారిం గలిసికొని ప్రణమిల్లి 'యీతండు మత్ప్రియనూను నాభరణేచ్ఛ నెంచేని మోసగించి గృధ్రంబొక్కండు తన్నుకొనిపోయె నను చున్నాఁడు. ఈపాపి పన్నిన మాయోపాయమును జక్కఁగ బరిశీలించి ననుఁ బోచి నాముద్దులబాలు నా కప్పగించునట్లు సేయవేఁడెడ' ననవుడు న్యాయాధికారి వర్థమానునిం గని, 'యోయీ! నిను ఒలాత్కరించి యిటకుఁ గొనితెచ్చిన విష్ణు గుప్తుఁడు వచించిన యర్థంబెల్ల వింటివికదా! నీ వేమైన చెప్ప కొనసలఁచినచోఁ జెప్పు' మని యనజ్ఞనియ్య వర్థమానుఁడు కరంబుల జోడించి, 'మహాపృథూ! సర్వజ్ఞులరగు దేవరవారికే వానిగుణం బెట్టిదియో తెలియరాకుండునా? నేనును నీముచ్చ టించిన విష్ణుగుప్తుండును గరంబుమైత్రీ మెఱయ నిరపాయ మగు నుపాయమున వర్తకంబు నలుపు చుందుము. ఒక్కనాఁ డీతఁ డంతో యాతురతతో నాకడ కేతెంచి జీవఁపుదీవియం దినమునకు పాలునకు రెండుపార్లు బంగారు నిచ్చుచున్నారని వ్యాధిగ్రస్తుఁడనయియున్న నన్నుం గరంబు బ్రేరేచి మత్సే

వకుల వెంట నిడికొని, యిరువదిబారువుల లోహముంగొని, వెడలి, మూడు నెలల కిలుసేరి, లోహంబంతయు నెలుకల వాతఁబడెననియు నేవకు లంబుధిం బయన మొనర్చుతఱి వివ జ్వరపీడితులయి మడిసిరనియుం జెప్పి నన్నెంతయుమోసగించె. అట్టియెడ వీని ప్రియనందను నొకగ్రద్ద తన్నుకొనిపోయె ననుటయం దాశ్చర్యమేమో సెలవిం డని వినయముట్టిపడ విన్నవించెను. న్యాయాధికారి ముక్కుపయివేళుపెట్టుకొని నిశ్చేష్టుడయి కొంతతడ వూరకుండి నేవకులవైపు దృక్కులఁ ద్రిప్పుడు, వార లెదుట నిలిచి దేవరసెలవెయ్యదియన మీర లీక్షణంబ విష్ణుగుప్తుని ముక్కునకు నీ రెత్తుఁ డన వారెల్లు నేయఁగడంగుఁడు, మొదలంట నఱుకఁబడిన ఓడలీ స్తంభములీలఁ బ్రభుపాదములం బడి మిత్తుఁ డగు వర్థమానుఁడు వచించిన దెల్లయు నిజమనియు నీకముం దెన్నం డట్టికార్యములకు గడంగననియు నీరిప్పు సైరింపుఁడనియు మొఱవెట్టుకొనుచున్న తుచ్చవైశ్య నావలకుఁ దోయించి వర్థమానున కతని పసిండి నిప్పించి ముకుందుఁ డల్లి కప్పగింపఁ జేయించి దుర్మాగ్ధునకు తగినశాస్త్రీ జేసినగాని లాభమునేకూర డని మనంబున దృఢంబుగ నిశ్చయించి కుతంత్రుఁ డగు విష్ణుగుప్తుఁ గారాగృహనిబద్ధుం జేయించి తన్నెల్లఱు వేనోళ్ళఁ బ్రశంసింపుచుండఁ జక్కని పరిపాలన మొనర్చుచుండెను.

ఓ చదువరీ! మిత్రోద్రోహమునలన నిహపకములకు మూఱుమై విష్ణుగుప్తురీతి నర్థమును మానమును గోల్పోదుమని యెఱుంగునది.

IV

వి ద్వ న్నై ర్భ్య ము.

అనువమానశోభాసనాభంబైన మద్రీచేశంబున మా
ణిశ్యశర్మ యను విప్రోత్తముఁ డొక్కఁడు గలఁడు. అతఁడు
తపస్స్వాధ్యాయసత్యబ్రహ్మచర్యముల శ్రద్ధాభక్తులతో జరుపు
వాఁడు. మఱియు నతఁడు బహుదేశాటనంబు నలిపి బహు
విద్యల నేర్చినవాఁడు. గ్రామమునంగల విప్రబృందమున నతఁడు
మేటియై సర్వజనసమ్మతంబుగఁ గాలము గడపుచుండు.
జితేంద్రియుండును మాతాపితృభక్తుఁడు నన నాతఁడె యనఁ
దగు. ధర్మరతుఁడై యెల్లకులజల నొక్కభావమున జూచుచు
నతఁడు నెల్లఱకుఁ దలలోని నాల్కవలెఁ బ్రవర్తిల్లుచుండు.

సర్వమున్నను మృతసంజీవిం బడయ నెంచి యాద్వైజుఁడు
తననతికిఁ బ్రియంబుమీఱ నిట్లనియె—‘వింటివా, వాల్గంటి!
నేటిరాత్రికి యిలువిడఁచి దుర్గమంబగు నొక్కయరణ్యంబు
నకు సని ఘోరతపంబుఁ గావింప మననయ్యెడు. ఎన్ని భాగ్య
భోగ్యములున్నను నవసానమున కుపయోగపడవుగదా?’ విప్ర
నారీరత్నమగు ప్రభావతి భర్తపలుకుల నాకర్ణించి ‘నాథా!
తమరు మక్కువంబున వశ్యాణించు చక్కనివాక్కు నా కెఱుఁ
కపడదు. అంత్యదశనుగూర్చి నేడే ముచ్చటించనేల? మన
మీఘాతలమున కేతెంచినపు డేమైనఁగొనివచ్చితిమా మఱలఁ
గొనిపోవుటకు? సర్వము నెఱిగిన తమ కెట్టి సందియము

పొడమె? బ్రతుకు కొలఁదికాలమును నెల్లఱకు దూరమై విసిన ముల వసించెద ననుట తమకే గల్గెనా?' యని దీనగంగదన్నరయై పలికెను.

మానవజన్మము తృణప్రాయమనియు దాని భగవదా రాధనమువలన చిరకాలస్థాయినిగా నొనర్పవలయుననియు నా భూసురుని దృఢసంకల్పములుగాన యెట్టకేలకు బిట్టుగఁ దిన ఫయనమునకయి వగచుచున్న వగలాడిం గాంచి 'మగువా! వెడలివచ్చెద సుఖం బుండుము. దైవము నీకును నాకును నీడ. తిరిగి వచ్చితినా భవనంబును జయించు దివ్య వరంబును దెచ్చెద. భగవదారాధనము నిరర్థకంబు గాదు గదా!' యని పలుకుచు గృహము వీడి పరిసరాగ్రాహితముల నేగుచుండిను.

సర్వలోకైకపురుషుండును దీనజనపోషకుండును నార్తత్యాపరాయణుండును నగు శ్రీ వైకుంఠవాసుఁ డా భూసురాధరణము మనోవిశ్వయము బరీక్షింప నెంచి వృద్ధ విపునిచూపుదాల్చి యేత దుడ్డునొక్కటి బూని గజ గజ వణకుచు 'హరిహర్! నా కెంత దురవస్థ వాటిల్లె. ఎంత సుకృతమొనర్చిన వారలకో పుత్రులు పుత్రికలు పౌత్రులు. నాబోఁటి దరిద్రునికా? ఈ కాననమధ్యమునఁ గన్నులు గానరాకున్నవిగదా! ఆహా! ఏమిది? వార్ధక్యము నకుఁ దోడియంధత్వ మజ్ఞేనా యనిలుఁ డనలునకుఁ జేదోఁడై నట్లుగ నుండును. ఎంత ఘోరపాప మొనర్చిన నా కేగతి వట్టవలయు? నమస్తము మనహస్తముల నున్న దని విజ్ఞప్తిగ

దుము అన్నియు వ్యర్థములు నుమీ ?' యని బిగ్గరగఁ బలుకుచు మాణిక్యశర్మను గలిసికొనెను.

మాణిక్యశర్మ వృద్ధ బ్రాహ్మణునివచనములు వినుచు తన మనమున, 'నన్నా ! నే నెందు కీప్రపంచమున నృప్తింపఁ బడుట ? కామకోపమహామకరసంక్షేరంబయిన యీ సంసార మెన్నికష్టపరంపరలకు గురి కావలయును ? ఆహా ! నాయూహ కడుదొడ్డది. త్వరితముగ మేల్కని సంసారమును విసర్జించితి. అబ్బా ! ఈ వృద్ధుని కెట్టి యిక్కట్లు లుప్పటిలై. "అంత్యదశ లావు దుఃఖమంశు" నిందులకే గాఁజాలు ! యావత్ప్రపంచమున నేజీవి యుత్కృష్టమైనదిగఁ బరిగణింపఁ బడునో దానికేగదా యిన్ని యిక్కట్లులు ! తక్కువగల జీవరాశిస్థితి యి కెట్లుండును ? మృత్యువును జయించుటకు నా కీశ్వరుఁడు సాయపడుగాఁత' మని చింతించి యిట్లు సంభాషించు—

‘అయ్యా ! నమస్కార మిదే.’

‘నాయనా ! నీ వెవరు ? నానేత్రములు గానరాకున్నవి. శుభమగుగాఁత’

‘బాబూ ! నే బ్రాహ్మణకులజాడను; మాణిక్యశర్మ యందురు.’

‘ఎక్కడకు నీ విటు వెడలుట ?’

‘అరణ్యములకు.’

‘ఎట్టెట్టా! యరణ్యములకా? ఏమి నీధైర్యసాహసములు? గృహముకడనుండి భగవంతుఁ డిచ్చినదాని ననుభవింపక కాననముల నీ వేమి గాంచెదవయ్యా? రా! యింటికి పోవుము.’

‘స్వామీ! తొల్లి ఋష్యాదులు మనలేదా?’

‘సరియె సరియె. నీ కీపయనమువయి కోర్కె కడుదొడ్డదిగ నున్నట్లున్నది. చూడ నడివయస్సున నన్నాఁడవు. నీ కీతవములేల?’

మాణిక్యశర్మ కాలవ్యవధి యగునని చాలగ మనమున దలఁపోసి విప్రులతోడఁ ద్వరితగతి సంభాషణ ముగింప నెంచి-

‘అర్యా! ఎన్నిపనులు సేసినను నిరర్థకములెగదా?’
యనుఁడు బ్రాహ్మణచూపమున నున్న పరంధాముఁడగు వైకుంఠవాసుఁ డా బ్రాహ్మణునితో ‘నాయనా! నిరర్థకము కాని దిలం గానము. ఏ భగవంతునివలన సృష్టింపఁబడినదో యాభగవంతునిలో నైక్యమగుచున్నది. అం దాశ్చర్య మేమున్నది? మృతికి లోసుగాని దెవరు? సృష్టికర్త యగు బ్రహ్మకును బోషణప్రభుఁడగు శ్రీమన్మహావిష్ణువునకును లయకర్తయగు నీశ్వరునకును మాత్రము మృతి తప్పననుకొంటివా? మానము, నీ వెట్టి వెంగళప్పవేనములు. రమ్మ నాతోర’ మ్మని ధైర్యమానసుఁడయి యాతనిగృహభిముఖుఁ గావించు నుద్దేశముతోఁ బలికెను.

ధర్మనిరశుడగు మాణిక్యశర్మను వృద్ధబ్రాహ్మణుడు మరల్చి జాలకపోయెను. ఎన్నిప్రయత్నము లుపయోగించి నను సవివేకునియందు హితవుంబోలె సన్నియు నిరర్థకంబు లయ్యెను. శ్రీ యాదిలక్ష్మీశుడు కొంతదూరము సని యొక్క పొదచాటున మాయమగుట మాణిక్యశర్మ కన్నులార వీక్షించి 'అహ! నే నెంతదురదృష్టుడను? శ్రీమన్నారాయణుండును నాదిమధ్యాంతరహితుండును దీనజనోద్ధారకుండును నగు భగవంతుండు నామనంబుఁ బరీక్షింప నేతెంచె గాఁ బోలు! లేకున్న నింతలో నదృశ్యుడు కాఁగలఁడా? అయ్యో! నే నెంతయో ధిక్కరించి మాటాడితినే! పెద్దయన్నియైన గార వింపనైతి. ఎంతపాపమొనర్చితి? ఎంతదోష మొడిగట్టుకొంటి? ఏభగవంతుడెల్లలోకములకుఁ దండియో యేమహాతేజ స్సంపన్నుడు పరస్పరసంబంధముగల చేతనాచేతనపదార్థం బులతోఁ జిత్రవిచిత్రముగా సృజింపఁబడిన యీ పంచభూతాత్మకంబగు నఖండప్రపంచమునకుఁ గర్తయో, యేజగద్యజ మానుఁ డవిచ్ఛిన్నప్రభామయంబులై యహర్నిశ లేకరీతిగా వెలుఁగు సూర్యచంద్రనక్షత్రాదితేజస్సుల సృజించి ప్రాణాధారభూతం బగు వాయుభూతంబుఁ బుట్టించెనో, యట్టి సర్వ వ్యాపిని సర్వజ్ఞుని నిత్యశుద్ధబుద్ధముక్తస్వభావుని సవిచ్ఛిన్న భక్తితోఁ ద్రికరణశుద్ధిగా ధ్యానించుభాగ్యము నే నోఁ చుకొననైతి. ఎన్ని శాస్త్రములు నేఁ జదివి యేమిఫలము ? కనుదమ్ములయెదుర గప్పట్టివ కంజాతుని, కడుపుదఱుఁ గుఱినిపోవునట్లు ప్రగల్భము లాడితి. కాని మ్మిది నేజేయు

న దేమున్నది? “గతజల సేతుబంధనము” వలనంగల పృథ్వీ యోజన మావంతయులేదుకదా! మఱియు నే నాపుండరీకాక్షు సేమని దూషించితే? మానవజన్మ నిరర్థకమైనదనియు, దానివయినా కీచ్ఛలేదనియుఁ బలికితిఁగాఁబోలు! ఇందు దోషమేమి? సర్వలోకైకపురుషుడగు జగన్నాథుఁడు నాదొనఁ గులఁ ద్రోసిపుచ్చుగాక’ యనఁచు సరణ్యమును బ్రేమే శించెను.

భూసురాధరణమగు మాణిక్యశర్మ యనుదినంబును వేఁకునజామున మేల్కొంచి నిష్ఠాగరిష్ఠుఁడయి తపంబు నలుపుచునై దుదినంబుల కొక్కతూరి కండమూలాదులఁ దినుచు మొదటిమాసంబున, ఒదిదినముల కొకసారి తృణపర్ణముల భక్షించుచు రెండవమాసంబున, బదునై దుదినముల కొకపర్యాయము వాయుభక్షణంబు సేయుచు మూడవమాసంబున, నాలుగై దాఱుమాసముల సేవదార్థంబునొల్లక, సర్వలోకములకు మాతయుఁ ద్రిమూర్తులకుఁ బ్రసన్నురాలును దీచులకుఁ గల్పితరువును నగు దుర్గను బ్రత్యక్షము సేసికొనెను.

విప్రీరత్నము భయసంభ్రమమ్ము లొక్కుమ్మడి బయలువడఁ దొట్టుపడుచు గద్గదస్వరంబున ‘తల్లీ!’ యని పిలిచెను. దరహాసచందిక్రికానుండరవదనారవిండు యగు నగ్గిరింద్రనందిని, ‘నాయనా! నీకోర్కె యెయ్యది? ఏ సీతపంబు నకుఁ గడుమెచ్చితి. యుక్తవయస్సురాకమున్నె విద్వేషరాగాదుల వదలి ధర్మమూర్తివై పటుత్వంబున పెక్కుదినంబులు మోరతపంబొనరి నన్న సంతోషింపఁజేసితి’ వన, నాధరణి

సురోత్తముడు కేలుమోడ్చి 'అంతా! నాకోర్కి నీ వెలుగుడు. జగజ్జనని వగు నీ కీజగజ్జాలంబుల నాతంకంబుగలదే? బ్రహ్మాది దేవతలు కోరరానిదే! గోరుచుంటి, నయ్యది మృతసంజీవిని. శ్రీమత్సంహాసనేశ్వరి వగు నీవు కగుణించిన మజ్జనసాఫల్యపాత్రం బగు' నని వేదెను.

హరిహరహిరణ్యగర్భులఁ గన్న పరాభట్టారిక తన డెందమున, 'నేమి యీ భూసురునికోర్కి! మా క్షీకము, వన్మరాగము, వజ్రము, పౌవాళము, మరకతము, నీలము, గోమేధికము, పువ్యగారము, వైదూర్యము నను నవరత్నములఁ గోరరాదా? పౌజ్యంబు లగు రాజ్యభోగంబు లర్ధింపరాదా? అభ్యర్థినియంబులు పరశ్శతంబు లుండ నీపండితంమన్యున కీ నరంజేల? మృతసంజీవినికో బ్రపంచమును మృత్యువాతఁ బడకుండ నిలుపఁగలడేమో? ఏమి వీనివాంఛ? ఎల్లకాలము తానే తనదారపుత్రాదులతో నుండవలయుననియా? అట్లు విచారించినను సంతానంబు నున్న. ఇంక నెందుల కీ బాపని కింతయాశ? కాని మీర్జితఁ డిద్దానివలన నెంతకాలము జీవించునోచూచెద. తొల్లి బ్రహ్మనుగూర్చి తపంబొనర్చి పేక్కువరంబులఁ బడసిన హిరణ్యకశిపుఁ డెన్నా ధ్లుండ? దీని నొకయుపాయంబున నిచ్చెద' నని తలఁచి భూసురా! ఇవిగో కొన్ని పచ్చనిపత్రంబుల నిచ్చెదఁగొనుము. నీ వేశవమునకుఁ బ్రాణమీయఁదలఁచెదవో దానిపయి నీయాకులలోఁ గొన్నింటి రసంబుఁ బిండు, ముత్తరక్షణంబ యది యుజ్జీవించు' ననుచు నాసింహవాహ పత్రములఁ బ్రసాదించి యంతర్ధానమయ్యెను.

మాణిక్యశర్మ యమందానందభరితుడయి దేవి
యనుగ్రహించినయాకులమహత్తున కచ్చెరు వందుచు
'నే ధన్యుడ నైతి ఏతల్లికై యహర్నిశలు దప మాచ
రించితిను' యా భువనమాత నాయందుఁ గల సంపూర్ణాను
గ్రహముచే నీపత్రముల నా కిచ్చె' నని ముత్యముచు గృహభి
ముఖుఁ డాయెను

బ్రాహ్మణోత్తముఁడంబచేఁ బ్రసాదింపఁబడిన యాకు
లఁ గొని మార్గమధ్యమున నా పత్రముల దివ్యశక్తిఁ గనుఁ
గొనఁ గుఱువాలుఁడై యటునిటు నలుదెసలఁ బరికించెను.
కాని యెయ్యదియుఁ గానరామిం దన మనంబున, 'నేమిది ?
కడు వింతగఁ గన్పించెడు. ఎటు పరికించినను నొక్క జీవి
కన్పించదు. దివ్యశక్తి నా హస్తముల నంటవలసనా యేమి !
లేకున్న నెటుఁజూచిన వివిధాలంకారశోభితంబయి నానా
వర్ణములవారితో నానందమున నొప్పు నీ భువిని మచ్చున
కైన మనుజుఁడు గావరాడే ?' యని పెక్కుతేఱఁగులఁ
దలపోయుచుఁ బ్రాణములఁ గోల్పోయి యొక్క పొదకడఁ
బడియున్న పుండరీకంబు నొక్కండుం గాంచి 'బలిరే! నా
పుణ్యంబు పండె. నా మనోరథంబు లీడరె. నే ధన్యుడనైతి.
అంబ ప్రసాదించిన పత్రములశక్తి నిటనె పరీక్షించెద.
"నాలస్య దమృతం విష" మండుగదా మాన్యులు ! ఇంక
నే నేల తడవు నేయవలయు'నని "వినాశకాలే విపరీతబుద్ధిః"
అన్నట్లు దుష్టమృగమగు నా వ్యాఘ్రంబువలనఁ దనకుఁ
జాపు గలుగునన్న మతిలేక సత్వరమ నా దళముల వస్త్రవీర్యము

బుగఁ బిండ, నా శాస్త్రాల మతిదారుణంబుగ గాండ్రించుచు
నా విపునిపైఁబయింబడి వాని మృతుని గావించెను.

భర్తయగు మాణిక్యశర్మ గృహము వీడినదాది యను
దినంబు నుమామాహేశ్వరులఁ దన డెండమున నిలిపి నిష్ఠా
గరిష్ఠురా లయి దేవపూజ లొనర్చుచు భర్తరాకకయి
యెదురుచూచుచున్న ప్రభావతి కొక్కనాటిరేయి నాలప
జామున పైమవతి కలలోఁ బ్రత్యక్షమయి మాణిక్యశర్మ
దేవియనుగ్రహంబునఁ బ్రత్యములఁ బడయుటయుఁ బదంపడి
యతఁడు వానిం జచ్చినబెబ్బలివయిఁ బిండుటయు నద్దాని
వలన నతండు హతుఁడగుటయు మృతినొంది పడియున్న
స్థలంబును, నాదిగాగల సర్వవృత్తాంతంబు నెఱిగించి యదృశ్య
యగుడు, నాపతివ్రతాశిరోమణి పరమేశ్వరి చెప్పిన తావున
కేగి యంబికాప్రసాదితావసిష్టపత్రముల భర్త కళేబరంబు
పయిఁ బిండి నజీవుగ నొనర్చుకొని స్వగృహమున కేగి చక్కగఁ
గాఁపుర మొనర్చుచుండెను.

పారకోత్తమా! ఎన్నివిద్యలనేర్చి విద్యాంనుఁడయినను
వివేకించు తెలివితేకుండనేని యవియన్నియు మాణిక్యశర్మకుం
బలె నిరర్థకంబు లగు.

క॥ మతియ కళాకృషి బీజము

మతియ తన ఫలప్రసక్త మాజము తలఁపన్

మతియ చెలి మతియ చుట్టము

మతిహీనులు చూడ మొరడు మోక్షకులు ధాత్రిక.

V

అతిథి సత్కారము.

ఆర్యావర్తిమున భూసతీతిలకాయమానంబై యవంతి
పురంబు రాజిల్లు. ఆపురీమతల్లి వేదశాస్త్రసంపన్నులై సదా
చారపరాయణులగు బ్రాహ్మణులతోడను, రాజనీతి ధురం
ధరులయి పోరులఁ గుమారజయంతులనేని సరకుఁగొనని
రాకొమరులతోడను, శివకేశవబ్రాహ్మణభక్తిపరులై యల
కేశ్వరునకేనిఁ బరాభవంబుఁ దిరంబుగఁ జేయఁగల వణిగ్వ
రులతోడను, గులాచారపరినిష్ఠితులయి గో బ్రాహ్మణుల
నారాధించుచు సర్వసస్యసమృద్ధిగల సచ్చాదులతోడను
నితరవివిధపరికరప్రకరముతోడను డంబు వహించియుండు.

అప్పురంబునఁ గులకృమాగతసకలవిద్యాప్రవీణత గలిగి
స్వభావశరం డగు గార్గ్యం డను విపుండు కలండు. అతండు
రూపవతియు విద్యావతియు గుణవతియు నగు సుమతి
యను కన్యకం బెండ్లాడెను. ఆద్విజుఁడు దుస్సాంగత్యమున
వేదశాస్త్రములతోపాటు కులధర్మంబులంగూడ గోల్పోయి
దారులకొట్టుటయందును బండిపోటులయందును నొకఁ డన
నేల, సర్వదుష్కార్యప్రణాళికయందును గార్యదర్శిత్యమూని
గోవ్యవర్తనంబున మెలంగుచుండెను. వెండియు నతండు
వాణిజ్యకుశలతం గాంచి కోస్తావ్యాపారంబున కడుదక్షుండై
యిచ్చిపుచ్చుకొను నేర్పున తనకుఁ దాన సమానండ్లై కపట

విధానంబునఁ గొన్నితోట్లరొక్కంబుఁ జేచిక్కించుకొని పరారగుచు ననేకపురంబుల నిట్టి ధోకా నొనర్చుచు మానాభిమానంబులం ద్యజించి రాజదండనంబున కొకింత యవకాశంబు గలిగించుచు మెలంగుచుండు.

జీవితేశుండు గుడ్డియైతఁ కుంటియైన నన్నార్జునడైన దుర్మార్జునడైన విద్వాంసుడైన నవిద్వాంసుడైన కలవాడైన నిరుపేదయైన సతీమతల్లి కాతంజకా దైవంబు. ఉత్తమాంగనా మణియగు నాసుమతి ప్రాణనాథుండు చూచినను జూడకున్నను దిట్టినను గొట్టినను బెట్టినను బెట్టకున్నను పతియై పరదైవంబని హృదయకమలంబునం నలంచుచు సవకాశము గలిగినంత వట్టు సభక్తిఁ బ్రియునకు నేకాలమున కనుకూలస్నాన మాపించి ధాతవశ్రుములఁ గట్టనిచ్చి కుంకుమాగరు కస్తూరీ నిస్తులంబగు శ్రీగంధంబు మేళి నలంది పంచభక్త్యపరమాన్నంబులఁ గుడువఁబెట్టి సావకుడుండఁ దాళవృంతంబుఁగొని మెల్లన విసరుచు భోజనానంతరము వీడియమునఁగి పాదసేవ సేయుచు నిదురించిన పిమ్మట భర్తృపాత్రంబున భుజించి యిట్లు దిద్దుకొనుటయం దొద్దిక కలసియయి తద్గ రాణించుచుండు.

ఆ సీమంతినీతిలక మొక్కనాఁడు తన నెమ్మనంబున భర్తృకృతకూరకార్యపరంపరారంభోభి తలాపునకు రాఁబరమేష్ఠి మన్నాఁడున కనేతాదృశంబగు శార్యం జేట పుట్టించవలె? లోకమున మూలపుండు సాజన్యముఁగూడె యెల్లర మేటియని ప్రసిద్ధి వడయుట. చాష్టర్య మన్నియెడల

గర్వమెకదా! అఖిలసర్జనకలాప్రవీణుండగు వాణిపాణి నాథుండు కొందఱ మతిమన్మూర్ఖస్థులుగను మఱి కొందఱఁ దద్వ్యతిరిక్తులుగను నేల నృప్తింపవలె? అయ్యో! ఏమి నాయీ వెట్టి. పరమేష్ఠిని నోటయనరాని మాట లనుచుంటి. ఓంఘ గురుజనంబులయెడ భేదబుద్ధి నొంది దరిద్రుడయి, యింద్రియనిగ్రహుండు గాఁజాలక మృత్యుయందు నభిన్నఘటంబున జలంబులు జాలుగొను తెఱంగున దినదినంబునకు నాయువు త్తయందై మృత్యువునన్నిహితందై వచ్చినతఱి జచ్చుటయు మఱలఁబుట్టుటయుం గలుగుచుండ నే నజ్ఞాననై మద్భర్త కా నలినోద్భవుండు దౌర్జన్య మేల యొసఁగవలె నని దుఃఖంపనేల? “కర్మకన్యకృత మతే సభుంక్తే” యన నట్లు బ్రతిజీవియుఁ దన చేయుకర్మ మనుభవింపవలయు నని రాధాంతము గలదు గదా? “చేసికొన్నవారికి చేసికొన్నంత మహాదేవ” యన్నట్లు నాచేసికొన్నదుష్కృతము న స్త్రీవిధి కలఁతవెట్ట నజ్ఞానమున భాషానాథుఁ డూలనాడనేల? ఏమహాత్ముఁడు సకలకార్యోత్సానాదిశక్తియుక్తుడై పాపకుఁడు దారువులందు సంతర్హిత ప్రకాశుండు యున్నచందంబున సతతము వర్తించుచుండు నో యట్టి సర్వరక్షకుఁ డనుగ్రహించిన నాభర్త సద్గుణమణి ఖని కాకుండునా? ఈవిషత్తునుండి పదరజోలవంబున తాఁతినాఁతి జేసి నీతను వరించి రావణసపుత్రకముగ సంహరించి యెల్ల లోకములకు మేలొసంగిన శ్రీరాముఁడె మన్నాఘదుర్గుణముల నణఁచి నన్నుద్ధరించుగాన! యని గట్టిగఁదలఁచి పశ్చా

చాననమే తన కిహపరసాధన మన్ని నమ్మి కాలము గడపుచుండెను.

ఏ తేజస్సంపన్నుడు భూమియందును నంబరమునందును నగ్నియందును నీటియందును వాయువునందును నిండి సర్వవ్యాపకుడై యాదిమధ్యాంతరహితుడై జగత్కారణుడై వెలయుచున్నాడో యట్టికరుణారసార్ద్రచిత్తుడును నామసూపకూన్యమును బద్ధపత్తాయ తేక్షణవిరాజితముడును గోవర్ధనధరుండును సర్వశక్తియుతుండునునగు నాదివిష్ణువు పతివ్రతాశీరోమణియు వినయవతియు వివేకవతియు వినిర్మలచరిత్రయు గృహకృత్యనిర్విహణదక్షయు సదాచార సంపన్నయు ఋజుమార్గావలంబినియు మృదుశీలయు వేద వేదాంగములఁ జక్కఁగా నెఱింగిన ధర్మతత్పరయు నగు సుమతికి సేమంబు సేకూర్చ సమకట్టి.

సీ॥ నిడువకెంజెడగుంపు నీరెండలను గాయఁ

దెలిబూది దెసలకుఁ దెలుపులొసఁగఁ

గటినున్న చిఱుతచెంగావిపుట్టము కావి

పిల్లమబ్బుసొబగు పెంపుఁజేయ

వెన్నునఁ దగిలించి యున్నకృష్ణాజిన

ముప్పరఁబు చెలువుఁ గుప్పచుండ

దండంబు నవకరకాండఁబు నవకరిం

వఁగఁ గమండలువుచేఁ బరఁగుచుండఁ

దన్ననోముఖినేత్రపద్మములు సెలఁగ

గాఢమోహంధకారంబు గడఁకుఁ దొలఁగఁ

బాలపంకజబంధువువగిరిది నటకు
వచ్చె నొకజడదారితోఁ డచ్చెరువుగ.

గార్ల్యఁ డింటలేనితఱి ప్రవేశింప నావతివ్రతాతిలక
మాలక్ష్మీపతి కపటవేషంబుఁ జూచి కేవలవిఘ్నేడుగాఁ
దలంచి నమస్కరింప నాలోకలోచనఁడు నాశీర్వదింపుడు
నయ్యోపామణి యాపురుషోత్తము నుత్తమపీఠమునఁ గూర్చుం
డఁబెట్టి తాళవృంతానిలంబున నేదదీర్చి, 'తపోధనా! తమ
వదనంబు వీక్షింప గడుడవ్వనంఁడి యేతెంచిన ట్లగవడు
చున్నవి. శీఘ్రమయోగిరముసేసి పెట్టెద నీశయ్యఁబరుండుఁ'
డని వేఁడెను. 'తరుణీ! భూమండలంబునంగల దేశముల
నెల్ల నే ననవరతము గుఱియ్యరుచుండు. నేటియుదయమున
మేల్కొంచి కడుడవ్వ నడచి నీగృహము నేరినాడ. నీగ
హముఁ దిలకింపఁ "బెన్నిధిఁగన్న పేద"వోలె నామానసమున
సంతోష ముదయించెడు. తుద్యాధాపీడితుఁడనై యను
వులు విడువ నంసిద్ధముగ నున్నాడను. తల్లీ! కరుణించి
యన్నము పెట్టి నన్నంపిన ని శ్నాంతయుఁ బలుదేశములఁ
జెప్పెద. అంతియకా దబలా! ఎల్లదానంబుల నన్నదానం
బసమానంబనియు నద్దానిచే సిద్ధించువుణ్యం బగణ్యంబనియు
నెఱుంగుము. నీవు నిరంతరాన్నదానశీలవు. నేనా యతిచం
దుగిడను. ఇత సందియమేల' ఇంతకన్న ఘనకార్యముం
డునే? నాయాఁకలిఁ దీర్పు' మనెను.

'యోగిశ్రేష్ఠా! తమరు వచించినదెల్ల నిక్కువము.

ఏ నన్నదానమహిమ నెఱుంగనిదానఁ గాను' త్వరలో వంట చేసి తెచ్చెద, క్షమియింపుడు.'

'ఓలలనా! నీ వెప్పుడో చేసిపెట్టెదననిన నాప్రాణములు నిలువవు. చలిదియన్నమునయిన నొకింత బెట్టుము.'

'అర్యా! సమస్తశాస్త్రపారంగతులగు తమ రట్లనఁ దగునే? నిష్కాగరిష్టులును యజనయాజనాధ్యయనాధ్యయనదానప్రతిగ్రహంబు లొనర్చు మిముబోంట్లు చలితిథి గుడుచుట కియ్యకొందురే?'

'ఓ యంగనా! ఎట్టి నిష్కలయినను బ్రాణము లున్ననే సుమీ! ఆలసింపక వడ్డింపుము. నిన్నేదోసము నంటదు. మేన ననువు లున్నగదా భాండశుద్ధియు గృహశుద్ధియుఁ జిత్త శుద్ధియు విచారించుటలు? "క్షుధాతురుణాం సరుచి ర్నకాల" యని మాన్య లండుగిగాడె?'

పాప మా మృగేక్షణ కేతెఱపును గానరాదయ్యె. వృద్ధుఁడును నిర్మలచిత్తుఁడును యోగ్యుఁడు నగు నాయతీశ్వరు నకు జలిది నిడుట కాయమకర మాడకున్నది. వంటకంబు సేయువఱకా యాతఁ డోపికవట్టున ట్లగవడుటలేదు. మిన్న కుండినవో పరమసాధు వలుగును. ఆతఁడు క న్నెఱ్ఱఁజేసెనా మేరువు చలించును; దిగ్గజములు మొగ్గును; మక్కలు రాలును. "గుడులుమ్రొంగువానికిఁ దలుపు లేపాటి"వన్నట్లు ప్రపంచమును తాండవమాడించుదివ్యప్రభావున కొకస్త్రీ లెక్కయా?

నుగుణమణియగు సుమతి తనమనమున 'నాహా! విచారించి చూడ నీతఁ డెవ్వఁడో దివ్యపురుషుఁడుగాని వేఱొందు గాదు. నను పరీక్షింప నేతెంచిన మందస్మితవద నారవిందుం డగు నారాయణఁడో ముఱ్ఱగములఁ బోషింపఁ గాలకూటవిషముఁ ద్రాగిన విరూపాక్షుఁడో యై యుండ నోపు. కానన్నది కాకమానదు. "తోటిలో తలఁదూర్చి రోకటిపోటునకు వెఱునదీఱునా?" యని తలఁచి లోనికి వెడలి భాండంబునందలి చలిఁదియన్నంబునంతయు నొక యరటియాకున బెట్టి పెరుగుబోసి దీసిందిని యాఁకలివాపు కొం' డని సలిలముల పోత్ర నుంచి గృహముసొచ్చెను.

ఆలలనామణి లోనండి బయటి కేతెంచుసరికి సతఁ డెల్లపదార్థముం దిని, 'బింబాననా! నీ విడినపదార్థ మావంత యయిన నాత్తుత్తు నాపలేదు. కనికర ముంచి యొకింతఁ బెట్టు' మనపు డాకె యచ్చెరువందుచు భాండంబున బువ్వలేమిం దెల తెల పోవుచుండ నాపదార్థుఁడు 'తోయబాక్షీ! ఆలసించెద వేల? వెదకి కొన్ని మెతుకులనయిన మఱ్ఱగలో గలిపిపోయు' మన నానుందరవదనయు నట్లానరెచును.

మాయవేనకాఁ డతిత్వరితముగ నెల్లయుఁ గుడిచి, 'పూఁబోడి! ఇంక నేమైన నిడి నాయాఁకలిఁ బోగొట్టు' మని వచింపుడు నాయమ కడుంగడు నాశ్చర్యమగ్నమానసు రాలయి చేయునదిలేక క్రొంగుచున్న పాలదుత్త నివ్వ నెల్ల షీరంబుల నొక్కతు్రిలోఁ ద్రాగి యాఁకలితీఱలే దేమైనఁ దెమ్మని గజవిజ చేయుచుండ నప్పటికి తయైన నాలో

దనంబును హైయ్యంగవీనంబును మధురసూపంబును రుచ్యము
లగు శాకంబులును కమ్మని పిండివంటలును నన్నింటి నింట
లేకుండ వడ్డింప సంయమివరూ డన్నింటిఁ దినివై చెను.

విప్రనారీరత్నముచే నివ్వఁబడు పదార్థముల నామా
యకాఁడు భక్షించి మఱి యెదురు చూచుచుండ నావిప్రపత్ని
'కేమార్గముదోపకి 'నబ్బా' యిచ్చెట్టివిపరీతము' వార్థక్యమున
నండి యొడలు కదల్చఁజాలని యితని కీయాఁక లెట్లబ్బె? ఈతని
నింతఁదనకనరుడని తలఁచితికాని నరుడు కాఁడు కాఁడు. నభ
రూపముననేతెంచినత్రిభువనాధ్యక్షుడగుసహస్రాక్షుడో కాం
చనమణిపుంజగుబజద్భూషణభూషితుం డగు పుండరీకాక్షుడో
యత్యంతకృపాభుత్వంబున ముజ్జగములఁ బోచిన విరూ
పాక్షుడో' యని తలఁచుచు గనుఁజెప్పవాల్పునంతలో సతత
దయాస్వాంతుండును సకలసద్గుణవంతుండును బలితపావ
నండును నగు శ్రీమన్నారాయణుండు డత్కారత్నము
బట్టి కత్యంతసంతోషాకాంతుండై శతకోటిసూర్యదివ్య
తేజోవిభాసితంబగు తనదివ్యవిగ్రహంబు సూప నాపతిప్రతా
శిరోమణి యంజలి ఘటించి 'యోరమాపతి! ఏ పదార్థము
ప్రమాణమూలంబునం దోచు నది లోకలోచనండ్లవైన
నీదురూపము. స్థావరజంగమాది నానాభూతసహితుండ
వగు నీదుప్రభావంబు నెఱుంగక సంసారపరవశులయిన
జీవుల మాయాంధకారంబు నివర్తింపఁజేయ సమర్థంబగు
నీదివ్యలీలావతారంబులంగలుగు క్షత్రియను దీపంబుఁ బ్రజ్వలించు

పంజేసి కృపసేయునట్టి నీ కీడె నమస్కరించెద'నని పార్థివ
నాథ కృపందారుఁ డా యువతీతిలకముతో, 'నతీమణి! నీదు
పరమపాతివ్రత్యమ్మునకును నిరంతరాన్నదానశీలంబునకును
హెచ్చుగ మెచ్చితి. మదీయనత్సందర్శనంబున మహ్నేశ్వ
ర్యంబులు వొడము. దుర్మాంగుడగు నీదుపెనిమిటి నేటినుండి
నజ్జనాగ్రగణ్యుఁ డని పేరు నొందు. అనంతసుఖముల ననుభవిం
చుచు నకలభూతంబులయందును ధర్మముంగలిగి స్నాన
జపాద్యనుష్ఠానంబుల నేమఱక నేయుచు నిస్సాక్షిభుక్తం బ
యుక్తం బని యెఱిగి యతిభులఁ బూజింపుచుఁ గామకోధ
లోభమోహమదమాత్సర్యంబుల నణచి నిరంతరము
మత్పాదధ్యానశునస్కులరయి నూఱువత్సరంబు లిల సుఖం
బునఁ గాలము గడఁపి యనంతరంబు మద్వైకుంఠపట్టనాభ్యం
తరమందిరంబునకు రం' డని వచించి యదృశ్యుఁ డయ్యెను.

గాన్ధ్యుఁడు, మందరధరుండు మగువతో ముచ్చటించి
వెడలిప మఱువాఁ డిలుసేరెను. ఆపద్మాక్షి పలువితములఁ
బ్రీమునకు సవర్యల నొనర్చి పరమానందమునఁ దాఁ గన్న
పురాణపురుషుమహత్తుంగూర్చి చెప్పెను. భార్యచే జెప్పఁ
బడుమాటలు విన్ననాఁటఁగోలె శనరుహాత్ముల యిండ్లలోఁ
గాలము గడఁపు తులువ యత్యంతవైరాగ్యనిష్ఠుఁడుగను,
లెక్కకు మిఱిస దబ్బుఱుచే ద్రవ్యమార్జించి పిల్లికేసి బిచ్చ
మేయని లోభి యపరకర్షుఁడుగను, వర్ణాశ్రమధర్మములు
వమ్ముసేసి కూర్మస్థుల హింసించిన పాపి భర్తరతుఁడుగను
సత్యసంధుఁడుగను నిష్టాగరిష్ఠుఁడుగను మాటిపోయి తన నతి

తోడ నమితానురాగమునఁ బొద్దులు వుచ్చుచు సంతత శ్రీమన్నారాయణపాదారవిందసేవామృతాస్వాదన తత్పరుఁ డయి పెక్కుతోయధులం గుంకులిడి పవిత్రస్థలముల దర్శించి పుడమిం బెద్దకాలంబు సుఖంబునఁ గాలము గడఁపి పదంపడి భార్యాసమేతుఁడయి శేషశయనుని వాసస్థానమగు వైకుంఠ ముం జొచ్చెను.

ఓ పారకమిత్రమా! సుమతి తనసద్గుణములచే గదా యేరికిఁ దరముగాని శ్రీమన్మహావిష్ణువును దర్శించుటయుఁ బఱిని యోగ్యునిగఁ జేసికొంటయు నుత్తమగతి కేఁగుటయుఁ దటస్థించినది ' పాతివ్రత్యమహిమ వర్ణనాతీతము సుమీ'

VI

వంజరావతరణము

పూర్వ మొకప్పుడు గౌతమీసింధుసమీపంబున గోప కుమారు లాలమందలు గాయంచుండ నొక్కనాఁడు నీటివడిం బడి గర్భిణీకర్కటి యొక్కటి వచ్చి బారియ గావించుకొని వసించుచుండ నొక్కతుంటరిబాకుం డుక్కుమిగుల పాల దుత్తనొక్కం డద్దాని పయి వైవ నాకర్కటి యురగోళ మదిరి పగులుడు లెక్కకుమీతిన పెక్కుపిల్ల లుర్వింబడి దుగ్ధ స్నిగ్ధమృత్తికం దిని పెరుగుచుండెను. కర్కటియు భగదను గ్రహమువలన బ్రదికి జీవించి సుఖం బుండె.

అట్లు పెరుగుచుండ నం దొకయర్భకము తన జననిం జేరితల్లీ! పుట్టిననాటగోలె రుచికరంబుగనుండిన మన్నెలొనో నేఁడు నోటి కసవ్యాము గఱఁపుచున్న దనవుడు నాయండి, 'యన్నా! నీ వింతదనుక భక్షించినమృత్తు మున్న పయ; పూరంబువలన సత్యంతాభిరుచిపూరితం బయ్యె. అయ్యది నిన్నింతదనుక బోషించె. కేవల మృద్భక్షణం బెఱుంగని దాన వగుటంజేసి నీ కిప్పు డయ్యది యరుచికరంబుగ నుండ'నన నాశాబకము 'జననీ! పాలనునవి వేఱని వచించెదు. 'పాలుద్రా వనివాఁడు పరమశుర' పాలే పరమజీవనోపాధిఁ గలుగఁజేయుఁ గదా! పాలు మన కెల్లు సిద్ధించు నానతి' మృన్న, 'వత్సా! పరమేశ్వరుడు దేవతల కమృతంబునుంబలె నరులకు బాలను జీవనోపాధిఁ బ్రసాదించినాఁడు, బిడ్డా! లోకములు తివిధ

ములు నాఁ బరఁగు, నయ్యవి స్వర్గమర్త్యపాతాళములందు నాకలోకమున దివ్యదేహులు ననిమిషలోచనులు నమృత భుక్తులు వైమానికాహులు నగు దేవత లుందురు; వారి కాఁకలియు నీరువట్టును శీతోష్ణభయంబులును జరారోగ వికృతులును బుట్టవు, మధ్యమలోకమున వినశ్వరదేహులును బద్ధనేత్రులును సన్నభోక్తలును సశ్వాదివాహనాహులు నగుచు మర్త్య లనువా రుందురు. భూలోకమున సుకృత మొనర్చిననే మోక్షముచు బొంద నర్హులు. ఇందలివారు తమ తమ కులాచారధర్మముల వీడక సత్యనీతులు గురుజన హితులు ధర్మరతులు సహింసాతత్పరులు నయి సర్వపాప శమన యగు భాగీరథి సవగాహులయి సనాతనమగు సమా మహేశ్వరులఁ గాంచినచో ముక్తి జెందఁగల్గుదురు; తృతీయ భువనమందు నాగముల. వసించు. ఈ యర్థమును తొల్లి గంగాజలముల తానమాడు పండితోత్తములు ముచ్చటించు చుండ నే వింటి' నని చెప్పెను.

తల్లిచెప్పిన గంగామాహాత్యమునకు పిల్ల యుల్లంబున పెల్లుమోచంబు రంజిల్ల మెల్లన నాలకించి యెట్టులయిన నా భాగీరథిం గన్నులారఁజూచి జలకమాడనెంచి తన జన నిక్కిమనోరథంబు బయలుపెట్ట నయ్యది ఛుత్సం జూచి 'యన్నా ! కన్నుజెఱువని పసిపాపఁడ వీ వేడ, మునిస్తోత్రి పాత్రమగు నమరావగ యేడ ! ఎన్నిపాద లెన్నిగుట్ట లెన్ని యడవు లెన్ని సాంద్రాణ్యములు చాఁటిన గంగ కేగుట ! మార్గమధ్యమున నెన్ని దుష్టమృగములఁ బరిమార్చిన భాగీ

రథిం గనుట? భాగీరథికిన్న తొలుదొల్ల మన భరతఖండం బున బుట్టిపది గాతమి. సతత మెండతెండతో వచ్చి స్నాన మాడు చుండెదరు. నీ కిష్టమయ్యేనేని గాతమిలో గుంకి మమ్మెల్లర దరింప జేయున' డని బోధించెను.

చతుర్ముఖప్రముఖసర్వగీర్వాణులును దివస్పతిప్రభృతి దిక్పతులును సనకసనందనాది యోగీశ్వరులును నెద్దాని పవిత్రీశాకణసేచనమున కృతార్థులు కాదలంతురో యట్టి భాగీరథీస్నాన మహాఫలం బుట్టించు నీమాణవకంబునకు గాతమియందు జలకమాడ న్నోచ్చ పాడము' పాడము! తల్లి యొద్ద నశ్శుశ్శఃగొని గంగకు వెళ్ల నెంచెడుదాని నొక్కవిహంగ మము జీవ్వనపయిఁడి గోల్లనిజీకించుకొని వెళ్లి భూరుహ శాఖపయింబెట్టి చంపి భక్షించెను.

గంగాదీస్నాన మభ్యర్థించు స్పృకము పక్షిచే బాలి యింపఁబడి నేపాళదేశమున కిధీశ్వరుండగు కనకమండనుని యాలమండలో నొకసురభికి చక్కనిలేగయి యావిర్భవిం చెను. గోపాలకులవలన నాతేడు తనయాలమండలో మంచి క్రేపుగల డని విని దానితల్లికి బాలు పితుకకుండ నేపకుల నాజ్ఞాపించి యది మాతృక్షీరబలంబున వృద్ధి నొంద నాబోతుగఁజేసి గారవించుచుండెను. భూకాంతుచే బెంపఁబడుచున్న యావృషభేశ్వరుండు కాల్పావ్విన పంసుధరాదేవి వ్రాయ్యలగుడు భూభారధురంధరుండగు నాదిశేషుఁ డెచ్చోటుఁ గానక భూతలంబున కరుదెంచుభాతిగను, నాసురభిసుతుఁడు అంకవైచిన సప్తపర్వతగవ్వారనివాసములగు పంచాననము

లదిరిపడి దిక్కుగానక తత్తటపడురీతిగను, నావృషభరాజగొమ్ము
లచేజిమ్మబడిన శిలలు బంతులవలె నంబరవీధి కేగవాని యొర
పిడికి దట్టుకొనిన బాలకునికి మేఘము లటునిటు ఒలుగులిడు
పోల్కిగను నాగోపతి కోపోద్రేకమున ఒలుపులెత్తిన వృక్షుల
తాదులన్నియు దుత్తుము రయి నేలఁ గూలెడు చందమునను
నెదురులేని బలవంతుడై గోపికాజనమోహితాకారవిలా
సుండగు నాగోపాలకృష్ణమాడ్కి సంచారియై పెక్కు సుర
భులవలన సువత్సంబులఁ బెక్కింటిం గని జీవంబులవయి నిచ్చ
లేనివానిపగిది యరణ్యాంతరమున నొక్క కంఠీరవంబుం
గదిసి కరికరింబోరు తెఱంగున నొకరి నొకరు దెరలం దోసి
కొనుచు మహాభయంకరయుద్ధమున నెక్కినరివలన గూలెను.

భాగీరథిం గుంక నెంచిన కర్కటశాబకము వృషభా
కారమును వీడి కొంకణదేశమును బాలించు సితదత్తభూపాలు
నకు వంజరుండను నామధేయముతోడ బుత్తీరత్నమై పుట్టెను.
ఆబాలుడు యుక్తవయస్సంపన్నుడై సర్వకళాప్రవీణుండగు
కతన సీతివర్తనంబునం బ్రజలచే గారవింపఁబడుచుండ
సితదత్తుఁ డంతయు బరమానందభరితుండయి పుత్తుని కొక
రాకుమార్తెం దెచ్చి పరిణయం బొనరింపఁబ్రయత్నించు
తఱి నొక్కనాఁ డేకాంతంబున నాసుకుమారాకారుడు సిత
దత్తుతోడ దా గంగ కేగి తానమాడ నెంచుచున్న ప్లాటెఁ
గింప నా భూకాంతుడు చిత్తరువువోలె విభ్రాంతుడై
నిలిచి కొంతతడవునకు ధైర్యమూని, 'పుత్రా! ఎన్నెన్ని
యో నోములు నోచి నిన్నుం గని సంతనమునఁ గాలము

గడపనెంచు మా కోర్కెలన్నియు వమ్మునేసెదవా? పిల్లల వలుకులు తల్లిదండ్రుల కనుక్షణంబు నుల్లాసదాయకంబులనియు సర్వశ్రమల వాపి దుఃఖములఁ జోకార్చుననియుఁ గర్ణకుండలములవలె 'ప్రకాశమానములై ప్రపంచమున నెందఱెందఱి నో ముఱిపెమున ముంచుననియు వచియించెదరే? అన్నా! నవమాసములు మోసి కని పెంచి పోషించిన నీజననియు సర్వవిధముల నీవే దిక్కుని యెంచి నిను జూడని నిముస మొకహాయసముగా నెంచెడునేచును నివు గంగ కేగిన మనియుండఁగలమా? కొంకణదేశ మెక్కడ—గంగా నది యెక్కడ? నీకీభ్రాంతియెట్లుబృ' సమస్తైశ్వర్యభూయిష్టమగు రాజ్యపదవి నొంది యెల్లమహీనాథులలో సగౌరవానము వహింపఁదగుఁగాని యరిష్టద్వంబుల జయించి మానస మనెడు హరిని గట్టిపెట్టి హర రాజయోగములచే హృత్కముల మున వెలుఁగొందు ధనంజయస్యందనభూషణంబగు తుమ్మెదను దివ్యదృక్కుల వీక్షించెడు యతిచంద్రిలకుఁ దగుఁగాని తీర్థలములు నీకేల' ననవుడు, 'జనకా! విష్ణుపదపద్మములఁ బుట్టి ముల్లోకములఁ దననిర్మలోదకములచేఁ బవిత్రీము నేయు గంగానదిని స్నానమాడని నరుఁడు నరుఁడా? పుణ్యస్థలముల దర్శించుటకును బవిత్రీమగు జలములఁ గుంకుటకును సహింసఁజేయకుంటకును సద్విద్యలఁ బడయుటకును వయసుతోఁ బనియేల? శ్రీమన్నారాయణుండు మనజాని హృదయము బరీక్షించుఁగాని బాహ్యశరీరచిహ్నముల నెన్నఁడు సూడఁడు. సనాతన్ముఁడైన రమానాథుండు మన

హృత్స్పీను వసియించి సమస్తంబుఁ బరీక్షించు; మన మాతని జూడలేకున్నను మనల నతఁ డెల్లప్పుడు సూచుచున్నాఁడు. కనకఁద్రికరణశుద్ధిగా బ్రతిజీవియు సత్కర్మము లొనర్పఁడగు. పుణ్యస్థలములు నేఁడే పుట్టెనా ?

“అయోధ్యా, మధురా, మాయా, కాశీ, కాంచీ, అవంతికా, పురీ ద్వారవతీచైవ, సప్తైతా మోక్షదాయకాః.”

అని వచింప వినమా! యని వచించిన బిడ్డను గంగ కేగుమనటకును నింకికడ నుండుమనటకును దోపక కోసలరా జ్యోరమారమణుండగు పంక్తిరథునివోలె బిట్టు చింతించి నపరి వారింబుగను సనర్వపదార్థంబుగను గుమారు సంపుచు డాయ బిలిచి కొగిలించుకొని మూర్ఖంబు మూర్ఖుని సత్వరమున మగుడు మని దీవించి భూలోకకైలాస మనంబరఁగు కాశి కంపెను.

ముద్దులబిడ్డఁ డగు వంజరుఁ డిలువిడిచిన తర్వాత రాజు చక్కనిపాలన మెఱుంగఁడు. మంత్రులఁ బిలువఁడు. నిజసతిఁ గారవింపఁడు. జలక మాడఁడు. ధౌతవస్త్రముల ధరింపఁడు. అన్నము గుడువఁడు. నీరు ద్రావఁడు. హృద యము పుత్రోవియోగాగ్నిచే తహతహమంటలు మండు చుండ, ‘వంజరా! నే నెంత దార్పాగ్యుడను, నవయోవనా కారు సుగుణాలవాలు ని న్నేబుద్ధితో గంగ కంపితిన్దోగదా! అన్నా! నీ సుహృవసుగుణశోభావిశేషములఁ గన్నులకుఁ దనివితీఱఁ జూచుకొనెడి నోము నే నోచనైతి. పుత్రా! వన్యఫలాహారములును విటవకుటీరావాసములునా యర్హము

లు నీకు' దివ్యహర్ష్యములయందు రాజ్యవైభవసమగ్ర సౌఖ్యముల సనుభవించెడు నీ వాఘోరారణ్యముల నెట్లుబోవు చుంటివోగదా' యని మనమున పెక్కురీతులఁ బుత్తుఁ డలపో యుచు నేడవనాఁటిరాత్రి పుత్రా! యని కేక నొక్కటవిడిచి పాణిములఁ గోల్పోయెను.

సితదత్తుఁ డనువుల వీడినతర్వాత మంత్రిసామంతపురో హితభృత్యులెల్లఱు నొకచోఁ గుమిగూడి దేశక్షోభ మరా జకమూలం బగునని తలపోసి వంజరు దోడ్కొని రామనోనిశ్చ యులయి కతిపయప్రయాణంబులు సేసి సేసి యొక్కగ్రామమున విడిసియున్న వంజరుఁ గవి నమస్కరించి, 'స్వామి! మీ మోము సూడనికతన బ్రాణములు నిలువ వని మీనామము నుచ్చరింపుచు మీజనకుఁడు తమ రిలువిడచిన రోడవ నాఁ డసివంజరమును వీడె. ప్రభునందనా! రాజ్యమున నా ప్రజలలో నంతఃకలహములు పుట్టు. శత్రురాజు లొక్కుమ్మడి దాడివెడలుచుందురు. రాజ్యలలామ తగిన నాథుఁడు లేఁ డని బిట్టవగచు. ప్రజలు తండ్రిలేడని సంతాపింతు. రాకుమారా! మావిన్నప మాలించి యింతమందిని గాపా డఁదగు. గంగాతోయముల స్నానమాడు తెట్టిదో యింత మందిని సంరక్షించుటయు నట్టిదే. సజ్జనులయందుగదా సత్యనారాయణుం డుంట! పృథివీచక్రిమును బాలించుచు సర్వ జనుల నాదరించినవాఁడే నారాయణప్రియుఁ డగు. అందులకే "నావిష్ణుః పృథివీపతి"యందుగదా! కనికరమూని ధరామం డలాధిపతి వగు'మని ప్రార్థింప నాసజ్జనాగ్రగణ్యుఁడు శిత్యమర

ణమువకై బిట్టు చింతించి, 'మంత్రిపుష్కరికై త్రవ్వించెను.
 అన్యస్తృత యెట్లు మడిసె? ఇంకే నాల్గు గృహమున కేతెంతు ' నే నీగంగలో బడియెన' నన 'ననాథా! సమస్తంబుఁ దెలిసిన
 తమర ట్లనఁదగునా? జీవవంబు బుద్బుదప్రాయ మని తెలి
 యరా? నేడు బోడశమహారాజు లుండిరా? అట్లులే భవజ్ఞున
 కుండును. ప్రతిజీవియు నెట్లెంచెనో యట్లు వెడలుటయు
 ధర్మమేకదా? స్వామీ! మఱయు సేసినకర్మ మనుభ
 వింపక తీటునా? దేవరజనకుఁడు మడియుట కొక విచిత్ర
 సేతువు కలదు. ఏలినవాఁడకాశ మిచ్చిన మనవి నేసె
 దము. వింధ్యపర్వతప్రాంతాఽఽణ్యముల సుశీలుఁ డను బ్రాహ్మ
 ణుఁడు గ్రీష్మకాలమధ్యాహ్న మార్తాండుం బరెఁ బ్రజ్వ
 రిల్లుచు శుక్లయజ్ఞోపవీతంబు ధరియించి నారచీరలుగట్టి
 త్రిపుండ్రంబు నొప్ప చాల్చి వేసవేగాంగపారంగతుఁడయి
 తపమాచరింపుచుండ హఠలాఽఽవతి యగు నొకయువతి
 పొడసూప నాభూసురుఁ డాయులీమణి హఠలాఽఽణ్యముల
 కచ్చెరువందుచు నాపె మోహించి చెట్టఁబట్టఁ బోవ నా
 వడఁతి గర్వాంధకారమున ప్రాహ్మణ్యోత్తముని దూలనాడి
 మన్మథకోలల బిట్టు దపింపఁజేయ నాతఁ డాచెంచెతను తేచు
 కుక్కయగునట్లు శపియింప నావనిత యతని పదపద్మముల
 గరంబు బ్రణమిల్లి శాపవిమోచన నానతీయరే యని ప్రార్థింప
 నప్పాటుఁ 'జోనారీ! నీవు తేచుకుక్కనై పుట్టి యొక్క
 శిశువుం గొంది కాపాడుచుండు తఱి తేఁ డొక్కండు నీవిడ్డ

కష్టమిదేనీ నీచే శాపమునొంది వెడలుడు నీవు బిడ్డయ్యేమి మరణించి చెంచెత నా తల్పెయి పొమ్మన

బ్రాహ్మణశాంబు నానందత తేమిక్కియయి నినువు గని పెంచుచుండ ను తండ్రి సితేదిక్షభుకాంత్రు డొక్కనా డా తావునక చేట కేగనాడొచ్చుక్కి మీ నకు గఱచుటకు రా నేడ విటశామున సంధించి నిజనుత ప్రాణసంరక్షణార్థమై శునికి అంబుల దీని ని యూహించి యాపసికూనున జలంబు తలము యక్కా వంగు దనవిను ఒరిమా మీ నకు దొల్లి గోమి డ సాయానదీప్రాంతమున మా క్కొని యంబు మనిక మారుడ వృద్ధులగు తనజ నీజ కుల శ్రమదీప్స సాతకాయ బుద్ధి నానదిలో మంచు డ దానిశ్చము నేనుగ నీవుదా గి గా భావించి యంబు య నామనిక మారు డ నారా యణా యంచు గెకలిడు నుడు క్కొటపడు బాలు కడకేగి వాని పుత్రాంశంబు స్వంబు పెరిగి నదే య నృద్ధులగు నాబాలుతేలిదండ కి కడెలప వారిలు చిరీపయిం ఒడి పుత్తు యేడ్చుచు శ ఘండుచు దనంబుక మారు డగు శ్రీరామచంద్రుడ గ్గువీడి మోరారణ్యములకేగెడ తతీ నిజపుత్తుకై తపియించ గాతా యని శాపంబిచ్చిన చిం దంబున బుత్తుకొకంబు భయిం జాలకి ప్రాణముల గోల్పో వుచు 'రాజా' నీవు పసికూను సకారణముగఁ జంపి తీరిని దు ఖంబుఁ బ్రసాదించితివికాన నీవును నీతనయుఁ డగు వంజ రుఁ డిలు వీడునపుడు పుత్రా' యని తలపోయుచు ప్రాణముల

విడిచెదివుగాక" యని శాంపబిచ్చి విప్రవాక్యానుసారముగఁ
దనహాపుఁ డా నొండెను మీతండ్రియు నిలుసేరి సంతా
నంబు లేమిజేసి కరంబు చింతించి పరమేశ్వరుగూర్చి
దొడ్డతపం బొసర్చు దేవరవా యద్యవించితిరి. మహాప్రభూ!
కరుణారసాస్త్రాహృదయురయి రాజ్యమున కేతెంచి మముఁ
బాలిపు' డని వేషి వంజరశ్రేష్ఠుండు కాశీవైపు దృక్కుల
నిగిచ్చి 'యచిరకాలములో నేతెలుతు' నని ప్రార్థించి నైస్య
ముగ నిజపురంబు సేరి సితదస్తమహీశ్వరునకుఁ బితృకృత్య
ములు యథోచితముగ నొనర్చెను.

ఒక్కనాఁడు నగరతోరణ స్థంభములయందలి జయ
పతాకము లెగురుచు జయభేరినినాదము మేఘగర్జనముల
ననుకరించుచుండ బురుషర భుండగు వంజరుండును దేవేరియగు
ధామినియు సింహాసనానీచులగుతఱి నభిషిక్తములగు భాగీ
రథీతరంగిణిజలశీకరము లెల్లరఁ దమతమవసుల ముఱిపింపఁ
జేయుచుండెను. అంతఁ బురోహితుఁ డభినందించి నవధా
న్యంబుల దూర్వాంకురంబుల నొసగి యమూల్యమణి
మయకీరీటాలంకృతమగు నా నృపాలుమస్తకంబున తప
వాస్తమిడి.

“సీ॥ బ్రహ్మయు రస్తు విప్రప్రనాదోస్తు క
 ల్యాణపరం రావాప్తి రస్తు
దేవేంద్రభోగోస్తు దిగ్విజయోస్తు సు
 స్థిరకీర్తిరస్తు వాక్సిధిరస్తు

సౌభాగ్యమస్తు శాశ్వతసమున్నతిరస్తు
 సంగరవిజయోస్తు సౌఖ్యమస్తు
 వస్తువాహనసంపదస్తు చింతితమనో
 రథసిద్ధిరస్తు సామ్రాజ్యమస్తు
 సప్తసాగరపరివృతసకలభూమి
 మండలైకాధిపత్యసమాగమోస్తు
 పుత్రీపౌత్రాభివృద్ధివిస్ఫూర్తిరస్తు
 మంగళాని భవంతి తే మనుజనాథ !"

యని దీవింప నెల్లరు సంతోషాంబుధిలో మునింగి తేలుచు
 పెక్కురీతుల సకలసద్గుణగరిష్ఠుడగు శసాక్షుఁడైన త్రిభాతా
 లియు నగు వారాజుచూడామణిగుణగణములఁ గొనియాడిరి.

వంజరనృపాలుఁడు హుషయావనసంపన్నయగు ధామి
 నివలన నుదగ్రప్రతాపుఁడగు న్నగలోచనుం డను పుత్రులైన
 ముంగని రమణీయమాగు రాజధానిశరము విలాసవిభ్రమలీలా
 రంగములగు ప్రేమదోద్యాసజనములు సకలసంపత్సమృద్ధం
 బగు రాజ్యమును సస్థిరము లని పరిగణించెను. వెండియు
 నతండు తనమృదయమున సంసారానిత్యత్వమును దృశ్యజగత్ప
 దార్థముల యశాశ్వతత్వమును జెక్కుగఁ దలపోసి యొక్క
 శుభముహూర్తమున తనపుత్రునకు బుణ్యనదీజలాభిషేచన
 పురస్కరంబుగాఁ బట్టముగట్టి 'నీతికుశలత్వంబుఁ దీపింప రాజ
 కులోచితసద్గుణుండవయి రాజ్యపాలనమొనర్చున' దని దీవించి
 తపమాచరింప నడవి కేగ నుగ్రలోచనుఁడు రఘుమహారాజు
 వోలెఁ జక్కఁగఁ బాలింపుచుండెను.

* * * *

“స పితా పితర స్తాసాం కేవలం జన్మహేతవః.”

వంజరుఁ డయ్యరణ్యమున వేసవికాలమున మట్ట మధ్యాహ్న వేళలందు సహస్రకీరణున కభిముఖముగా బాద ములుగాలెడు తాలవయి నిలిచియువర్షాకాలములో పుక్కి టిబంటువఱకు నీళ్లలో నిలిచియుఁ జలికాలమున వేకువ జామున మేల్కొంచియుఁ బెక్కుతెఱఁగుల శరీరసౌకు మార్యముల నన్నింటి మఱచి యీశానుగూర్చి ఘోరతపం బొనర్చుడు శచీపతి గడుంగడు వెఱఁగంది యలోకసామాన్యరూపలావణ్యవిలాసవతులగు నప్పరసల నారాజముషి తపంబు సిఱుప నంప వార లెన్నివ్రయత్నము లొనర్చి నను నయ్యవి “మహామథంబు నెదుర్కొను రోగము”లట్లు వృధయయ్యెను. ఆమచ్చెకంటులు చేయునదిలేక సిగ్గుఁ దెచ్చు కొని పాకారికడ కేగి తమవడినపాట్లును నాపురుషపుంగవు తపోనిష్ఠాగరిష్ఠత్వంబును వేయివీధములఁ జెప్పి యాతని తపంబుమాన్వ దేవముషినాఁబరఁగు నారదుండు వలరితి యని వాక్రవ్య బలసూదనండు బ్రహ్మపుత్రుంబ్రాధింప నతం డింద్రునియర్థ మెఱింగి జలజానను దోడ్కొని వెడలి తన దివ్యదృష్టిచే వంజరుఁ డీశ్వరుఁగూర్చి తపమాచరించుట గ్రహించి యాచేరువున కీశ్వరజటావిభాణంబగు దివ్యతటిని దెప్పించి వంజరునకుఁ గీర్తిసుకృతంబులు గట్టిపెట్ట నెంచి వడ్డా సను కొంకణదేశాధీశు నాకృతిగైకొని యంతరిక్షమున నద్భు త్యరూపంబున నుండునట్లు సేసి తా.నాహ్వనించినపు డెదుట

నిలిచి యిట్టిట బలుకు మని చెప్పి జితేంద్రియుం డగు నార
దుండు నీలమేఘశ్యాము స్తోత్రమొనర్చుచు నంబరపీఠినండి
డిగి వంజరునెదుట నిలువ నతఁ డత్యుత్సాహంబున నా తపో
ధనుని పదపద్మముల కెఱిగి 'తానస్తమా ! త్రిలోక
సంచారులు విచ్చేయుటఁజేసి మజ్జన్మము కన్యోనాందె. వివిధ
విశేషంబు లెఱింగించినను గృతార్థుఁడేయరే?' యని ప్రాం
చిన రాజముషి కా ఒమ్మదేవరతినయుండు, 'రాజతలకా !
ఏన ముల్లోకములఁ గ్రుమ్మరుచు దక్షిణదిశాధీశ్వరుకడ కేగితి.
అక్కడ నెన్నెన్నియో వింతలు జరుగుచున్నవి. ఒకదిశ
సత్తమామలను బూజంపక భర్తను ద్రోక్కిపెట్టి యన్నింట
దా నాధిపత్యము గట్టకొన్న పాపి నెఱ్ఱఁగాగలిగినయినపకంబ
మున కంటించి కొరడాదెబ్బలు గొట్టుచున్నారు. ఒకవైపునఁ
దాఁగుడువక నితరులకుఁబెట్టక నొరులు దినచుండ నోర్వక
సర్వము నాది యని మూఁటలుగట్టి భూస్థాపన మొనర్చినరక్క
సిని చలచలకాగు నవ్వులనూనెకళాయిలో వేసి యుడికించు
చున్నారు. వేఱొకమూల భూతదయఁదెలియఁజాలక సర్వము
నెఱుఁగుదు మని విఱ్ఱివీగుచు దురభిమానమున భగవంతునిఁ
బూజింపఁ జాలకున్న ఛాండసులను దుడ్డుకత్తిలతో మస్తక
ములు వగులునట్లు మోదుచు నారాయణమంత్రము నాఁజె
మైనదని తెలుపుచున్నారు. ఒక్కమూల వుత్సృలు తిలోద
కము లిడి యస్త్ర బుదకమున గలుపనికతన భయంకరోరగ
ములచే గఱపింపఁబడువారు గలరు. అందు నీ జనకుండగు
సితదత్తుఁడు గలఁడు. పాప మా ధర్మరాజు నాయందు కృప

వహించి నీ జనకుఁ జూపి నీ చరిత్రము నంతయుఁ జెప్ప చే నచ్చెరువంది నీ తండ్రి కెట్టులయిన మోక్షముఁ బ్రసాదించ నెంచి యిటకుఁ దెచ్చితి. నీ వింకనయిన నీవెఱ్ఱితపము లావలఁ గట్టిపెట్టి సితదత్తు నస్తుల నుత్తమజలముల ముంపునది. ఇదె పిలిచెద చూడు'మని తా నంతరిక్షమున సితదత్తాకారమున నుంచిన చతుర్ముఖుం బిలువ నతండు కన్నీరొలికించుచు వంజరుముందుఁ బడి, 'అన్న ! వంజర !' నాకష్టము లేమని వచింతు? వల దన్నకొలఁది నామాటలు తోసిపుచ్చి గంగ కని నీవు వెడలగనె పుత్రవాత్సల్యంబునం జేసి యనువులఁ బాసితి. అంత భయంకరాకారులగు నిగ్గఱుయమభలులు నాపాత్రములం గొని ప్రేతపతిసన్నిధిం బెట్టఁ జిత్రగుప్తుఁ డను మంత్రీపుంగవుఁ డొక కవలయ విప్పి సూర్యతనయతో 'మహాప్రభూ ! ఈ జేని కొకకొమరుఁ డుండియు సీతఁ జెంత సెప్పినను వినక గంగాస్నానమున కని వెళ్ళినపు డీతఁడు మడిసె. పుత్రుఁ డీతని యస్థుల గంగోదకంబులం గలుపనికతన నిఁడను దండనాహ్లాదని వచింప విఘోరగములు న న్నెన్ని యోవితముల బాధింపఁదొడఁగె. శీమన్నారాయణపాదార విందసేవాతత్పరుఁ డగు నారదుండు నాపాత్రముల సఱఁ జేంచె. కుమారరత్నమా! ఇప్పుడైన గనికర మూని "యపు త్రస్య గతి రాస్తి" యను వాక్యమునుబట్టి గంగోదకముల నామేని ముంచి పదునాల్గుతరములవారిని బంధవిముక్తులఁజేసి యశస్సు నార్జింపు'మని చెప్పి కపటవేషమును వానికడ విడిచి

బ్రహ్మయు నారదుండును దేవేంద్రుపాలి కేగి తత్తపోవిఘ్నార్థంబు విధి నంతరిక్షమున నిలిపి తాఁ జేసిన పన్నగడంగూర్చి నారదుఁడు సెప్ప నాపురందరుఁడు సహస్రనేత్రముల నానిందా శుక్రపులు రాల్పుచు దేవమునిం బెక్కు తెఱఁగులఁ గొనియాడి నుఖం బుండెను.

వంజరమహిపాలుఁడు తనజనకు జితరతనామకలక్ష్మీ నమన్విత నొనర్ప నెంచి వింధ్యపర్వతప్రాంతారణ్యమున మురారిపీఠియుఁ డగు శంభునిఁగూర్చి ఘోరతపంబొనర్చు చుండెను. కొంతకాలమునకు నే కైలాసవాసుఁడు సర్వవ్రతం చములఁబుట్టించి పోషించి గిట్టింపనమర్థుఁడో, యేభక్తమం దారుఁడు కపాలమనెడు భిక్షాపాత్ర తనహస్తమున ధరియించి మొదటిభిక్షుకుఁడు తానని ప్రపంచమున నితరుల యాచింప మని విష్ణువీగు మూఢుల కజ్ఞానము నశింపఁజేయఁదలపెట్టెనో, యేవరమేశ్వరుఁడు గట్టులతేని ముద్దులపట్టిం జేపట్టి గార్హస్థ్య ధర్మమిట్టిదని బోధించెనో, యేభగవంతుఁడు సర్వజనుల సంరక్షింప నెంచి పవిత్రమగు గందానదిన జటాజూటమున బాలేందుబింబముతోడ ధరించెనో, యేనజ్జనపీఠియుఁడు సుహృద్భావమున వినముమెనవి ముల్లోకము లుగ్ధరించి మృత్యుంజయుఁడని యెన్నబడుచుండెనో, యట్టి పరమపావ నుఁడు లోకరక్షకుఁడు ముక్కంటి వంజరు నెదుట సాక్షాత్కరించి 'వత్సా! నీ కిష్టమగు వరంబువేడు' మన నాసితదత్త తనూభవుఁడు ముకుళిత కరకమలుం డయి.

‘కం! సవనాశనహృత్తామర
 సవనాంచచ్ఛంచరీక! సర్వేశ! హారా!
 సవనాశనకృతినాట్యో
 త్సవ! నానాదురితమార! సకలాధారా!

ఎల్ల ప్రపంచముల నీ వుండువు. ఎల్లయు నీలోనుండును. సర్వజ్ఞుడవగు నీ వెఱుంగరానిది లే దయినను దేవర యడుగు టచే జెప్పకతప్పదు. మజ్జనకున స్థివంజరఁబును గంగానదిలోఁ గలిపి కృతార్థుడ కాదలంచెద. ఈశ్వరా! నీజటాజూట వాసిని యగు సురావగను బ్రసాదించవే! 'యని భక్తుఁడు పార్థింప నాశిష్యవత్సలుఁ డద్దానిఁ బ్రసాదించెను.

గంగాదేవి వంజరుంజూచి, ‘రాజా! నే నతిత్వరితగతి భూలోకమున కేతెంచునపు డీవు నాకన్న మున్నుండుగఁ ఁఱుంగులెత్తుచు నీపితృస్థివంజరమున్నస్థానము సూపవల యు,లేదేని నీకేఁ బ్రసన్నురాలఁగా'నని వచింపనాభూరమణుఁ ‘ఛోతల్లీ! సర్వలోకములఁ దానయి సర్వమును బరీక్షించు పరమపురుషుఁ డగు నాదివిష్ణువు పడపద్మముల నుద్భవించి త్రియత్త్రింశతోక్తిదేవతల ననవరతము బవిత్రులఁజేయుచు భూలోకమునంగల యెల్లనదులలో సర్వోత్కృష్ట వని పేరుఁ గొని యొక్కతూరినీలో సవగాహమానులయినవారల కమిత సౌఖ్యముల నొనఁగుచుఁ బాతాళమునఁ బ్రవహించి పాపుల కెల్లఁ బద్మనాభునివాసస్థానమగు వైకుంఠముఁ బ్రసాదించెడి మహాత్ము నీయదికాని యితరులది కాదు. లోకమాతా! ఆది శక్తిస్వరూపిణివగు నీ వలిగిన ముల్లోకము లుండునే? అధముఁ

డనగు నే నెంత? నాపయిఁ గరుణింపవే?'యని వేడ జేవనది సంతపించి నాకంటెముందుజనటకై నీవు సర్వజగన్నాథుం డగు శ్రీమన్మహావిష్ణుంగూర్చి తపంబునేసి గరుత్మంతుని వాహనముగఁ బడయు మని వచించి యదృశ్యయయ్యెను.

భాగీరథిచెప్పినచందమున సుగుణపుంజ మగు వంజ రుఁడు బహుదోడ్డతపంబొనర్పసంయమింద్రీహృద్దేహంబుల సన్ననిదీపకళికచందఁబున గోవర్ధనాచలకహరములఁ దిరుగుచుఁ బలువన్నెలుగల మేఘనాథునిభంగి నానావర్ణంబులు గల సురభినముదాయమును గాపాడుచుఁ జంద్ర బింబమువంటి శుగ్ధస్ఫటికసంకాశం ఒగు శంఖము మొఱయించుచుఁ గాలముబుచ్చిన భగవంతుఁడు రాజీవలోచనందై ప్రవ్రేక్షమయి 'రాజశేఖరా! నీ యీశ్చిత మెయ్యది' యన సలేడు 'శ్రీనాథా! కాలత్రయపూవుడ వగు మురహరీ! నల్లనయి తుమ్మెడతెక్కలఁబోలు నీ ముంగురులును సాగనగు వగనారవిందమును విశాలమగు నేత్రయుగ్మమును దొండ పండునేని సగఁబాలు కాంఠిమంతమగు నధరంబును బ్రకాశ వంతము లగు చెక్కిఁగ్మను సజ్జంబుబోలు కంఠంబును కాంతి మంతంబులగు మకరకుండలస్వయమును సలేనాభియు నెత్తగు భుజములును నీలమేఘశ్యామమగు శరీరమును భూమి యను పాదములును శిరస్సను నంబరమును వేదంబులను నచ్చావ్య సంబులును గలిగి యెల్లస్థలములఁ బ్రకాశించువానిఁ ద్రిలోకసంరక్షణాత్యంతదక్షుండైనవాని నిన్ను మనోవాక్కాయ కర్మములచేత వడూర్పుల లోపఱచుకొని దివ్యదృక్కులలోఁ

గాంచని క్రూరజన్ముడు పాపాణంబురీతి వ్యర్థజన్ముడై ము
ముటువు కాజాలడు. నారాయణా! ఈవు భక్తాగ్రగణ్య
లకుఁ గొంగుబంగారమువు. శేషశయనా! సురావగను భూలో
కమునకుఁ గొంపోవుటకు దారిజూప నాకు వాహనముగ
వైనతేయుఁ బ్రసాదింపవే' యని కోర నా లోకలోచనుఁడు
“తొల్లివంజరుఁడు కర్కటిబిడ్డగ నుండి గంగాప్రయాణోన్ముఖుం
డయినపు డొక్క విహంగమము వానిం జంపి భక్షించుటచే
“భృత్యపాపం సృపం వ్రజేత్” అను న్యాయముచొప్పున గరు
త్మంతుఁడు వంజరునకు వాహనం యి యతని సఫలికృత
మనోరథుంఁగావించున” దని వచించెను.

మరారివాహనరాజ మగు గరుత్మంతుఁడు వంజ
రశ్రేష్ఠుఁ డెక్కుడు లోకమాత యగు గంగ వృషకేతుజడల
నుండి బయలు వెడలి గరుత్మంతునికన్న మున్నందుఁ బోవల
యు నన్నకోర్కితోఁ దానును సురనదికన్న వేగంబ చనవల
యు పని వైనతేయుండును దమతేమమనంబుల నిశ్చయించు
కొని యన్యోన్యజయాభిలాషులయి పరువులెత్తుచుండ ధరా
ధరములు సుగ్ధనగ్ధుగను మహీదుహములు చెల్లాచెదరుగను
ఓశుపత్యాదిఒంతువులు తండోపతండఁబులుగను నశింపఁజేసి
యూర్ధ్వలోకముల కఖండభయోత్పాతంబు నాపాదించుచు
నధోలోకవాసులు నివ్వెఱవడిపోవుచుండ జలనిధులు పొర్ల
దిక్కులు మాఱుమోత లీన యక్షకిన్నరకింపురుపాదులు
స్తోత్రము నేయుచుండ నావిష్ణుపుత్రిక సితదత్తుకృతకళవంబు
ఁయి తళతళమెఱయకాంతులతో బొరబొరనప్పొంగు

ధ్వనులతో దుమికి పాతాళమున కేగెను. బొల్లిమోము పులుగు రమానాథుపాలికిం జనియెను. వినిర్మలస్నిగ్ధ పావన గంగా జలంబులం గపటరూపముననన్న సీతదత్తుకళేబరిము న్నిక్తమగుటంజేసి నాకలోకమున వసించుచున్న సీతదత్తుడు సత్యలోకమున కేగి సుఖంబుండె. వంజరుచే వ్యోమకేశుజటా జూటమునుండి భూలోకమునకుఁ దేబడినకతన గంగకు వంజర యనునామాంతరముగలిగి మధ్యమలోక వాసులకెల్లరకు ముక్తి ప్రదాయని యయ్యెను.

ఓ బ్రహ్మచారీ! కృతజ్ఞతకు ఫలము పితృభక్తి. పితృ దేవతల నుత్తమగతి కంపుటకు శల్యములు పుణ్యనదులందుఁ గలుపుట జగద్వితము. అత్యంతభక్తితోఁ బితృశల్యములపై హరజటాజూటాంతస్థితయగు గంగను పాటించి తన నామ మును బ్రహ్మాండమున నిల్పి పితృభక్తిపరాకాష్ఠను లోకమున కుఁ దెలిపియున్న వంజరుడు ప్రశంసార్హుడు గదా!

VII

అన్నదానమహిమ.

శ్రీమంతం బగు భరతఖండంబున నున్నత ప్రాకార
 విరాజితంబును సముత్తుంగసౌధపాలీవిభ్రాజితంబును సనేక
 హరిహరాలయావళిమండితంబును సమధికానుకూల్య సంప
 త్సంశోభితచాతుర్వర్ణ్యగణనీయంబునునయి భూరమణీమణినూ
 పురాయమానంబగు పుష్పవతీపురంబు గరంబు బ్రకాశిం
 చుచుండు. అందు నిఖిలనిగమాగమపారగుండును వట్టాత్మ
 రహస్యవేదియుఁ బ్రతిపదోజ్వలరసవత్కవితాసతీమనోహరుం
 డును నగు శంభుశర్మయను జ్ఞాహ్మణుం డొక్కండు గలండు.
 అతనికి వేదత్రయంబునా మూర్తిత్రయంబునా శక్తిత్రయం
 జునా మించు పవిత్రంబగు పుత్రత్రయంబు వఱలా. వారు
 కేశవశర్మ నారాయణశర్మ మాధవశర్మ యను నామంబుల
 నొప్పి చతుర్దశవిద్యాపారంగతులయి సత్కులజాతలగు లక్ష్మీ
 వేదవతీ రుక్మిణి యను కన్యకలం బెండ్లాడి స్వస్వకృత్యముల
 నప్రమత్తులయి ప్రవర్తిల్లుచుండిరి. అందు మాధవుం డనుదినం
 బును బరమేశ్వరు నీరీతి యారాధించు.

‘సీ॥ ఆవాహనంబు జ్రహ్మాండపిచండున

కాననంబు హృదంబుజానననునకుఁ

బాద్యంబు పావనపదపయోజాతున

కర్మంబు విష్ణునేత్రార్చితునకు

నాచమనీయ మానేచనకముఖాన

కవగాహనము మస్తకాపగునకు

నంబరయుగము దిగంబరునకు జందె

మహి యజ్ఞసూత్రున కమలగంధ

గీ॥ మత్తుత ప్రసవదశము లవ్యయునకు

ధూపదీపము ల్వివ్యస్వహూపకునకు

నాదిమాపోశనము గరుణాంబునిధికి

బాలుఁ బంపు నై వేద్యంబు భవహరునకు'

నారాధించి పరమేశ్వరహాపులు కాదలంచి బ్రాహ్మణుల సభక్తిగ భార్యానమేతుడయి పూజించి చతుర్విధాన్నములఁ బరితృప్తుల నొనర్చుచుండు.

అతిథిసంతర్పణంబున లోకోన్నతకీర్తి నార్జించిన రుక్మిణీమాధవశర్మలవై భవంబు సూడనొల్లక దోడికోడండు లక్ష్మీవేదవతు లాండాదులు వేరేర్వర కేశవనారాయణ శర్మల కేకాంతమున నిట్లు దుర్బోధ లాస్పంగడంగిరి. పిత్రీయంబును మీస్వార్జితంబునగు నశేషధనంబుల నతిథులనియు నభ్యాగతులనియు గురువులనియు స్వాములనియు వెచ్చించుచుఁ బేరుప్రతిష్ఠల నానందాంజలిపనేల' మీ రుదాసీనులరై యుండనేల! అది యలుండ నాచిడ, యాసుసాధ్య, యారుక్మిణి కార్యకరణంబుల మమ్ము జీరికింగొనక సూత్రపోటి మాటలఁ దృణీకరించు చుండు, ఇద్దాని నెంత కాల మని సైరింతుము? ఇక సోదరోత్తముండు నెక్కాలంబు తనసతి బా'

హిం దలవాకిట ధరించు హిరణ్యగర్భకన్నను నిరంతరంబు
తనగృహిణి ననపాయని గమన స్వక్షుప్థలి వహించు కం
జాక్షుకన్నను సార్వత్రికంబు తనసతిం సగభాలు శరీరంబున
నిడి మన్నించు చంద్రశేఖరుకన్న మిన్న యని హృన్నాళీ
కంబున నెన్నుకొని సర్వస్వ మాయక్ష్మిణిపాలనర్చి యాపెకు
దానుడై తృణీకృతసర్వలోకుండై యణిమాద్యప్తసిద్ధినంప
న్నుంచువా మిన్నుముట్టుచుండు. దుర్భరంబగు నీపరాభవంబు
మీ రెటు లోర్చివరు మే మింక మఱొక్కక్షణమేని పైపఁ
చాలము మా యనువులయెడ నెనఱునెదరేని తేజస్వీ వేత్స్వ
ట్టుడు. ప్రాణాలగు మీకు స్త్రీప్రకృతి యంతకన్న నెక్కుడు
వక్కాణింపదు. కర్తవ్యంబు సత్వరంబు తలంపుడు. తలంచు
టకా దాచరింపుడు. అటుకాదేని “విప్రాపశ్చిమబుద్ధయః”
అను మహావాక్యమునకుఁ బదవాక్యప్రమాణపారీక్షులగు తా
ము సర్వంకషవ్యాఖ్య నొసర్పఁ గడంగుదురు. సత్యము.

మఱునాఁ డగ్రజులు సోదరు రావించి, ‘తమ్ముడా!
మనము కలసియుంట కోడండ్రకు గిట్టుటలేదు. పిత్రార్జితమా
కడు స్వల్పము, వ్యయమా యాజ్ఞానముకన్న వేయిమడుగు
లధికము. నీ యొనరించు యన్నదానమునకా పరిమితిలేదు.
సుగుణపుంజములతో జన్మించిన నీకు స్వభావజన్యమైన
యతిఫలంతర్పణమా దుస్త్వము. కాన “స్థితస్య గతిశ్చింత
నీయా” అనెను న్యాయము చొప్పున పిత్రీయమును భాగత్ర
యమునఁ బంచుకొని యథాశక్తి సన్మోహనసాహాయ్యంబులతో
గాఢజ్ఞేప మొనర్చుకొనుట మనకు గడుంగడు సమంజసము,

మనకే కాదు లోకముల నన్నదమ్ముల కేరికైన నిదియే పరమధర్మ' మని వచించిరి.

అహా! కాలవైషరీత్యము! నద్గణగరిష్ఠుడును సదా చారపరిపూతుడును నగు మాధవశర్మకర్తృకాన్నదానమే యన్నదానము. అట్టిశ్రోత్రియాన్నదానము ఎన్నిజన్మములలో చేసికొన్న సుకృతవిశేషంబుననోగాని సిద్ధింపదు. శూద్రశ్రాద్ధాన్నమును భగవదనివేదితాన్నమును బుంశ్చలి యన్నమును నవీరునన్నమును భుజించువాడు మాంస భక్షణజనితపాపము నొందును. శూద్రయాజకు నన్నమును వైద్యకద్విజునన్నమును దేవలాన్నమును గన్యావిక్రేతృనన్నమును నుచ్చిష్టాన్నమును బర్యుషితాన్నమును భుక్తశేషాన్నమును శూద్రాపతియగు ద్విజునన్నమును వృషభాధిష్ఠితద్విజునన్నమును నదీక్షీతద్విజునన్నమును శవ దాహకునన్నమును మిత్రద్రోహియన్నమును ఊధ్యాసాక్షి యన్నమును భక్షించు పాపాత్ములు భగవన్నివేదితాన్న భక్షణమున బరిశుద్ధులగుదురు. భగవద్భక్తుడు శ్వపచుఁడైనను వంశము నుద్ధరించును. అజ్ఞానంబుననైన నిర్మాల్యమును గ్రహించిన యనేకజన్మాదితపాపములనుండి విముక్తుఁడగు. జ్ఞానమున భగవన్నిర్మాల్యమును గ్రహించినచోఁ గోటిజన్మాది తానేకపాతకనిర్ముక్తుఁడగుట కెట్టిసందియము గన్పట్టదు. ఔకార కాలమహిమ! కేశవనారాయణశర్మలు శృతవంతులయ్య సర్వదానముల నుత్తమోత్తమమైన యన్నదానము నొనర్చు నక్షణని వేటువెట్ట సాహసించిరిగదా!

అగ్రజా లిరువురు సోదలు వేటుసేసిరి. అన్న లిద్ద తేక ముగనుండి పెక్కుసంతానముం బడసి యీదఁజాలక యజ్ఞ నాంధకారబంధురం బగు సంసారకూపమునఁబడి దారిద్ర్యము తేట్టుముట్టాడుచుండ, మాధవశర్మ వయస్సున బిన్నయయ్య గుణములఁ బెద్దయగుడు సౌజన్యమున నెల్లయతిథులతోపాటు సపుత్రకళత్రంబుగా తన యగ్రజద్వితయంబు రాఁ బిలిచి గుణఖనియగు రుక్మిణి యపన్యభక్తి సాయపడ నకాలమునకు జతుర్విధాన్నముల సంతృప్తులఁజేసి వీడియమొనంగి యాద రింపుచుండు.

ఇట్లు ననుచుండ నొక్కనాఁ డతని యిల్లాలు నాథు చాలికిం జని 'స్వామీ! మన మనవరతము విప్రసమారాధన తత్పరులమై బ్రాహ్మణోత్తముల కన్నమిడుదుమే. దానం గలుగు పుణ్యవిశేష మెయ్యది? ధర్మచారిణి నగు నా కనుగ్ర హంబున బోధింపుఁ డనవుడు నతఁ 'జోపద్వాక్షీ! పెక్కు రతిధి సత్కారము మంచిదని చెప్పవెంటిగాని యందలి ఫలిత మెట్టిదియో యెవ్వరు సెప్పినవారుగారు. నేడు మన నుద్ధరింప నేతెంచు బ్రాహ్మణోత్తముల గొనియాడి తద్విశేష మెఱుం గుద'మని చెప్పి నాఁడు తన యింటికిరుఁగుదెంచిన భూసుర శ్రేష్ఠుల చక్కఁగ గారవించి, 'సర్వశాస్త్రసారంగతులగు నోభూసురోత్తములారా! మాయెడ నెనరుంచి యన్నదాన మహిమ నెఱిగింపు' డని కోరిరి. విద్వద్బ్రాహ్మణ సంఘ మాప్రశ్న కుత్తరంబిడనేరక యన్యోన్య ముఖావలోకనంబు లకుఁ గడంగుడు శివశర్మయను బ్రాహ్మణుం డొక్కఁడులేది

‘గృహమేధీ! నీ యడిగిన సంప్రశ్నమున కుత్తర మిచ్చునట్టి నేర్పు వేయినోర్లుగల చిలువలతోనికీ గలదేమో? సహస్ర కరములుగల సూర్యభగవానుడు వ్రాయఁగలఁడేమో? యన మానవమాత్రుం డెట్లుత్తరం బీగలఁడు? నీవడిగినదానికి జగజ్జననియుఁ గాశీపురీవాస్తవ్యయు సదాశివుకుటంబినియు నగు నన్నపూర్ణామహాదేవియె యుత్తరము ‘సెప్పఁగల’ దనవుడు మాధవశర్మ రుక్మిణిఁగాంచి ‘విధుముఖ! వింటివా విపురీవాక్యము’ తేపకడ వారణాశి కేగి భాగీరథిన్నా తుండనై నవరివారులగు యన్నపూర్ణావిశ్వేశ్వరుల నవవిధభక్తి నారాధించెద. శ్రీమదన్నపూర్ణామహాదేవి కటాక్షమున నన్న దానఫలంబు నెఱింగి వచ్చెద. నే వచ్చుదనుక బ్రాహ్మణారాధనంబున లవంబును గొఱంతవడకుండునట్లుచరింపుమీ’ యని చెప్పి క్రోఁగంటివ్రసారంబుల నాయువతి సంతృప్తంచేసి కాశి కేగెను.

హిరణ్యగర్భప్రముఖనిఖలనుధాంధశ్శిరఃకిరీటమణిగణ ప్రదీపనీరాజతపాదారవిందపీరుండగు కంజాక్షుండు పుష్పవతీ పురంబుననుండు రుక్మిణీసతింఁజేరింపనెంచి యట్టడరిదుర్రాలునిగా నొసర్చినను యాపెతన నై జపతి దేవతాత్వమాహా త్యక్తిమున నావంతియు లోటురానీక బ్రాహ్మణ సమర్పనంబొనర్చుచుండె. ఒక్కనాఁ డాదివిష్ణుఁడు యంతంబృష్టినొందక వికృతాకారంబున వృద్ధబ్రాహ్మణవేషధరుండై మాధవ శర్మగృహంబుసేర నాపతిప్రతాపిరోమణి యాతఁడు కపట వేషధారి యని తలంపక యెంతదవ్వలనుండి నడచివచ్చెనో

యని డస్సియున్నవానిఁ గూర్చుండఁజెట్టి యడుగులు గడఁగి
 విననకట్టచే నేదదీటునట్లు వినఁటచు 'స్వామీ! ఎటనుండి యెట
 కేగుచు మముఁగృతార్థులఁజేయ నిటకువిచ్చేసితి'రనియడిగెను.
 అంత నాపరంధాముఁడు, 'పతివ్రతాశిరోమణీ! ఆశేతుహిమా
 చలపర్యంతముంగల దివ్యతీర్థముల నేవించు యస్మాదృశుల
 కొక స్థలమునుండి మఱియొకచోటి కేగుటయ న్యభావంబు.
 నేఁడు భవదాతిథ్యమునొంద మిన్నంది యానందింప నిందుఁ
 బ్రవేశమునకు మూలకారణము. అమ్మా!' నీవు కడు పుణ్య
 రాశి వని విందుము. కడుంగడుదూరము పయనమునేసి
 డస్సి యున్నాఁడ. కృపవహించి త్వరితముగ వంటకంబునేసి
 జేయుము. "జీవనంబు తుణభంగురం"బని వచింతుగదా ?
 నీవు పచనమొనర్చి పెట్టవలకు ననువులుండు నట్లగపడుట
 లేదనవుడు నా సాధ్య వంటచేయనెంచి వీక్షింపఁ గుండలో
 తండులంబులు నిండుకొన్న మనంబుననండు ధైర్యమున
 నడుఁగునంగల కొన్ని గింజలుమాత్రము లభింప వానిం
 గడఁగి పచనమునేసి యుంచ వివ్రహాపాభిధేయాభిశోభి
 తుండగు మాధవుం డామెను పెక్కుతెఱఁగుల గారుమాట
 లాడుచుండ, లెక్కకు మీఱిన పెక్కురు బాప టున్నురున్ను
 రినుచు తలుపు నెట్టకొని లోనికిరా వారల నెల్లర స్నాన
 మాడుడని ప్రార్థించి నీళ్లకడవల క్రిందనున్న యిసుకను చేట
 లతో చెఱఁగి పచనమునేసి యెల్లరకును వడ్డిసోపేతముగ
 భోజనము పెట్టెను.

అంత “సభ్యాగత స్వయంవిష్ణుః” అను మహావాక్యము నకు సర్వంకషమగు వ్యాఖ్యాన మొసరుపఁ దలంచి శ్రీమన్న హావిష్ణుండు.

నీ! ప్రేయకంకణాంగదహారకుండల

ప్రభ లలితస్ఫూర్తి బరిధవిల్ల

సవరత్నకీలితోన్నతకీరీటద్యుతు

లాశావకాశంబు సలమిశోసఁగఁ

గటివిలంబితహేమకాంచీవిలగ్నమై

రాజితీప్రతారంబు మెఱయ

శ్రీవత్సకాస్తుభ శ్రీసమాయుక్తమై

తులసికాదామంబు తొంగలింప

సతిరయంబున గరుడవాహనసమేతుఁ

డగుచు విష్ణుండు శంఖచక్రాది విశ్రు

తాయుధంబుల ధరియించి యాపఁ బ్రోవఁ

దత్తణంబున నచటఁ బ్రత్యక్షమయ్యె.”

పుండరీకలోచనం డట్లు సాక్షాత్కరించి రుక్మిణితోడ,
 “నో సతీతిలకమా ! నీగుణంబు లగణ్యంబులు. తొల్లి యొక్క
 స్త్రీలలామగాదె తన యసమానపాతివ్రత్యమహిమచే జెని
 మిటికోర్కి నెఱవేర్చినెంచి యాతని పదపద్మముల మూర్ధ
 మునదాల్చి మహారణ్యమున వెడలుతఱి యప్పాదము లొక
 ఋషిపుంగవునకు తగులుడు నలిం దలిగి వద్మబంధపు డుద
 యించు లోపల నతం డస్తమించునట్లు శపియింప విని తత్పతి
 భర్తప్రాణసంరక్షణార్థమయి సూర్యుం డుదయింపకుండు

నట్లననెట్టె. అంత పతివ్రతాశాపభీతుండయి భానుండుదయింపమి కాలచక్రగమనమునకు నిరోధంబగుడు పద్మగర్భాదులు సుమతిం బ్రార్థింప నాపె తన భర్తప్రాణములకపాయము వాటిల్లకుండు పద్ధతిని ననసూయ హితవుగొని సూర్యుఁ డుదయించుటకు సమ్మతించె :

విగతప్రాణుండగు సత్యవంతుమేని నొక్క వృక్షమూలంబున భద్రవృక్షచి జమునివెంటనంటి తడనుగ్రహంబున నస్తనూనులకు కన్నులును రాజ్యమును దన జనకునకు నూలుగురు పుత్రులును దన కొక సుతశతముం బడసి భర్తప్రాణములఁ బొంది సుఖమున్న సావిత్రి రమణీశిరోమణికాదా?

పెద్ద ముత్తైదు నని పేర్కొంచి యనవరతి మంబరవీధిఁ బతిననుసరించియుండు నరుంధతి సతీరత్నమని యెఱుంగుదు. యోగ్యురాలగు గృహిణి సహధర్మచారిణియై గృహకృత్యములను చక్కగ నిర్వహించుచు; భర్తకు సంతతినిచ్చును; సర్వవిధముల భర్తకు సాయపడుచు; భర్తప్రసన్నులపాదన విచారములేప్ప యన్యచింతగలిగియుండదు. సత్కళిత్రమే ప్రపంచమున ధర్మసాధన కుపకరణము; గృహనీతివిద్యకు గృహము; విమలచారిత్రికి కార్యకము; వంశస్థితికి మూలకందము; సద్గతి కారణము, గౌరవమునకుఁ గారణము; సిరగుణములకు నిలయము; హృదయాహ్లాదమునకు సంజనకము. సత్పురుషునకు ప్రపంచములో నకలసద్గుణగరిష్ఠురాలగు భార్యకన్న నితరము లేయ్యవియుఁ బ్రియములు గాఁజాలవు. భార్యపుత్రాదుల గౌరవించెడు పురుషునకెట్టి విషమప్రదేశ'

ములయందును నెట్టి యాపత్సమయంబులయందును నప్ప
తిల్లిన యిక్కట్లు లెల్లయు భాననికాంతిచే గరగిపోవు
మంచురీతి మటుమాయమగును. ఓపద్మముఖ! భూసురవంశ
వతంసులెల్లగును వివిధములగు మజ్జనభోజన పూజనాదిక పరి
చర్యలమూలమున సంతసంబు నేకూర్చి రక్షించు పరిమళతి
వ్రతాశిరోమణి వన నీవచెల్లెదు. నీకీప్తమగు వరంబు నెద్ది
యేనిం గోరు' మని పుండరీకాక్షుడు మృదుమధురవాక్కు
లతో నుడివెను.

ఆ విప్రనతి పరమానందభరితురాలయి కరిములు
మొగిల్చి, 'జగదాధారా! సోమకాసురుండు తన్నుండిన
వేదరాశి మత్స్యవతారంబున దెచ్చి పితావహనున కొనఁ
గితివి. భక్తమందారా! దుర్వాచకోపస్వభావుండగు దుర్వా
సుని శాపాగ్నిచే నిలింపుల సర్వభాగ్యంబు లంభోనిధిండ
మండరపర్వతమున కవ్వముగను వాసుకిని తరిత్రాడుగను
దేవదానవులు మధించువారుగ నొనర్చి యాదికూర్మము
రూపముం బూని సమస్తైశ్వర్యముల గీర్వాణులొనఁగి దివ్య
వలం గోమలాంగినిం బండిలీపి. కయోపయోనిధీ! శిఖిశిఖాగ్ర
భాగమున నొప్పు గోళాకాఠాధూమంబుభాతి విలయకాల
మన కిటివై జలార్కణమున మనఁగన్నన్న భూగోళిముపైకెత్తి
భోవన్నిశితదంష్ట్రాగ్రమున హిరణ్యాక్షు రూపు మాపిటివి.
కీచులనయా! భవల్కరాగ్రములచే లోకకంటకు హిరణ్య
కశిపు నృసింహవతారముదాల్చి పరిమార్చితివి. భవన
విద్యేషిగబాంకుశా! దితిసుత నిర్మూలనాకాంక్షివై మరుగుజ్జు

వేసమున బలిని మూఁడడుగుల మేర వడిగి ముజ్జగంబులు
 నీవయ్యై రక్కసుల జక్కడఁచి బలిని బాతాళమున కణఁగఁ
 దొక్కి దేవతలఁ బోషించితివి. పితృవాక్యపరిపాలనాదత్తా!
 జనకు నన్నజ్ఞ జననిని సోదరులను గఱఁగుగొడ్డంటఁ దెగ
 నఱికి జమదగ్ని సమందానందమున నోలలాడించి దివ్యవర
 ప్రసాదమునఁ బునర్జీవితముల నొనర్చి పడిపంథి రాజచూడా
 మణుల నిఱుచదియొక్కమారు చీల్చి, చెండాడి, స్వర్లోకమున
 కంపితివి. దానవాంఛకా! భవన్నిశితశరాసారంబులచే
 లోకవిద్రావణుండగు రావణు నపుత్రమిత్రకళత్రంబుగఁ
 బరిమార్చి భూసుతను దెచ్చిన మేటిధీరుండవీవు. లోకరక్షకా!
 దుష్టసంహరణార్థమయి ఫణిరాజమగు నాదిశేషు బలరాముఁ
 డను పేర నదభవింపజేసి శ్రీకృష్ణుండవీవై క్రూరశాత్రువ
 ప్రాణానిలములఁ గొనవా? పరాత్పరా! పురుషోత్తమా!
 సమస్తభోగముల విడనాడి దుష్టమృగభూయిష్టమగు సరణ్య
 ముల కేగి కఠికితానేలసెజ్జలు సుఖప్రదము లని భావించిన
 బుద్ధుండవీవు. వ్యాపీకేశా! మధ్యమలోకపుదుర్మార్గులు
 టుట్టిత్తికి గడుంగడు నలిగి శంభయను గాఢమున స్వయం
 వ్యక్తుండవై యుద్భవించి పాపుల హుళుహుళి నూత్నసిద్ధాం
 తముల నెలకొల్పెడువాఁడవీవకాదె? పురుషసింహమా!

క॥ మాయాపదఁ బొపుము వా

లాయ మశక్తులము “దుర్బలస్య బలం రా

జా”యని యజేయుఁ ద్రిజగ

న్నాయకుఁ జక్రధరు నిన్నె నమ్మితిమి హరీ!”

యని చరణ సలిసంబు వ్రాసెను.

ఉజ్జ్వలగుణరత్నరత్నాక్షిపండగు నామహావిష్ణు వామ హావతిదేవతం గని, 'సాధ్వీమణీ! బంగరునకు పరిమళం జల్పినభంగి శ్రీమన్నారాయణపాదారవింశనిరంతరధ్యానాన క్తమగు నీచేతస్సు సుగుణసంపత్తి కెందులదెచ్చు. ప్రపంచమున నన్నదానఫలమును మించిగ నుక్తతం బేదియు లేదు. మీదంపతు లనవరతము నను సంతోషింపఁ జేసితిరి. మీ మనంబున నుద్భవించిన నిరంతరదైవభక్తిని జ్ఞాన సంపత్తిని శౌచ్యుగ మెచ్చితి. నీ యీశ్వరశతంబుల శీఘ్రమ తెలుపుము సకలీశ్వరమనోరథురాలుగా నొనర్చెద' నని నీలమేఘశ్యాముఁడు మేఘగంభీరారవంబునఁ బలికెను.

సకలసంగుగగిష్ఠురాలగు నావధూమణి, 'లక్ష్మీ మనోహరా' నిచ్చలు నీ పరపద్మములయందు తగగని బత్తియు నతిథిపూజయం దనవరతాసక్తియు సుగుణవత్సం తాననుపత్తియుఁ బదంపడి ముక్తియు నొనంగ నీవ మాపాలి భాగ్యంబ' వనుట భక్తహృదయాజ్ఞాభాస్కరుం డగు భగవా నుని నిండుమనంబున

“లవ్యధా శరణం నాస్తి త్వమేవ శరణం మమ

తస్మా త్కారుణ్యభావేన రక్షరక్ష శార్దూల.”

అని స్తోత్రమునేయ హరి యాయమమనోరథంబుఁ దీర్చ నెంచి కరుణాతిశయండయి సకలకిల్బిషహరిణసమర్థం బగు తీర్థంబుల నవగాహు లయి భక్తజనస్తోత్రపాత్రం బగు వైకుంఠమున కేతెంచున దని వచించి యదృశ్యుడయ్యెను.

పుణ్యతీర్థమగు కాశికః జేరిన బ్రాహ్మణోత్తముఁడు
భాగీరథీతీర్థములయందు నవగాహుండై కమలేశ్వర భర్తృ
హరిశ్వర నీలకంఠేశ్వర త్రిలోకేశ్వర మాతంగేశ్వర మణికర్ణి
కేశ్వర గంగాశ్రీసంగమేశ్వ రాదితములగు శివలింగస్థాన
ములఁ గనుచు నన్నపూర్ణం బూచింపుచుండు నొక్కనాఁ డా
హైమవతి భక్తుని సందియంబు వాపనెంచి దేదీప్యమాన
మగు దివ్యవిగ్రహముతోఁ గ్రీవ్యక్షిప్తై 'భూసురోత్తమా !
నీ మనంబునం గలుగు సందియంబు దీర్చ పరమేశ్వరుం డగు
విశ్వేశ్వరుఁడుతక్కు సన్మలు నేరరు. నా యెఱింగినంతఁ
జెప్పెన విషము. హిమనత్స్పర్శము చేసెన వారణగంగ య
సంబరఁగు శబ్ద ప్రవహించుచుండు. అ చదిగట్ట న సమస్తవస్తు
భరితంబులగు విషణిపీఠుల నొప్పారు హేమవతీనగరంబు
గలదు. సర్వజనాంగీకారముగ పరిపాలనఁజేయుచు సదా
బ్రహ్మచారి యని స్వేచ్ఛసె యంగీరుడను రాజు పతి
ప్రతాపిరోవణియు వై వారాధనతత్పరయు నగు
మమలి యగు దానితోఁ జూడఁపురి మొనర్చుచు సంతాన
కాంక్షచేఁ బెక్కువ్రతము లొనర్చుచుండు. భూసురాగ్రణీ!
నీ పాపటి కేగి మదీయానగ్రహంబున వారిల కొక నవ
మిస్కథాకారుఁ డగు సంపన్ను డుద్భవించుననియు మాతృ
గర్భము వీడి పురిటింటిలోఁ బడెను కుఱ్ఱు డన్నదానఫలమును
గూర్చి చెప్పననియు బుతుని డుద్భవించగనే తెలుపవల
సిన దనియు నా భూరమణుచకుం బట్టపుడేవికిం దెలుపుమని
వాక్యార్చి యంతర్ధానమయ్యె.

అంబికచెప్పినదాని కచ్చెరువందుచు నుత్తరాభిముఖుం
డై వివిధకుసుమఫలభరితంబులయిన వృక్షముల వీక్షించుచుఁ
జనుచుండ సహస్రకిరణుఁ డపరాద్రీ సధిష్ఠించెను.
మాగ్గము దప్పి పోవుచున్న మాధవశర్మచు సమీపనివాసి
యగు చెంచువాఁ డొక్కండు కనివాని సత్కరింపనెంచి డాసి
నమస్కరించి, 'స్వామీ! ఎటఁగండి యెటకేగుచున్నారలు?
ప్రాప్తుకొంటివది. మార్గమా కన్నలకు గన్పింపదు. ఇదియూ
సాంఘ్యోరణ్యప్రదేశము నాయందు కృపవహించి నేటి
రాత్రికిట వసించి నను ధన్యఁగావించున'దని వేడుడు మాధవ
శర్మయు నారేయి నట వసంప నాచెంచువాఁడు చేరెడు వెదురు
బియ్యమును దేనెయునొసంగ వానినాహారముగఁగొనియెత్తగు
మంచెషయి నిదురవోవుచుండెను. చెంచుదంపతులు భద్ర
ముగ విప్రుఁ గాపాడుచుండ మువ్వన్నె మెక మొక్కటి కాండ్రు
కాండ్రీనుచు కేకలువేయుచు సజ్జనఁడగు చెంచువానిం జంపి
చెంచెతచే విడువఁబడిన శరములఁ గూలెను.

పద్మబాంధవుఁ డెట్టినికిరణజాలముతోడ, దూర్పు
కొండ నెక్కెను. భర్తృవియోగాగ్ని భరింపఁజాలకున్న యా
చెంచెతం గని భూసుర శ్రేష్ఠుఁ డెంతయు బిట్టువగచి చెంచెతా!
కుమ్మరి మట్టిం గొని సారెం బెట్టి కట్టితీర్చివెచ్చుచుండఁ
జేయువట్లు విరించి సర్వభూతములకు ఫలం బిచ్చుడుండు.
వెట్టివై వగవకుము. "అవశ్య మనుభోక్తవ్యం కృతం కర్మ
శుభాశుభ" మ్మొందుగాఁదె? నొసటివ్రాతఁ దుడువ నేరును
జేరరు. అది నేర్చినచో మహావిద్యుఁడు మనస్సు ముక్కంటి

నిటలాక్షమున కావచితినేయనేల? నారాయణాంశసంభూతుఁ
డగు నర్జునుం డనన్యసామాన్యమేరుధీరుఁ డగు సభి
మన్యుఁ గోల్పోవ నేల? త్రిలోకాధీశ్వరుం డగు మృత్యుం
జయుఁడు సతీమతల్లి యగు సతి నగ్నిహోతువా లేయనేల?
సాధ్వీ! చింతింపకు “గతజలనేతుబంధనంబు” వలన నావం
తయు లాభముండదు. నేఁడో మాపో ప్రతిజ్ఞవియుఁ దా నె
చ్చటనుండి యేతెంచెనో యచ్చటి కేగకతప్పదు. జీవనం బస్తి
రమని చెప్ప వివమా!’ యని యోదార్పుడు నాయువతి హేమ
వతీపురంబున కేగుదారిఁ జూప నతఁడు సకలసుహృద్భావోపేత
మగు నావట్టనంబు జేరి రాజచూడామణిం గలిసికొని
చక్కఁగ బహూకరింపఁబడి గట్టులతేనిముద్దులపట్టి తన కెఱిఁ
గించిన యర్థంబెల్లయుఁజెప్పఁ బరమానందమున నాతఁడు
ధనకనకవస్తువాహనాదుల సతీమతల్లి యన నతికెక్కిన పడఁతి
తోడ నమర్చింప నతఁ డన్నింటింగొని పరమేశ్వరివచ్చియించిన
తరుణమునకై యెదురుసూచుచు నప్సరంబునవసించుచుండెను.

పుణ్యకర్మసక్తులును వివేకవంతులును సత్కార్యచరణ
పాఠీ-బలుచు నగు నారాజదంపతు లహింసయే పరమధర్మముగ
నెంచుచు బీడలపాలిటి పెన్నిధులయి యనహంములేక వైదిక
ధర్మతత్పరులయి పితృగురుహరిభక్తియు సత్యంతానురక్తియు
నినుమడింప లోకమున నెల్లరచే క్లాఘునీయులయి వెలుగు
చుండ కాశికాన్నపూర్ణాకృపాతిశయంబున నవమానములు
నిండ నావెలఁది నుగుణాలవాలు డగు నొక్కపుత్రిఁ గాం
చెను. అంత మృధవశర్మశీఘ్రిగతి నామొగసాలఁ జొచ్చి

కరకమలములు మొగిల్చి 'రాకుమారా! అన్నదానంబువలని
 ఫలితమెట్టిదియో తెలిసికొనఁగోరి విశాలాక్షి హిమవన్న
 గేంద్రనందినిం బ్రార్థింప నా జగజ్జనని ప్రత్యక్షమై యందలి
 రహస్యము నిన్నడిగి యెఱుంగుమని వచింపుడు నే నిట
 కేతెంచితి నానతీయవే' యని ప్రార్థింప నాబాలకుఁ, 'జోడ్వి
 జోత్తమా! నీవు పరమేశ్వరివలన సెలవుగైకొని యిప్పు
 రంబున కేగఁదెంచెడుతఱి మార్గమధ్యమున శలనాఁడు
 పొద్దుగొంక మీ జ్ఞాహ్వానించి యొక్కచేర వెదురు
 బియ్యమును దేనెయు నిశి మిము సంప్రీతుఁ గావించి
 మంచెపయిఁ ఒరుండఁబెట్టి సుఖంబున శయనింపఁజేసినందు
 లకుఁగాను సమస్తభాగ్యభోగ్యములకు నెలవై మహేంద్రుని
 వైభవములఁ దులఁదూఁగు నీ రాజున కుద్భవించితి. ఇఁక
 సతత మన్నదానమునేయు నీకుం గలిగెడి భాగ్యము తిట్టి
 వనియు మోక్ష మిరీతిగ నుండుననియు నేరీతిగ వచింపఁ
 గలమో నీవే యోచింపు' మని మంపస్మితసుందరవదనార
 విందుండగు నా పాఁడు వలుక, భూసురుం డత్యద్భుతాంత
 రంగుండగుచుఁ బెక్కు తెఱఁగుల నాబాలకు స్తుతియించిసెలవుఁ
 గొని మఱలఁకాశి కేగి గంగలోఁ గుంకి శ్రీవిశాలాక్షివిశ్వ
 స్థాకులఁ గాంచి పరమేశ్వరికి తాఁ గన్నదియు విన్నదియు
 నెఱిగింప నా తల్లియెంతయు మెచ్చి గృహంబున కేగు మని
 సాదరంబునవచియింప నా విప్రుఁ డెన్ని యోచితముల విశాక్షి
 శకుంతలగూర్చి కొనియాడుచు కతివయదినంబుల కిలునేరి
 తనసతికే దా నిలు వీడినదిమొదలు మగిడి వచ్చువఱకుఁ

జరిగిన సర్వవృత్తాంతంబులను నానని కా గృహిణి శ్రీమ
న్నారాయణసంస్కార్యనాది సమస్తచరిత్రంబును విన్న
వింప నుభయులు సంతోషాంతరంగులయి పెద్దయుం బోడ్డు
విశోదించిరి.

రుక్మిణీమాధవశర్మ లెల్లదానంబులయం జన్నదానం
బనమాన మనియెంచుచు లోకరక్షకుడగు నీశ్వరుచరణంబులు
తమకు శరణ్యంబులుగానూహించి ప్రకర్తిల్లుచుండు ధన
ధాన్యసమృద్ధియుఁ బుత్రప్రాప్తిప్రవాతాభివృద్ధియుంగలిగి
పూచిన తండ్రిచంగమునండ నొక్కనాడు నీరజశాంధ
వనదృశం బగు వనము శ్రీవల్సవిభా తవక్షుప్థలముంబోలి
గోపికాబృంద స్నేహభూరువాపరివర్షఫలం బగుంబరంగు శ్రీ
మన్మహావిష్ణుండు దివ్యరథంబునం బ్రత్యక్షమయి నాకంప
తులం గొని నారదాదిమునిగణంబులును బ్రహ్మరుద్రాదిదేవ
తలును జయ జయ శబ్దంబులతోడఁ గడలిరా నిజభవనంబు
నగుం జనియె

ఓ తెలివివాడా! ప్రపంచమునంగల సర్వదానంబుల
యన్నదానము సుప్రీతిహాసముల దద్దయుఁ బెద్దయని వర్ణిం
పఁబడినది. అందు నీరే ప్రాణాధారి మను న్యాయముచో
వృణ నానవంగికముగా మంచితీర్థదానము నేరియండుటఁ
బ్రాణదానసుకృతముకూడ దీనిద్వారా నన్నదానపరులుగాం
చెదరను నంశము జదువుటయు వినుటయుఁ దటస్థించినదికదా!

VIII

అజ్ఞదాతృత్వము

దక్షిణాపథమందు దండక యను యరణ్యంబొక్కందు గలదు. అయ్యది నానామృగగణాకీర్ణం బయి యనేకవిహంగ జాలాన్వదంబంటు సుందరలతాంతపరిశోభితంబయి యొప్పు. అందు స్ఫటికశిలాసోపాన విరాజత్సరోవరంబున కుత్తరదిశ యందు శుకపికశారికాదిశకుంతముల కాటపట్టయి యొప్పు వటవృక్షశాఖలయం దహర్నిశంబు బకద్వీయంబు జలా శయమునంగల మీనముల భ్రమించుచుఁ బవిత్రోదకములఁ ద్రాగియుఁ గాలము గడపుచుండు.

ఒక్కనాఁడు మగకొక్కెర జలాశయమునందలి మీన రాశిఁగాంచి యచ్చెరువంది, 'చెలీ! ఏమి యీనరోవరంపు రామణీయకింబు? ఎటు సూచిన కన్నల కింపుగూర్చుచున్న యది. ఎన్నడును గని విని యెఱుంగని యీమత్స్యము లెక్కడి నుండి యరుదెంచె? అంతయు దయార్ద్రహృదయుఁడగు శ్రీమన్నారాయణుని కృపయే! ఆమహాత్ముని కరుణారసప్రవాహమున కడ్డువెట్టుపారు గలరా? ఆదివ్యమూర్తి యపారమగు కరుణచేఁగాదె యెల్లలోకములు సుఖముంట? ఆహాహా! చూడు చూడు; కమనీయములగు మత్స్యము లవి గవిగో! సర్వకాల సర్వావస్థలయందు నీ పద్మాకరం బిట్టు లుండినచో నిఁక మనకుఁ గొఱతయో!' యని సంతోష ముట్టిపడుచుండ నప్రేమముగఁ బలికెను.

మగకొక్కెర చెప్పిన యర్థంబు సర్వంబు చక్కగ గ్రహించి యాడుబకంబు, 'నాథా! ఎల్లకాల మిట్లుండుట తటస్థించునా? కాలచక్రము బండిగాలుంజోలె ననవరతముఁ దిరుగుచుండజే? "కష్టసుఖములు కావడికుండ"లనుట వినమా? నవఖండమండలాధిపతియును సత్యమూర్తియు నగు హరిశ్చంద్రుడు పెక్కిడుమలకు లోనయి గాధినందునువలన తుద తొకసీచున కమ్మనువోయి ముక్కంటికృపాతిశయమున తొల్లిటి భాగ్యభోగ్యములఁబడసినను సుస్థిరముండఁగలిగెనా? ఇంక తుచ్ఛజాతివారిమాట సెప్పవలయునా?' యని వచించెను.

'చెలీ! నీవచనములు సత్యములు. బ్రదుకుకొలఁది కాలము సుఖముండవలయుగదా? నీవు వచించినటులె సత్యమునకై సర్వస్వమును మునితలకునకు దానపూర్వకముగ ధారవోసిన యిచకులాధరణమగు హరిశ్చంద్రస్వపాలుఁడును స్వచూంసమును గప్తోతమునకై తోసియిచ్చిన శిబియు మని యుండఁజాలనట్లు మనమును నేడో తెఱవో "జాతస్య మరణం ధృవోమృత్యుః" నారోక్తి ననుసరించి మృత్యువాతఁ బడకపోము. కనుక దిగులుమాని తిరుగు టుచితము. దిగులుండెపో యద్దానివలనఁ గలుగుఫలితమేమి? వల దని వచియించినంతమాత్రాన విరించివ్రాత లూరకపోవునా? తలవ్రాతఁ దుడువఁ దరమా?' యని బ్రోతముఁడు వచింపుడు బకి, 'వహ్వ! ఎంత చక్కని హితోపదేశ మొనర్చితిరి? విరించివ్రాతలకయివిచారమేల యని వచింతురా? సమస్తంబు

సరఁగున వెచ్చఁజెట్టుకొని నన్నానమన నొండఁదగునే? నేడు రాజ్యాధికారమున మిన్నజూచువాఁడు తేఁపు భిక్షాధికారియయి బిచ్చమెత్తుకొంటఁ గానమా? కొలనునిండ మీనము తున్నవని కులుకరాదు. భవిష్యత్తు నారసినవాఁడె స్వజ్ఞుఁడు నాఁ బడు కనక కృపవహించి యీ యాఁడుకూయి నాలించి తగిగట్టు వాడుకొంట మహాధర్మము. లేదేని మన మిడుమలఁ గుడువవలసివచ్చు' నని వాక్కుచ్చెను.

బకద్వయంబు ప్రసంగంబొనర్చి భద్రంబున బుడమిని కాలము బుచ్చుచుండెను. దివసములు నిండె. వారము లరిగె. పక్షము లతిక్రమించె. మాసములు శనియె. శ్రీమంతంబై ఋతుకాఱ మనంబడు వసంతంబు సకలజన నమ్మతంబుగఁ జ్రవేళించె నందు

సీ॥ పరిపక్వసహకారఫలసంపదలతోడ

విమల మృద్వీగుళుచ్ఛములతోడ

మృదులోల్లసత్కర్కరీఖండములతోడ

లలిమీరు రంభాఫలములతోడ

మితిమీరు వరదాడిమీఫలంబులతోడ

పాలుపొందు చక్కెరపొళ్ళతోడ

జిలుగు తేనియలొల్కు చెఱఁకుతుంటెలతోడ

గప్పుదుల్చిన వడపప్పుతోడ

మల్లికామణిపుష్పదామములతోడఁ

గలితపాటీరచర్పాదికములతోడఁ

వర్ణసేయవసంతర్జనవాసరముల
ధనికగృహవాటి ద్విజకోటి దనిసె నపుడు.

గ్రీష్మము తనప్రతాపము సూచుటకో యన్న ను
ప్రప్రథమముననే యెల్లజలాశయముల నిర్జలముగ నొన
ర్చెను. కనవులేక పసరములు జిల్లివోవుచుండెను. మార్గస్థులు
ప్రచండకిరణని తీక్ష్ణవృత్తులకు వెలుగుపడుచు ప్రయాణ
ముల నాపుకొనుచుండిరి రాయంచలనముదాయం బొక్కండు
సాయంసమయమున మక్కువమీఱి నటునిటు విహరించుచు
నానాఫలవృక్షసమృద్ధింబగు కాశంబు సాచ్చి సహస్రకిర
ణుడు రక్తప్రభాభాసమారుండఁబడు యంతాచలము నెక్కుడు
త్వరితముగ నివాసముల కేగనిలయునను నాశపాదసూప
తీవ్రస వెడలుచుండెను. అంత వటవృక్షముపయి వాసము
సేయు బోలేముఁ డెదురేగి, 'మిత్రులారా! మీరెచ్చటి
చండి యెచ్చటి కేగుచున్నారు' మీ రింత ప్రోద్బుద్ధులై
నట ఎట విహరించితిరి? మీగుపోకడ కడువంతగఁ దోచెడి.
'టిరేయి' కిట వసియించి నక్షత్రతార్థజేయున'దనివేఁచి
కొనెను.

'ఓయీ బక శ్రీస్తా! నివచనంబు లతిప్రియంబులు.
ఏము సంధ్యాసమయంబున బయలువెడలి ఘాతక్తికొలఁది
సంబరమున నాహుమునకయి సముదిశలఁ బరికించితిమి. డస్సి
గృహభిముఖులమైనారము. త్వరితమున నిలు నేరెద' మని
యంచలప్రభుఁడన, 'నంచతారా! జగత్ప్రసిద్ధపుటంచలారా!
నాకోరిన విన్నపముక్కండు నాలింపుడు. ఇయ్యది హీన

జాతిబక మని తలఁచక కరుణింపుడు. మిమ్మే గనట తీర్థ వనసామ్రాజ్యాధిపతిఁ గనటవంటిది. మీర లుత్తమవంశ సంజాతులరు. ఆర్యుల పొత్తఖిలసౌఖ్యముల కాలయమందు. విఖ్యాతులరగు మీరిటఁ బ్రవేశించి భద్రములగు సంతోష లీజముల నాదుమానసాలవాలమున నాటుఁ డని కరంబు విన యంబునఁ బార్థివము నకునిఁ గని యొకయంచ 'యోయా! నీవు వచ్చిచున్నమా చిన్నిని; మేమా లెక్కకు మీటి యున్నారము. మే మీరేయి నిటనంటిమేని మీర లిడుముల ఛాలగుడు' రనెను.

భవిష్యత్కవనమునకయి వలుతెఱంగులఁ గొండలం బండుచున్న ఒకీ తన పెనిమిటివాక్యసరిణిని చక్కఁగ గ్రహించి, 'యయ్యా! యిట్టి విపరీతము! ఎన్ని చెప్పిన వినఁదాడెనే? "చేలమున చిచ్చుకట్టుకొన్న" ట్లీ కాలము లోనా కొంపఁ ద్రవ్వెట్టుట? "తనకు లేనిదానము మొదలు చెడ్డబేరము" గలదా? ఈ విపరీతపుదానములు ముందున్నవే? మండువేసంగిచే మలమలమాచుచు మనియుంట కొక్క మత్స్యమయిన లభింపని యీ రోజులలోనా యతిథుల గారవించుటలు' మన కున్నగదా యితరులకు గుడువఁబెట్టుట' కని తనదుమనమున తెక్కుతెఱంగులఁ జలపోసి బకముం బిలిచి, 'నాథా! ఏల మీ కెట్టి? మొగిలులోపలి నీళ్లనమ్మి చెఱువునీళ్లు నడలించిన వేదురు వలె'వచ్చింపఁదగునే? జలాశయము నిర్జలమైయుంట గానమా? లెక్కకుమీఱిన బాయంచల నాహ్వానించిన మనదొక్క

లేద్యవా? తొల్లిటి నా విన్నవించు ప్రసంగముల నావలఁ
దొస్సిపూర్చితివి. ఇపుడయిన నాలింపదగదా? “గోరు
చుట్టుపయి తోఁకటిపా” టగ్గు ట్లశనమునకులేక యాకులిత
మనస్కులమయియున్న మన మిపు డెట్లు సత్కరింతుము?
వివేక మావంతయైనఁబూచక లేనిపోచిబరువుల శిరమునఁ
బూసకఁడు. నాయెఱిగినకొలఁది వచించితి. పక్షు
పక్షువెత్తనిండు. ఇంక ననేకపర్యాయములు గౌరవింప
వచ్చు’ నని హితవు సెప్పెను.

ప్రియంబున ఒకీసెప్పిన హితోపదేశము తెలివిమాలిన
బకమునకు కర్కశతోరముగ నుండెను. దుష్టబుద్ధికి ప్రీయములు
గిట్టునా? అవివేకికి వ్యక్తత్వముండునా? దానమునకై కొంప
ద్రవ్వినట్లువారు గలరా?

బకము తనమనమున, ‘ని తెట్టితోవ? “పరోహ
కారార్థ మిదం శరీర*మండుగదా! పెక్కువత్సరములు
మనినంతమాత్రాన మేరు సుస్థిరమా? ఎవరు స్థిరముండఁ
గల్గిరి? జీవనము తుణఁధంగురమే? లోకరక్షామందారుడగు
శ్రీరమావతి మరుగుజ్జువేసమున బైతుకుడయి యాచింప
నమస్తంబు గురూపదేశంబున నినియు మే నస్థిరమని తలఁచి
త్రిభువనసామ్రాజ్యాధిపత్యమును ధారాగ్రహీతమువర్చిన
బలికీర్తి దానమువలనఁగాడె చుస్థిరణీయమైయుంట? పెక్కు
మాటలేల’ యని తలఁచి, ‘బకీ! ధర్మమున్నచోట జయము
డకపోదు. “యతోధర్మస్తతోజయః” యను నార్యులనుడి
వినమా! “అవశ్య మనుభోక్తవ్యం కృతం కర్మ కుఠాకుఠ”

మృను దీతిఁ బురాకృతకర్మ మనుభవింపక తీరదుగదా !
 ఏల నీ కీథయము ? ఏ పరబ్రహ్మస్వరూపుఁ డేరమాపతి
 యేకదవార్ద్రహృదయుఁ డీలోకముల తన యసమానప్రీతి
 భుజే నృప్తించి ఫోపించుచున్నాఁడో యట్టి జగదేకవాత
 నాఁడు జగన్నాథుఁడు లోక బాంధవుఁడు మనకడ్డు రాఁడా?
 రాఁడుపో చత్తమా' పస్తుండి పరలోకమున కేగినవారు లేరు
 గదా? చల మూని కాలముగడఁపునది' యని దీనవదన్వియై
 యున్న తనచెలికిం జెప్పి యంచలఁగిలిసికొని, 'మిత్రములారా!
 అల్లదిగొ యవతిదూరమునఁ గన్పించెడి వటవృక్షము మద్గ్ర
 వంబు. మీరెల్లరు గరుణానహించి యటకేతెంచి కుజ్జనస్థంబు
 పాఫల్యపాత్రంబు నేయున' దని ప్రార్థించి ముందుగ గీము
 సాచ్చెను.

ఎంతసెప్పినను తనమాటావినక త్రోసిపుచ్చిన బకము
 లోఁ గాలముజరుపనొల్లక బకి యెందేనిం జనెను. కష్టసుఖ
 ములఁ దలపోయక భామినలమాటఁ ద్రోసిపుచ్చనచ్చునా?
 గృహస్థాశ్రమముప కలంకారము కలకంఠకంఠికాదా' భర్తకు
 భూమండలంబుఁ బాలించుతేని కమాత్యుండుతోలె భార్య
 యొకదా యాలోచనలఁజెప్పి సంసారకృత్యముల నిర్వహింపఁ
 జేయునది?

ఆగర్భదరిద్రులయి యన్న మోరామచంద్రా ! యని
 యెలుఁగెత్తి యేడ్చుచున్న పసిగండులఁ గని కడుపుచిచ్చు
 భరియింపజాలక ధరణీసురేంద్రోత్తముఁడగు కుచేలున కుపా

యంబు గఱచి యతులితబాగ్యములచేఁ దులుదూఁగున
ట్లానర్చినది యువతీతిలకముగాదా?

కలహభోజనని శార్చిచ్చుఁబోనడించి యుక్కు-
గొగ్గెల్ల మక్కువంబున వండి బ్రహ్మాతివడసిన పతివ్రతాశిరో-
మణి యగు ననసూయ స్త్రీరత్నమెకదా ?

సత్యమును బరీక్షింప నెంచి రాధినందనఁడు పెట్టు కప్ప
పరంశరల కావంతయయిన గొందలంబుగొనక భర్తృపద
కమలముల ననవరితము వీడక తుద కొక బాపని కమ్ముడు
వోయి పెక్కిడుములఁ గుడుచుచు నిజసూను బ్రేతభూమిలో
గోల్పోయి తనదుమాంగల్యైభావముతో శ్మశాన
వాటికఁగాయుచున్న భర్త నెఱింగి యుమామ హేళ్యరుల
కరుణాకటాక్షమున లోహితునిఁ బ్రదికించుకొని సంపూ-
ర్ణశ్వర్యాభివృద్ధితోఁ గరంబు శుభంబునఁ బతితోడఁ గాలముఁ
గడపించి మహిళాలలామ చంద్రమతి యనంబరఁగు మృగేక్ష
ణయెకదా ?

అహితావహృతరాజ్యఁడును విగతచక్షుఁడు నగు
సాశ్వదేశాధీశుని లగ్నచక్షువుగను బునఁ సంప్రాప్తరాజ్యని-
గనుంజేసి వంశపరంపరాభివృద్ధియగునట్లు తనతండ్రికి సుతకత
లాభము నేకూర్చి తనభర్తప్రాణముల సంపాదించి యాతిని
వలన నూఱుఁగురు కొడుకులఁగన్న యవ్యాజును రాగిణి
యగు సావిత్రి స్త్రీలలామకాదా ?

ఎట్టి బుద్ధిశాలియైనను నితరులు సెప్పినప్పుడు వివర దగుఁగఁజాలనకుహితవు సెప్పిన ఒకీవాక్యములు తృణీకృతయో గ్యములా? చెటిటివానికడ శంఖమూదిన్న మూర్ఖునికడ మంచి గిట్టినా? బకముచే నాహ్వసింపఁబడిన రాయంచలన్నియు మక్కువతోడ మత్స్యముల మెక్కి సుఖనిద్రవోయి వేఁకువ మేల్కొంచి, 'ఒకోత్తమా! విండన నీయఁదెనుమీ! పలు చోట్ల విహరించితిమిగాని యిట్టి పవిత్రముగఁ గన్పట్టిన సరో వరంబునగాని శకుంతముల కునికిపట్టగు వటవృక్షంబుగాని చూచి యెఱుఁగము. ఎన్నియో జంతుసంతానము లున్నవి. వన్నెకును వాసికిని రానివేల? భగవంతుఁ డను గ్రహించినదాని నితరులకు ధాన్యోయుట కేకొద్దిబుద్ధిమంతులతో మన సొప్పట. మా కెల్లర కింపుమీఱ గడుసంఘగ విందొనర్చిన సీనామంబు చిరస్మరణీయ మనంజెల్లు యెక పోయివచ్చెవము. సెలవి' మ్మని చెప్పి వటవృక్షంబు వీడి తీర్పున నంబరము నలంకరించెను.

రాయంచలు కొలకునంగల మీనంబులనెల్ల గుడుచుటచే మఱునాఁ డుగయమున లెక్కకై న నొక్కమీనము గానరాదయ్యె ఆఁడుఒకంబు సెప్పిన హితమితోక్తులఁ దృణ ప్రాయముగఁ జూచినందులకు శిక్షించుటతో యన్నట్లు పద్మ బాంధవుఁడు ప్రచండఁడయి తన వేయికిరాముల నొక్క చూరి పద్మాకరమువయిఁ బ్రజ్వరిల్లఁజేసి నీరముల నిష్కింపఁ జేసెను. తనటు కళనమును ద్రాఁగుటకు నీరును లేమింజేసి కులకాంత విఘ్నంబు స్వాంతంబువం దలంచుచు శక్తి

మీఱిన వితరణంబున నిటుల కడగండ్లపాలయితి గదా యవి
చింతించుచు నెటో కాలక్షేపము నేయదొడంగెను.

ఓ విద్యార్థీ! వింటివి కదా యతివితరణంబునం గలుగు
విపత్పరంపరానమనాయము! కాన యధాశక్తి సర్వకృత్యం
బులఁ గృతార్థం డగుట నీమనఃపద్మంబున సర్వో శ్లేష చును
నంశమును విస్మరింపకుండువుగాక !

IX

సామంతప్రభావము.

తొల్లి మగధదేశమును ససామాన్యప్రతిభాకాలియు సకలసద్గుణగరిష్ఠుఁడు నగు శంబరుఁ డను రాజుతిలకుఁడు సర్వ జనానురంజకముగ నిత్యైకుకులతిలకుఁడగు శ్రీరామచంద్రుఁ డోలఁ జిక్కనిపరిపాలన మొనర్చుచుం డెను. ఆ నృపశేఖరుఁడు సమస్తభాగ్యభోగ్యములఁ గలిగియున్నను సంతానంబులేమి నెల్లయు వ్యర్థములని తలపోసి తన పురోహితోపదేశమున నగ్నిహోత్రుఁగూర్చి పెక్కేడు లతిఘోర తపంబు నొనర్చి యా పావకుకరుణాతిశయమున దుష్టదరాజుపగిఁదిఁ దేజోమూర్తియగు పుత్రుని నధికస్వరూపిణియగు కూతురం బడసి నా యిరువురకుఁ గ్రామంబునఁ బావకలోముఁడును మౌనరేఖయు నను సభిధానము లొనర్చి కడుం గడు కూర్చినఁ బెనుచుచుండు.

పాలవెల్లెయం దుద్భవించిన చంద్రునివలె లక్ష్మీలీల న య్యిరువురును దినదినప్రవర్ధమానలయి తండ్రినియోగమున గురువులకడ విద్వైల నభ్యసించుచుండెరి. అందు మదనరేఖ గురువున కమితభక్తి వినయవిధేయతలు సూపుచు కావ్యనాటకాలంకారములఁ జదివి చతురంగము కవిత్వము వ్యాకృత చదువు గణితము సంగీతము యుక్తిచెప్పట వ్యస్తాతీరి యనఁబడు సప్తావధానముల మేటరియయి విద్యజెప్పిన

యొజ్జలకును గనిపించిన తలిదండ్రులకును వెన్నంటి తిరిగిదు
నెచ్చెలిపిండునకును సర్వవిధముల సంతోష మొనఁగూర్చు
చుండెను.

ఒక్కనాఁడు గురుపుత్రిఁ డంగీరుఁ డనువాఁ డా
కన్యామణి హివసౌందర్యాతిశయమునకుఁ గడు హెచ్చుగ
మెచ్చి యంగజాఁడు వేడపురుగువలెఁ దన డెందమున వసి
యించి తొలుచుచుండఁ ద న్నంటియున్న శిష్యబృందమును
దమతమ నివాసస్థానముల కనిచి యాతఁ డా సరోజముఖిని
నేకాంత మందిరంబునఁ గదియఁబోవ నావిద్యావతియత్యా
శ్చర్యరసనిమగ్నయయి, 'గురునందనా ! ఇదితగునే' చతు
ర్వేదముల నెంతయుఁ జక్కగఁబఠించి యంబురుహగర్భ
కులాభరణుండ వని పేరెన్నికఁగన్న నీపుస్త్రీలోలత ద్యూతము
మిధుపానము వేటాడుట పరుషసంభాషణము సామ్యవ్యర్థ
ముగా వ్యయము సేయుట పరులనిందించుట యనెడు సప్తవ్య
సకములయందస్యస్త్రీలఁ జేపట్టనెంచుట మహాపాతకహేతు
వని యెఱుఁగ వే? స్త్రీలోలత్వమునఁ గాదె దశముఖుఁడు శ్రీ
రాముచేతను, బురుహూతుఁడు గౌతమునివలననుగ్రమింబున
మృతకొందుటయు, చందవికారుఁడగుటయుఁ దటస్థించుటఁ డింద్ర
మచలశసఁజ తుండవగు నీ విట్లు కోరఁదగునా ? కన్నీయ పితృ
పరాధీన యని తెలియవా? యువతికిఁగన్యాత్వము సెడిన దాని
జన్మము వృథాపోదా? వాడిన పువ్వులు మఱల ముడుచునే?
కావున స న్గదియనెంచుట నీకుఁ బాడియే' యని పలికెడు
సుగుణవతి కావిప్రసందనుఁ డెరురువలుకనేరక కాలిబొటను

వేర్లు భూమివయి వ్రాయుచు మన్మథోద్యోగమున నెల్ల విద్యలు మిఱచి మూఢునిభంగి యాపెకొంగునుబట్టి కోర్కెఁ దీర్చు మని కోర నాపడఁగి కోవావేశమునఁ దనయుత్తరీయము నాయున్నత్తుని హస్తముఁండి గుంజకొని నోటికివచ్చినట్లొక చూలనాడ మొదలంట నటుకఁబడిన కడలీస్తంభములీల నాబాపఁ దుర్విపయింగూలి మూర్ఛనొందెను.

మాటలేక మూర్ఛవోయియున్న బ్రాహ్మణునిశరీరము నాకనియ నిజాంకస్థలమున నిడికొని, 'గురునందనా! నాకై గదా నీ వసువులు పాయనంట! సర్వశాస్త్రవేత్తనయి నకలనర్గుణగరిష్ఠుఁడ వని పేరెన్నికఁ గని యొక్క హేయముగు కన్యకా సీనుండరాకారము భస్మమొసర్చుట? నీజనకునొద్ద విద్వేల నభ్యసించి నీయనువుల వాపుటయా యే నొనఁగు గురు దక్షిణ? నామూలమున నీవు మడియుదువు. నీవు చనిన నీజనసీజనకు లుండరు. భార్య నిలువదు. పుత్రులు బ్రదుకరు. ఒక్కశరీరి యింతమంది చావున కియ్యకొనఁదగునే? కూడదు కూడదు. "బ్రాహ్మణో నహంతవ్య" యందుగదా! ఇట్లందఱఁ జంపి పంచమహాపాతకంబుల నెక్కుడు దాని నే ననభవింపనేల' (ప్రపంచమునం దితనికే పుట్టినాయిట్టి భ్రాంతి!) యని తనమనమునఁ దలపోసి 'నే ననవరతము నిజము వదించెడుదానినేని గురునందనుఁడు మూర్ఛనండి లేచు గాఁత!' మని పలికి గురుతనయునొడలివయిఁ దన ముక్కుదు కరణునఁ దడవఁ జిండుగినిగన్న చకోరముఘ్రి వయనోత్పఘటన లేది యా యిందునదనతోడ, 'చలియా! మనోరథముఁ

దీర్ఘవా? న నేల మన్మథకీలఁ గాల్చెదవు? నీ సుందరా
కారమును వీడి మనియుండఁజాల' నని వచించుచు నాచకోర
నయనపదపద్మముల వ్రాలబోవ నాపుష్పగంధి యాతని
లేవఁదీసి కూర్చుండఁబెట్టి, 'గురువుతా'! నే నొక్క ధర్మపు
సెప్పెద నాలింపు. నేనిం గవిసిన నాకన్యాత్వము సెడు; సద్దాస
న స్నన్యపురుషుఁ డొల్లఁడు; దాన నాకిహపరముల నసంత
దుఃఖము వాటిల్లు. పతిలేనిసతికి గతులు లే వండు'గదా!
నే నతిత్వరితగతి మగ్నహమున కేగి యుత్తమరాకుమారు
నొక్కని బరిణయంబాడి వానితోడఁ జిత్తజకేలిందేలకమున్న
నీ వున్న తావున కేతెంచి యుష్మన్మనోరథము దీర్చి పెడలెద.
నా కనుమతీయవే!' యని వినయవిధేయత లుట్టిపడఁ బ్రార్థిం
చెను.

అబ్రహ్మణోత్తముఁడు తనశిష్యురాలితో 'నయ్యో!
ఇదేటివెంత? అగ్నిసాక్షిగఁ బరిణయమాడు యిత్రీయుఁడు
నిన్ను నాకడ కెట్లంపు? నీ వేరీతిగ గృహమువీడి యెల్లధర్మ
ములు వమ్మునేసి వచ్చెదవు? నేఁ కున్నబుద్ధి తేవుండునా?
"బండ్లోడలగు నోడలు బండ్లగు" నిట యెవరు సుస్థిరబుద్ధితో
నండగలరు? "చేతివాని విడఁచి కాలివానిఁ బట్టుకున్న"ట్లు
దగ్గఱనున్న నిన్ను నేఁడు వడలనేల! మఱల నెన్న యాసింప
నేల! తొల్లి యొకమునిశ్రేష్ఠుఁడు మనవ్యజన్మము వీడి సూక
రాకారమున సంచరించుటఁ కియ్యకొంటఁ దెలియవా? విను
మద్దానిఁ దెల్పుదు. గంగానదీప్రాంతారణ్యమున శిష్టుఁ డను
భూసురోత్తముఁ డొక్కండు కుక్కుమిగిలి తపమాచరించుచు శో

క్కనాడమితనివత్తోడ గంగాసైకతస్థలమున పద్మాసనాసీనుఁ
డయిలోకపరంధాముఁడగు శ్రీమన్న హావిష్ణుంగూర్చి ధ్యానింపు
చుండ నదీజలముల గుడ్డల నుతికెడు నొక్క చాకిత వానిం గాంచి
వంచబాగుఁ డా యంగనను బీల్చిపిప్పిఁజేయుచుండ నేకార్య
మును నేయనోపక తన మనోరథమును నెరవేర్చు మని యా
తనిం బ్రార్థింప నాబుషినత్తముఁ డెన్నెన్ని యోరీతుల నా
లేమ కన్యపురుషులపొత్తిహవరములకు దూర మని నీతిగఱఁ
పినను నయ్యది వినిపించుకొనక తన్నతఁడు గవియనిచోఁ
బ్రాణములఁ గోల్పోయెద నని వచియించి యట్లానర్ప నం
సిద్ధముగనున్నతఱి మునిపుంగవుఁ డయ్యది మృతినొందు నని
యెంచి దానిమనోరథముఁదీర్చి పాపముగట్టుకొనెను. అంత
నతఁడు తనశిష్యునకుఁ దా నొనర్చిన పాపకార్యమును జెప్పి
తా నొకసూకరమై తత్సమీపనివాసి యగు బూసిగాఁ డను
నెఱుకలవానివందిగర్భమునఁ బుట్టఁగలననియు నట్లుదృఢవింపఁ
గనే తన్న మడియింపు మనియుఁ జెప్పి సూరకమై పుట్ట నతని
శిష్యుఁడు కోమలముగనన్న యాపిల్లను బాలియింపమనసొప్ప
మి నయ్యది నాల్గుగడచుటచే నొకింత యొడలు పెంచి ము
కుందుని ధ్యానించుచుండెను.

నకలలక్షణలక్షితుండును సర్వజనహామకుండును సర్వ
జ్ఞుండును నగు హరి జోయవానిరూపమును ధరియించి వరాహ
రూపముననున్న బావనిగుణగతములఁ దెలియనెంచి యొక్క
బల్లెముంబూని కొండపక్క నంచరింపుచున్న యద్దానిం
బొడువ నెంచి సూకరమును దాసి దాని కిష్టమగు దైవమును

బ్రాహ్మింపు మనవుడు నావరాహకళోరము కృపారసపూర్ణుఁ
డును దుఃఖవిమోచకుఁడును బయోధరవర్ణుఁడును మోక్ష
కారణుఁడును నగురమావతియై తనకు దిక్కుని వేడ నానురే
శ్వరేశ్వరుండు నిజరూపమునఁ బ్రత్యక్షమయి యాసూకర
మును బ్రాహ్మణోత్తముగా నొనర్చి సుఖంబున మని యం
త్యమున వైకుంఠమున కేతెంచున దని వచియించి వెడలెను.
ఓకురంగేక్షణా! నమస్తవిద్యల నారి తేరిన భూసురాభరణము
కిటరూపమున కియ్యకొం పెట్లలో నీవును మఱల నీప్రాణనాథు
వదలి నాకడ కేతెంచుటయు నట్లే! పెక్కుమాటలేల? ననుఁ
బ్రతికింపఁదలఁచితేని ననఁగూడు; మదియుఁగాక స్త్రీలమాట
లెవ రెఱుఁగుదురు? వర్షిధారను నక్షిత్రములను భూరేణువుల
నైన గణింపఁదరమగుఁగాని పొలఁతులమనంబు దెలియఁ
దరమా?' యని పలికెను.

గురుసుతుఁ డాడినవాక్కులు చెవులకు ములుకులుగఁ
దోఁప నాసౌందర్యరాశి 'యోబ్రాహ్మణోత్తమా! నకల
విద్యలఁ జదివినదాని సత్యవాక్యపిభావము నెఱుఁగనా?

క॥ శతకూపాధిక దీర్ఘక;

శతవాప్యధికంబు గోతువు; శతయజ్ఞసము

న్నతుఁ డొక్కసుతుఁడు; డత్సుత

శతకంబున కెక్కు డొక్క సత్యోక్తి; స్మహా!

ఏను మద్భవంబున కేతెంచి నీకడకురాకున్నచో సర్వ
విద్యలఁ జదివి సత్త్వవర్తనుడని నుతికెక్కిన బ్రాహ్మణోత్తముఁ
డు త్తమకన్యను బరిణయమాడ నెంచినపు డావివాహమును

సెఱుఁవఁ దలఁపెట్టినవాఁ డేపాపమునకు గురి యగునో నేను నట్టి పాపఫలము ననుభవించెద' నని చెప్పి వాని నొప్పించి సెలవు గైకొని తనయింటికిఁ జనెను.

శంబరుఁడు నకలవిద్యాపారంగతురాలును ననన్య యాఘలావణ్యవతియును నగు నప్పల్లవపాణి ననుపమతేజో విశేషవిరాజితం డగు కోసలదేశాధీశుతనయుఁడు తంత్రి యను రాకుమారున కీచ్చి శుభముహూర్తమునం బరిణయము నేయ నాదంపతులు విప్రజనములఁ దాంబూలాది వివిధ నత్కారంబులఁ బరితృప్తులఁ గావించి తదాశీర్వచననిచయ ములు వడసియున్నతఱి నుభయపక్షములబంధువులు వస్తు వాహనాదుల నిచ్చిరి. అంత నెల్లరకు షడ్రోసోపేతమగు నన్నంబును గర్భూరతాంబూలాదుల కొనఁగి మృష్టాన్న సంతృప్తులగ నొనర్చిరి.

ఏడువారముల యాభరణముల నా పూఁజోడినిం జెలి కఱైలు శృంగారించి యత్తఱు పన్నీరు సంపెంగ కస్తూరి పచ్చ కర్పూరము మున్నగు నువాసనద్రవ్యము లెన్నెన్నియో నేకూర్చి సర్వమంగళద్రవ్యవిభ్రాజమానమగు శయ్యా గృహమున కంపిరి. ఆ యోషామణి తన భర్తకు మున్ను గురువుత్రితోడఁ దా నన్నవాక్యమును జెప్పుటకు నోరాడక యొకపక్క నొదిగియుండి తనమనమున, 'దైవమా! ఎట్టి దుర్ఘటావస్థ తటస్థించె? అగ్నిసాక్షిగఁ బరిణయమాడిన పతికోర్కీయూ తీర్పక లేవ్వుదు. కన్యగా నుండుతఱి నే గురు వుత్రితోడఁ గావించిన శపథమా దొడ్డది. "ముందు బావి

మొక గొయ్యి* యనెడుచందమున నున్నది. పతి కేమని నా యుద్దేశ మెఱుఁగవలెను? ఎఱుఁగ వలెన కే నొనర్పఁ దగిన కార్యమెద్ది? తెలియవలెనుచిన నియ్యకొనునా? ఎట్టి కష్టమైనను దుంటరియైనను విద్యావిహీనుఁడైనను దా నన్ని సాక్షిగఁ బరిణయమాడిన యువతీరత్నము నొరులకుఁ గట్టి పెట్టనెంచునా? అయ్యో! సమృద్ధింపఁ డని యూరకున్న నా విప్రువాక్య మనివార్యముకదా? యని ఘనంబుగఁ దలంచి యే వాక్యము నుచ్చరింపుటకును దోషక ముగ్ధత్వ ముట్టిపడు చుండఁ బక్కదిగి విన్నపము సేయవలయు నని కొంతసేపును నట్లానర్చిన నతఁ డంగీకరించునో యంగీకరింపఁజో యని కొంతొకతడవును దిలపోసి యెట్టకేలకు పాన్పుదిగ నద్యుక్తు రాలయిన యామదిరాక్షి నాతంత్రీభూపాలుఁడు వీక్షించి డగ్గఱకుఁజేరి, 'యోమనోనాయకీ! నా భాగ్యంపురాశీ!! నా యథాంగలక్ష్మీ!!! ఏ నీ కొనర్చిన దోసమెద్ది? నీయలుకకు గారణ మెవరు? అశ్వములు నీయవి. ఏనుఁగులు నీసాత్తు. అరద ములు నీసొమ్ము. కాల్బలము నీయధీనము. సమస్తమహీచక్ర మంతయు నీపా లొనర్చితి. ఏ నీవాడ. ఇంక నీమొది కాని దెయ్యది? తుచ్చులు నీమానసమును దొంగిలించఁ నెంచిరా? నెచ్చెలులు తిరస్కరించిరా? పరులు నవ్విరా? నీ కెవఁ డపకార మొనర్పనెంచెనో వానినామ ముచ్చరింపు, ముత్తరక్షణంబు వాని మత్కరవాలమున కెరఁజేసెద. ఓభాగ్యకాలినీ! భార్యా భర్త లిరువురు సంసారమనెడు రథము నడువ నశ్వము లండు' ,

గదా? ననునీవు గ్రాత్రగఁబరిగఁగింపకు. నీనందియముఁ జెలుపు' మని బ్రతిమాలెను.

భర్తవలుకుల కెంతయుఁ దనఁజెందమున నాస్త్రీరతనము సంతనమందుచు నానందబాష్పములతోఁగరకమలములు మొగిల్చి వినయమునఁ దొల్లి కన్యగానుండి తా నడవికేగుటయు గురువుత్తఁడు తనరూపాతిశయమున కచ్చెరువంది తనగదియ వచ్చుటయుఁ దనదగు సరోవప్రతిభావణంబున సంత నాతఁడు గదలీస్తంభములీల భూమిపయిం గూలుటయు బ్రహ్మహత్య పాడమె నని తత్సమయసముచితవచనంబుల నవచరించిన నీశ్వరానుగ్రహమున నాభూసురుఁడు నై తన్యంబునొంది తన్ను చెట్టఁ ఒట్టఁబోవుటయు వానిచిత్తంబుమార్చు నుపాయంబుఁ గానక తా నొక్క రాజపురుషుఁ జేపట్టి వానికోర్కిఁ దీర్చెద ననియుఁ దానొనర్చినసమయముంగూర్చిచెప్పి, 'మనోనాయకా! కరుణించి విప్రుమనోరథంబుఁ దీర్చ న న్నంపుడు. లేకున్న ననత్యదోషంబునఁ జండాలురమై ఘట్టుదుము. భార్యచేసిన బాస భర్తకుం జెందు. భార్యాపాపంబున భర్తనగఁబాలనభ వించును. భర్తచేసినదుష్కృతముందప్ప సుకృతము నగఁబాలు స్త్రీపంచుకొన నని వచింతురు. ననుఁగూర్చి దుష్కృతమీవేల ననుభవింపవలయు నని మున్ముందుగ దేవర కెఱిగించితి.

తే॥ రాష్ట్రముననై న పాపంబు రాజుఁ బొందు
క్షీతిపుపాపంబు మఱి పురోహితునిఁ బొందు
మగువచేసిన పాపంబు మగనిఁ బొందు
శిష్యుపాపంబు గురుఁ బొందు నృప్తియందు.

నని చెప్పుట వినమా?' యని నవినయముగఁ బలికెను.

భార్య చెప్పిన యుదంత మారాజపుత్రుని కెంతయు మనోవేదనఁ గలిగించెను. ఏ నుండరాంగింగూడి చిత్తజకేళిం దేలి సుఖముగఁ గాలముగడఁపనెంచెనో యట్టిదాని నన్య పురుషుపాలేసి తర్వాత తా ననుభవించుట కేవానిమనను తత్తపడదు? వీతిహోతుముందుఁ బరిణయమాడిన సతీ మణి నన్యపురుషుకడ కంపుటయా? దేవతుల్యుఁ డగు భూరు రోత్తముని మన్మథకీలల మసిచేయుటయా? భార్యను కల్లలాగు దానిగ నొనర్చుటయా? యను నవి వానిబాధింపఁ దొడఁగెను. అతఁడు తన డండమున, 'నన్నా! అడువారి కాటుగుణము అధికమందుగదా? స్త్రీలగుణముల వర్ణింప నాచతుర్ముఖుఁడు నేరఁడు. సహస్రాక్షుఁడును దెలియలేడు. వార లేకాన్యము నయినఁ జేయవచ్చులు. వారలు నద్గుణోపేతులయి సంసార మును నడపింప వలంతులు. సృష్టికర్త యగు బ్రహ్మాయుఁ డోషగాక ర్తయగు విష్ణువును లయకర్తయగు శంభుండు నొక్క స్త్రీచే గాదె యద్వితీయ మగు ప్రతిభవలన సృష్టింపఁబడుట? అయ్యో! ఏయుపాయముు దోపకున్నదే? తోపకున్న నిటకె వ రేతెంచి నాకుదోష సేతురు? నేసిన నే నెల్లు సమ్మతించు? కాదు కా దే నొనర్పఁదగిన దిఁక నెద్ది? యని జిహ్వానుమార మానసుండయి తలపోయుచున్న పతి నాపతివ్రత తిలకించి, 'నాథా! పెక్కుగతులఁ జింతింపనేల! ప్రపంచమున సత్య మును మించిన దెద్దియును లేదు. సత్యవాక్యపరిపాలనార్థము తొల్లి శిబిచక్రవర్తి తనమేనికండలు కోసియిచ్చి చిరకీర్తి

నాజ్ఞింపఁడే? బలిచక్రివర్తి, మరుగుజ్జువేసమున మూఁడడుగుల
 మేర నడిగి భూమ్యాకాశములును దానయై పదునాల్గులోక
 ములఁ బ్రకాశింపఁజేసెడు మేనతో శ్రీమన్నహావిష్ణుండు
 తిన్నధోలోకమునకుఁ ద్రొక్కినను, నెదురాడకుంట యనత్య
 మునకు వెఱచికాదె? తిశంకునందనుఁడు గాధినందను తపో
 మాయచే నవఖండమండలాధిపత్యమును గోల్పోయి కారడ
 పులఁ గండమూలములఁ దిని కాశి కేగి కులనతి నొక్కఁబాపని
 కమ్మితా నొక నీచాతిసీచున కమ్ముడువోయి సేవకత్వము
 నేయుట సత్యమునకేగదా? సత్యమును నిలువఁగలందులకే
 కదా దశరథుఁడు సకలసద్గుణధాముఁడగు శ్రీరాము సర్వ
 మున కింపుట? అసత్యమునకుఁ గడుంగడు వెఱచియెకాదె
 ధర్మజభీమార్జునసకులసహదేవులు ద్రోవదింగూడి పడ్రొం
 డేడు లరణ్యవాసమును నొక్కయే డిజ్ఞాతవాసమును సేయుట?
 ప్రాణేశా! సమస్తముఁదెలిసినతమకేలాటినందేహముగల్గె? దేవ
 రయూహించినఁదెలియరానిదున్నదా? ఎన్నియిక్కట్టలాదవి
 వను సమస్తభాగ్యభోగ్యములు వోయినను భార్యాపిల్లలదూర
 మైనను సత్యవ్రతమును విడనాడఁ జనదు. మఱియు నోమనో
 నాయకా! స్త్రీలు సద్గుణులయి తమపతుల మెప్పించుటయుఁ
 బతులు సతులఁ జక్కఁగ గారవింపుటయు ధర్మము. అతివ
 లన్యమార్గముల నడువఁదలంచిన నెవ్వరికిని చారివృద్ధ
 యంబు లెఱుంగరావు. ఏ మహిళారత్నము లనవరతముఁ
 దమభర్తతో దైవము లేని యెంచి పతిసేవనీయుచుండురో
 పార లు తమలోకనివాసు లగుదురు. పెనిమిటులఁ దిట్టుచుఁ

బండ్లు గొట్టకుచు నెప్పుడు నేదియో గొణగుచు బ్రక్క
యింటివారికి బలుసుముల్లయి యనత్యదేవత యని వేర్వేడసి
తలముడువక బొట్టబట్టక పెద్దల గౌరవింపక పాకశుద్ధిలేక
వాకిటడ కీ తెంచినవారి నెల్ల మెడబట్టి గెంటుచు నేత్రము
లెఱుంగేసి యతిధిపూజ యనినఁ గలనైన నెఱుంగక కలహ
కంఠినివలె వ్రేవర్తిల్లు దుర్మార్గురాలు రెండులోకములఁ
దూలవాడఁజేసి భర్తతోడ సమసుఖదు ఖభాగిని యగు.
కరుక వెడలి రమ్మనిన నే నా భూసురోత్తము కోర్కి నీర్చి
వచ్చె నని మృదుమధురముగఁ బలుక నా తంఱిఱిభూ
పాలుఁ డామె నత్యవంధిత్యమునకు మెచ్చి 'భూదేవోత్తము
గలిసి శుభంబున మగుడు' మని దీవించి యంపెను.

ధర్మనన్యజ్ఞఁగొని విప్రుకొఱకయి యర్థరాత్రమున
వెడలుచున్న సీమంతినీతిలకమును సప్తతాళపరిమితదీర్ఘ
దేవలండును దిగ్గజసింహాయమానహస్తండును శూలస్వర్ణ
రదనావళివిరాజితండును నగు రక్కసుంగొక్కఁడు కుక్కు
మిగిలి గర్హాసుకారికంఠరవంబు బిట్టువేయుచుఁ గటికచీకటి
దృశ్యకరించు మేనునై గనిగల్గింప దిక్కులొలయ భయం
కరాకారుండై నాయుపతీమణిం జెట్టబట్ట దగ్గఱకేగ
నా సాధ్వీమణి, 'యన్నా ! నీ కిది తగునేళి. సర్వమహి
చక్రమునకుఁ బ్రభుఁడగు శంబరభూపాలునకుఁ దనయనై
విలువిద్యాపారంగతుఁడగు పావకలోమునకుఁ జెలియల్పినై
సర్వనద్గుణభాముఁ డగు సంబిరునకు ముద్దుకోడల్పినై
కోసలదేశాధీశ్వరుం డగు తంఱిఱిరాజన్యైవ కవయము నేలు

శూర్పునిల్లాలిని యెల్లప్పుడలఁ గన్న బిడ్డలవలెఁ జూచెడి న
 స్త్రీలు డగ్గఱుట పాపహేతువుకాదె! మాతృపంచకంబున
 తేనిభార్యయు నొక్కతె యని తెలియవా? నిశాటాధీశ్వరా!
 చత్యవాక్యపరిపాలనార్థమయి కన్నియగా నున్నపు డేను గురు
 వందనునితో ముచ్చటించినచోప్పన వానిమనోరథంబుఁ
 దీఱువన్నాఁడుననజ్జగొని వెడలుచున్నదాన. ఆలసించినఁ
 బతి కోపించు. అనత్య మాచాదించు. కనికరమూని నన్నడ్డు
 పెట్టక పోనిమన్ని బ్రతిమాలెను.

ఆవాక్యములా పాపపురక్కనుఁడు విని యాలలనతోఁ
 ‘బూఁబోడి! నీవు శంబరుకూఁతువైనను మఱియేరివైనను
 “గప్పను నర్పంబు మ్రొంగునట్లు” గప్పని మ్రొంగకమాన.
 ముక్కంటివచ్చినరానీ, మురారియే తెంచిన నేతెంచనీ; అబ్బా
 వనుఁడువిచ్చేసిన విచ్చేయనీ, నీవుమాత్రమునావలలఁండితేప్పిం
 చుకొనిపోఁజాల’ వని పలుకుచున్న యారక్కనున కామచ్చె
 కంటి నదరు బెదరులేక ‘రాత్రించరాధిపా! నీ వుదరాగ్నిచే
 బాధపడుచున్నట్లే గ్రహించితి. ప్రతిజీవియుఁ “ఒరోపకారార్థ
 మిదం శరీర” మృతేడు ధర్మమునననఁచి యితరుల కుపకార
 మొనర్పఁదగు. యుద్భాధాపీడితుఁడు కృత్యాకృత్యముల
 నారియఁజాలఁ డద్దాన నీవు నానుగుణముల నెఱుంగఁజాలక
 “మేకపోతు గాంభీర్యములఁ” బలుకుచున్నాఁడవు. వింటివి
 కదా నా దేహ మొకని కమ్ముడు వోయిన దని. నే నతని
 కోర్కిఁ దీర్చి మోఱల నిట కే తెంచి నాకాయము, నీ కావసు
 తిఁజేసెద. రాత్రియిందా! నే నా బ్రాహ్మణపుత్రుకోర్కి

నెఱవేర్చకమున్న న స్త్రీవు భక్షించినచో పాపహేతువైన నా బాంధివలన నీకుం బాప మాపాదించుఁ గనుక నాయందుఁ గృపవహించి యనుజ్ఞ నొనఁగితేని భూనురుగుణముఁ దీర్చి నత్వరగతి నీకడ కేతెంచెద న న్ననుగ్రహింపు' మని వేఁడెను.

రాక్షసుఁ డాయంగనంజూచి నిర్దయస్వాంతమునఁబద్మ గంధీ ! ఇట్టి బొంకులు నాకడనేనా చెల్లుట ! “హనుమంతుని ముందరనా కుప్పిగంతులు !” చాలు చాలు నిను భక్షింపక నే నెల్లు విడఁతు ? ఆకలిబాధచే మలమలమాడుచున్న నా ప్రాణము లీవు చిత్తజకేళిం దేలుచు భూనురుతోఁ బౌద్గలు వుచ్చి వచ్చువఱ కుండునా ? “జీవనంబు తృణప్రాయ”మన విచమా ? తమ రితరులతో నన్నట్లు నేయువారును నప్పునకుఁ గొందానిఁ ద్వరితముగఁ దీటుచువారును మేలుకార్యము లొనర్చువారును నేయల్పసంఖ్యాకులలో రక్షాకరమునం దే మూలనో డాగియున్న రతనములభాతిభూలోకమునఁ గలరు. లట్టిచో బొంకులకు గనులగు భామినులలో నొక్కతెవీవు సూర్యతప్రతనిరతురాల ఎగుదువా ?” యనవుడు నప్పరమ సాధ్యి యనుమంతయుఁ గోపమూనక, ‘రాక్షసికీర్తిమాఁకి ఊడరవహించే దపించు నీయాకలిఁ ద్వరితకాలములో బ్రాహ్మణినికడ కేగి వచ్చి తీర్చెద. నామాట నాలింపు ముట్ల మగిడిరానేని భూమ్యాకాశములు న న్నప్పించివేయు గాక. మన్నాభుండు భర్తపాలనాతత్పరుడేని నేననవర తము నెల్లరకు మేలునేయఁదలఁచిట్లుచున్న నీయదరాగ్నిఁ

దీర్ఘగాక ! ఇంకనయిన ననుజ్ఞ నీయవే' యని మఱల ప్రార్థించ
వలె డాకెతో, 'నాడ లెఱుంగక నిద్రించెడువానివఱుఁ బడి
పొడిచివేయవచ్చు' డేలోకమున కేగునో నీవును ఈకున్న
నెట్లయని శంభముకొప్పించి త్వరితముగ వెళ్లి మగిడిర' మ్మని
చెప్పెను.

సత్యవాక్యవేదిపాలక రాలగు నామదనరేఖ మృత్యు
వాతనండి నెలవడిన ఒవిభాతి సవరిమితానందమున మునిగి
తేలుచు గురునందనగృహమున కరిగి యాతఁ డొంటరిగ
డంటఁ జెలిసి నమిపించి తనమనము నెఱవేరెడునమయ మే
తెంచె నని కతుకముఁ దేలుచు నిట్లని సంభాషించు,

‘గురుమతా ! నీకోర్కెదీర్చ నేతెంచితి.’

అంగిరుడు—తల్లీ! మహారాజా ! నీ వీయర్థరాత్రమున రాగ
త మేమి?

మదనరేఖ—అలనాడు నీతోడ నే నొనర్చిన బాసకె .

అంగిరుడు—ఆసమయ మెట్టిది ?

మదనరేఖ—సన్నివు వరియించి మదనకీలలఁ బడి మూర్ఛా
గతుడై నీవు మదీయకరకమలమున నీమేనిఁ దడవి
పుష్పదళము నొనర్చి వీయనజ్జఁ గొని యింటికేగి రాజ
పూర్వము బరిణయమాడి యాతనిం గలియకమున్న నీవు
నేతెలుపఁ దీర్చెద నన్ని యిదియిఁ నీకోర్కె నెఱవేర్చు
కొని నీకోర్కెయొదినానీకాకెదగ నొనరుము.

అంగీ—అవక్ర విక్రమముచే ననవద్యమగువిద్యచే ననన్యసామాన్యములగు గుణములచే మంచిపేర్వడసిన తంత్రీభూపాలున కనఁబు మేలునేకూర్చు ప్రాణనాయకి వగు నీమనోరథముఁ దీర్చ నీబాపఁడా అనాఁడు తెలిసియో తెలియకనో వచించినదాని నేఁడు ద్రవ్వఁదగునే? కామమునకును సత్యమునకును నెక్కడి సంబంధము? నీవీ గాంధాంధకారమున నిట కేతేరఁ బాడియఁగనా? జననీ! నీ మనోనాథుఁ డెట్లాప్ప? జారణ్ని మిహవరములకు దూర మని యెఱుఁగవా?

మద—భూసురా! ఇట్టిసుద్దు లెన్నాళ్ళనండి నేర్పితివి? పరమేశ్వరుచే వృష్టింప బడిన భూతకోటికెల్ల సగ్రగణ్యుఁడగు మనఁజే దబ్బుటలాడిన తక్కినవాటిగతి యెయ్యది? అనాఁడే నెన్నియోనీతులీ పెప్పినను బెడచెవిం బెట్టి మూర్ఖత్వమున మూర్ఖులైయితి. ఎ నీతోడ వచించిన తెఱఁగున మన్నాఁడుఁబార్థింది యనజ్జఁడని యీతావున కేతెంచితి నాత్మ నిట్టి ముగ్ధునిపగిది మాటాడఁదగునే? ఇంతలో నిన్ని విద్వల నెట్లు నేర్పితివి? పంచేంద్రియములు జయించి సన్నాసిప్రమము గైకొంటివా? మృత్యువరూపమున నున్న మందునిభగిది గవ్వట్లుచూడఁదవుగా? పృథ్వీ పంచజ్ఞమున్న బుడతలలోఁ గెలువఁజేసి నీయోషా వ్రాదుఁడవుగఁ జూడఁజూడు గుణవంధనా! పాద

నీ తి క థా ని థా న ము

ని న్నేమైన దండించు నని తలచితివా? వలడు వలదు.
అతనికోర్కీవయి నే నిటు లేతెంచితి. భూసురా!
పెక్కుమాటలు సెప్పక నీవాంఛవాపుకొని త్వరిత
ముగ న న్నంపుము.

అంగీ—జననీ! నకలవిద్యాపారంగతుఁ డగు మజ్జనకుకడ వి
ద్యలు నేర్చి సుగుణరాశి వని కేరెన్నికఁగన్న సహో
గరి వగు ని న్నే గవిసిన ఘోరనిరకమున కేగుదు. పెరి
వారలు విన్న సప్తదురు రాజులు తుచ్చుడ సని తూల
నాడుదురు. కలమువారు గేలినేతురు నాకు తెలియక
నిన్నఁడిగిన కోర్కీకి నీ సంపూర్ణకటాక్షపీఠముల
పై రించి ఖన పావనఁ జేయుము. నీమృదుమధుర వా
క్యసరఃకి న న్నేంతయు యోగ్యుఁ గావించినది. నా
మనోవాక్యాయములతో సచ్చరించు నావాక్యముల
ప్రవృత్తివిధములఁ దలంపక నీపుత్రుగ ఒరిగఁగించి
కాపాడుము. పర్యవిధముల నీకు మేలు నేకురుఁగాక!
హాయి రమ్మమ్మ

ప్రబాహుఁడోతముఁడాయంగన సూన్యతనిష్ఠ కెంతయు
మెచ్చి యాపెక్కిరి యాభంభితారాకముగ వెలయునట్లు
దీరించినంత నానుగూఁడుతో పరమవంతోక్షమున మార్గమధ్య
ముననున్న రక్కసునితో కేగిఁజూచుచు వాపుకొను మతి
తోరెంపఁజేరి కవ్యాదుం దాయపునశ్చనాంతకు వెలుఁగొందుచు
నీరనిర్వకారభావముఁ బ్రకటింపఁ జేసెను. తనరంబుడమీన

ప్రగపడియెను శౌకుణూర్య ముట్టిడువడుచుండ నీడు మేము
తావిలేదే పుష్పముచందమునను జడుమఱచిన మానిచి
గుఱుకొందిని నాస్వాదముగొనని యమృతముఘట్కని గాఢీ
విహీనముగఁ గన్పట్టెడు గురునంభగఁ డతనిమనోరథంటు
దీర్చుకొనకుండ ని స్పృహఁబడెనా? లేక యతఁ డందఱ
వెఱచిపాఠెనా? అని, యెఱుఁగెడు సావద్యగంధి యాత
కృమనింజూచి వినయముట్టివడుచుండఁ కర్పరా! నీయభి
గొని యే మద్గురునందనుపాల్గిం జని యాతనోర్కెఁ ఈత
చుక్కో ఘృని ప్రార్థింప నావండితపుత్రుడు ధన్యాయత్తచిత్తం
బునను జనసేభావంబునం దలచి యుపె నంతియొకాన్ని నీవు
చెప్పిన యంతరాయంబు లెయ్యవియు లేవు న న్నిపు క్షణ
కాకుండవయి బ్రాహ్మణునొడ్డ కంపి బ్రాహ్మణముక్తిగవఁజేసి
తిని ఇంక పాపఫలము ని స్పృహఁబడు నన్నే జంపి నీయాత్మ
దీర్చుకొమ్మని పలుకుచుఁ బరిపూర్ణానందమున వాఁడనఁ
నిలువంబడియె.

కృమఁ డాయోమహిమని వినయవిభూతిభాగఁడఁ
గడు నచ్చెరువెందుల నామకుమారాకారంజంబఁ గరంజు
రాక యా పరిశ్రాంతమృత్యో. తల్ల! నీమగుణపుంజు
మెచ్చితి. పుష్పమునరపాటవోక్తం యుగపాపపురకృమఁ
కృమముగ నీమహిమ నీమహిమ నీమహిమ నీమహిమ
నీమహిమ నీమహిమ నీమహిమ నీమహిమ నీమహిమ
నీమహిమ నీమహిమ నీమహిమ నీమహిమ నీమహిమ

ఓవిద్యాభిలాషీ ! సవాతససత్యనిష్ఠాగరిష్ఠులకు సత్యము చేదోడు హిదోడై యొకింత శ్రమగలిగించినను హరిశ్చంద్రాదులకుంబలె ప్రతిష్ఠ సంఘటింపజేయును స్త్రీయయ్యు మదన రీతి యాదితప్పనిదై సత్యధర్మోపదేశమున గురునందనాదులకు సీతిగఱఁపి మరకాచార్యకర్తృమున నిలిచి మమర్పించు ౨⁰హ్నంజలుల కర్హరా లగుటఁ గంటివా?

